

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI**

**FAİZSİZ BANKACILIKTA GÜVENE DAYALI FİNANS YÖNTEMLERİNİN
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ARACILIĞIYLA ETKİN ŞEKİLDE
KULLANIMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elman ABDULLAYEV

BURSA – 2016

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI**

**FAİZSİZ BANKACILIKTA GÜVENE DAYALI FİNANS YÖNTEMLERİNİN
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ARACILIĞIYLA ETKİN ŞEKİLDE
KULLANIMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elman ABDULLAYEV

Danışman:

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Salih KUMAŞ

BURSA – 2016

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı'nda, 701423068 numaralı **Elman Abdullayev**'in hazırladığı "**Faizsiz Bankacılıkta Güvene Dayalı Finans Yöntemlerinin Sivil Toplum Kuruluşları Aracılığıyla Etkin Şekilde Kullanımı**" konulu Yüksek Lisans çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, ..15.../..07.../ 2016 günü ..16:00.. - ..17:00.. saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasını.....**başarılı**..... (başarılı/başarısız) olduğuna **oybirliği**..... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

(Tez Danışmanı ve Sınav
Kornisyonu Başkanı)

Yrd. Doç.Dr. M.Salih KUMAŞ
Uludağ Üniversitesi

Üye

Yrd. Doç. Dr. Fikri PALA

Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç.Dr. Savaş KOCABAŞ

Balıkesir Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

15 /07/ 2016

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS ÇALIŞMASI
ÖZGÜNLÜK RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 19/07/2016

Tezin Başlığı/Konusu: Faizsiz Bankacılıkta Güvene Dayalı Finans Yöntemlerinin Sivil Toplum Kuruluşları Aracılığıyla Etkin Şekilde Kullanımı

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 116 sayfalık kısmına ilişkin,...../...../20..... tarihinde şahsım tarafındanadlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %...'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2 - Alıntılar hariç/ dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı : Elman Abdullayev
Öğrenci No : 701423068
Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Programı : Yüksek Lisans
Statüsü : Yüksek Lisans Tezi

ULUDAG UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCE INSTITUTE
THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY REPORT
ULUDAG UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCE INSTITUTE

TO THE DEPARTMENT OF FUNDAMENTAL ISLAMIC SCIENCES

Date: 19/07/2016

Thesis Title / Topic: Effectively Using of Mudaraba Finance Method in Islamic Banking per Non-Governmental Organizations

According to the originality report obtained by myself by using the plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on/...../..... for the total ofpages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is %.

Filtering options applied:

- 1- Bibliography excluded
- 2- Quotes excluded
- 3- Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Uludag University Social Science Institute Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname : Elman Abdullayev
Student No : 701423068
Department : Fundamental Islamic Sciences Department
Program : Master
Status : Master

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Faizsiz Bankacılıkta Güvene Dayalı Finans Yöntemlerinin Sivil Toplum Kuruluşları Aracılığıyla Etkin Şekilde Kullanımı” Başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı : Elman Abdullayev

Öğrenci No : 701423068

Ana Bilim Dalı : Temel İslam Bilimleri

Programı : Yüksek Lisans

Statüsü : Yüksek Lisans Tezi

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Elman Abdullayev
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı : İslam Hukuku
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : xiv+106
Mezuniyet Tarihi : .../.../2016
Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Mehmet Salih KUMAŞ

Faizsiz Bankacılıkta Güvene Dayalı Finans Yöntemlerinin Sivil Toplum Kuruluşları Aracılığıyla Etkin Şekilde Kullanımı

Konvansiyonel bankacılığın maddi refahın adaletli şekilde dağıtılması ve sürdürülebilir bir ekonomik canlılığın sağlanması noktasında yeterince başarılı olamadığı artık kabul edilen bir gerçektir. Şu anki haliyle İslam bankacılığının faize dayalı bankacılığa ciddi bir alternatif olabilmesi ise uzak görülmektedir. Bunun için İslamî bankacılığın etkin finansman yöntemleri geliştirmesi gerekmektedir. İslamî bankacılığın ciddi bir alternatif olmasının önündeki en büyük engel ise onun murâbaha, icâre ve sukûk gibi, eşyaya dayalı finans yöntemlerine sıkışıp kalmasıdır. İslamî bankacılığın ruhuna ve tarihi gelişimine daha uygun olmasına rağmen mudârabe veya müşârake gibi güvene dayalı finansman yöntemlerinin hemen hemen hiç uygulan(a)madığı görülmektedir. Mudârabe finans yönteminin önündeki en büyük engel ise güvenilir ve yetenekli girişimcilerin bulunamaması/yetiştirilememesidir. Bu bağlamda MÜSİAD, ASKON gibi sivil toplum kuruluşları, tarihte örneklerini gördüğümüz sivil toplum kuruluşları gibi aktif bir rol oynayıp güvenilir/yetenekli girişimcilerin bulunması, yetiştirilmesi hatta bankalara karşı onlar adına bazı sorumluluklar üstlenmesi ve böylece İslamî bankacılığın finansman yöntemlerinin çeşitlenmesine katkı sunmaları kanaatimizce mümkün olabilir. Sivil Toplum Kuruluşları'nın (STK) bir nevi İslamî bankacılığa entegre olması anlamına gelen bu sürecin üç aşamalı yürütülmesi mümkün olabilecektir. STK'ların bu süreçte üstlenebilecekleri roller, kolaydan zora, reelden ideale doğru şu şekilde sıralanabilir: 1- Güvenilir girişimcilerin bulunması/yetiştirilmesi sürecine dâhil olmak. 2- Finanse edilen girişimin faaliyetlerini takip etmek, ihtiyaç durumunda danışmanlık yapmak ve elde ettiği bilgileri İslamî banka ile paylaşmak. 3- Kâr-zarar sürecine dâhil olarak, girişimin gerçek tarafı olmak.

Anahtar Kelimeler:

Mudârabe, İslamî Bankacılık, Sivil Toplum Kuruluşları, Ahilik, Risk Sermayesi

ABSTRACT

Name and Surname : Elman Abdullayev
University : Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Fundamental Islamic Sciences
Branch : Islamic Law
Type of the Work : Thesis of Master
Page Number : xiv+106
Degree Date :/...../2016
Supervisor : Yrd. Doç. Dr. Mehmet Salih KUMAŞ

Effectively Using of Mudaraba Finance Method in Islamic Banking per Non-Governmental Organizations

Today, it is commonly accepted fact that conventional banking fails in the fair distribution of economic wealth and in the provision of sustainable economic development. It seems almost impossible for Islamic Banking to be a strong alternative to interest-based banking with its current practice. That is the reason why the alternative financing methods of Islamic Finance should be improved. In this context, the major obstacle for Islamic Banking to be an alternative to conventional counterpart is that it confines itself to Murabaha financing. Although the Mudaraba financing model suits better to the spirit of Islamic Banking and its historic advancement, it is observed that it is nearly not practiced or cannot be practiced. The reason behind this and major problem of Mudaraba model is having lack of enough entrepreneurs and not being able to raise them. In this sense, we believe that NGOs like MUSIAD and ASKON can contribute for the enhancement of the Islamic Banking as we have witnessed that many NGOs had considerable contributions by taking important roles in the past. This process which sort of means the integration of NGOs and Islamic Banking can be carried out in three stages.

Keywords:

Mudaraba, Islamic Banking, NGO, Akhilik, Venture Capital

ÖNSÖZ

Ülkeler ve medeniyetler arasındaki güç mücadelesinde ekonominin rolü açıktır. Siyasi, askeri bilimsel hatta kültürel ve moral üstünlüğün bile kaynağı haline gelen ekonomik gücün sağlanması ise emek ile sermayenin birleşmesine bağlıdır. Bu durum sadece reel-politik bir mücadelenin gereği olmayıp, tüm insanlığın refahı için de önem arz etmektedir. İslam dünyasının yeniden barış ve huzur coğrafyası olabilmesi, İslam medeniyetinin hak ettiği değeri elde edebilmesi için Müslümanların sadece tüketen değil aynı zamanda üreten insanlara dönüşmesi gerekmektedir. Buna göre yenilik getirecek buluş ve icat üretecek fikir/bilim adamlarını yetiştirmek kadar bu kişilerin finansal olarak desteklenerek, fikir ve icatlarının hayata geçirilmesi de sağlanmalıdır. Bu tür finansal yatırımlar çoğunlukla riskli olmasına rağmen ekonomik geçişim için kaçınılmazdır.

Tarihte kurulmuş bütün büyük medeniyetlerin oluşmasının temelinde yetenekle finansal kaynağın birleşmesi gerçeği yatmaktadır. Bugün batı dünyasında faaliyet gösteren birçok dev şirketin kurulma aşamasına baktığımız zamanda da aynı gerçeği görürüz. Finansal hiçbir gücü olmayan bir fikir sahibinin risk alınarak desteklenmesi ile küresel bir şirketin ortaya çıkması mümkün olabilmektedir. Batı dünyası, fikir ve buluş sahibi olan fakat sermaye yetersizliği sebebiyle icadını gerçekleştiremeyen ve dolayısıyla da üretime geçemeyen girişimcilerin finansal ihtiyaç sorunlarını risk sermayesi sistemini kurarak çözmüştür. İslam dünyasında ise risk sermayesi sisteminin fonksiyonlarını yerine getirebilecek bir felsefeye sahip olmasına rağmen İslami bankacılık gereken başarıyı gösterememektedir.

İslami bankacılığının omurgasını güvene dayalı yöntemler olan mudârabe ve müşârake yöntemleri oluşturmasına rağmen günümüzde bu yöntemler hemen hemen hiç uygulanmamakta, bunların yerine neredeyse hiç risk taşımayan, murâbaha, icâre ve sukûk gibi mala dayalı finans yöntemleri uygulanmaktadır. Günümüzde güvene dayalı olan mudarabe ve müşârake finans yöntemlerinin uygulanamamasının asıl sebebi, hukuki ve yapısal engellerinden daha öncelikli olarak, insan unsurundaki sorunlardan kaynaklanmaktadır. Kısaca “güven sorunu” olarak karşımıza çıkan bu engelin aşılması

ise kolay değildir. Zira güven toplumlarının oluşturulması kısa vadede gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Buna rağmen yine de yapılabilecek ve lokal de olsa bir güven adası inşa etmek mümkün olabilecektir.

İşte bu tez çalışması, bir güven adası oluşturmak adına tarihi zenginliğimizden istifade ederek günümüz toplumlarındaki güven sorununun kısmen aşılabilir güvene dayalı bir finans sektörünün oluşmasına nasıl katkı sunulabileceği üzerine odaklanmaktadır. Tarihte fütüvvet ile başlayıp ahilik ve lonca yapılanması ile devam eden iktisadi anlayışın günümüzdeki bazı Sivil Toplum Kuruluşları aracılığı ile yeniden canlandırılması savunulmaktadır. İş ahlakı vurgusu ile öne çıkan MÜSİAD ve ASKON gibi bazı sivil toplum kuruluşları, tarihte örneklerini gördüğümüz sivil toplum kuruluşları gibi aktif bir rol oynayıp güvenilir/yetenekli girişimcilerin bulunması, yetiştirilmesi hatta bankalara karşı onlar adına bazı sorumluluklar üstlenmesi ve böylece İslamî bankacılığın finansman yöntemlerinin çeşitlenmesine katkı sunmaları kanaatimizce mümkün olabilir. STK'nın bir nevi İslamî bankacılığa entegre olması anlamına gelen bu sürecin üç aşamalı olarak yürütülebilir. STK'ların bu süreçte üstlenebilecekleri roller, kolaydan zora, reelden ideale doğru şu şekilde sıralanabilir: 1- Güvenilir girişimcilerin bulunması/yetiştirilmesi sürecine dâhil olmak. 2- Finanse edilen girişimin faaliyetlerini takip etmek, ihtiyaç durumunda danışmanlık yapmak ve elde ettiği bilgileri İslamî banka ile paylaşmak. 3- Kâr-zarar sürecine dâhil olarak, girişimin gerçek tarafı olmak.

Tezimiz bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde güvene dayalı finans modelleri sayılan mudârabe, müşârake ve risk sermayesi yöntemleriyle bunların birbirileri ile mukayesesi ve bunların İslamî bankacılıkta uygulanmasının önündeki engelleri ele aldık.

İkinci bölümde güvene dayalı İslamî bankacılığın referansları olabilecek tarihteki sivil toplum örgütlerinin kuruluşlarından yıkılışlarına kadar ki dönemlerinden kısaca bahsederek, onların günümüze ışık tutan iktisadi anlayış ve faaliyetleri üzerinde durduk.

Üçüncü bölümde ise güvene dayalı yeni İslamî bankacılık modelini kurgulayarak tarihteki sivil toplum kuruluşlarından ve Batı'daki risk sermayesi uygulamalarından hareketle günümüz sivil toplum kuruluşlarının İslamî bankayla

eşgüdümlü çalışmalarının ve zamanla İslamî bankacılığa entegre edilmelerinin mümkün olabileceğini ortaya koymaya çalıştık.

Son olarak tez konusunun belirlenmesi ve nihai şeklinin almasında fikir ve emekleri ile büyük katkı sunan değerli danışmanım Yrd. Doç. Dr. M. Salih KUMAŞ hocama içten teşekkürlerimi arz ederim. Kaynak eserlere ulaşma noktasında yol gösteren saygıdeğer hocalarıma, İSAM yetkililerine, arkadaşlarıma ve emeği geçen herkese teşekkür ederim. Özellikle eğitim almamıza olanak sağlayan Türkiye Devleti'ne ve Diyanet İşleri Başkanlığı'na minnettarlığımı ve saygılarımı sunarım. Başarı yalnız Yüce Allah'tandır. Çalışmamızın tüm insanlığa faydalı olmasını temenni ederim.

Elman ABDULLAYEV
Bursa-2016

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	II
ÖZGÜNLÜK RAPORU	IV
ULUDAG UNIVERSITY	V
SOCIAL SCIENCE INSTITUTE THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY REPORT.....	V
YEMİN METNİ	V
ÖZET	VI
ABSTRACT.....	VII
ÖNSÖZ	VIII
İÇİNDEKİLER.....	XI
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENE DAYALI FİNANSMAN YÖNTEMLERİ VE ÖNÜNDEKİ ENGELLER

A. GÜVENE DAYALI FİNANS YÖNTEMLERİ	5
1. Mudârabe Finans Yöntemi	5
a. Mudârabenin Sözlük ve Terim Olarak Anlamı	5
b. Mudârabe Ortaklığının Dayandığı Deliller.....	6
c. Mudârabe Ortaklığının Hukukî Niteliği (Hükmü).....	9
d. Mudârabe Ortaklığının Çeşitleri.....	9
e. Mudârabe Finansmanı'nın Özellikleri.....	10
f. Mudârabe Finansman Yönteminin Ekonomik Kalkınmadaki Önemi	12
g. Mudârabe Finansman Yönteminin Günümüz İslamî Bankacılığındaki İşleyişi:.....	15
2. Müşârake Finans Yöntemi	18
a. Müşârakenin Sözlük ve Terim Anlamı.....	18
b. Müşârake Finansman Yönteminin Günümüz İslamî Bankacılığındaki İşleyişi:	19
c. Müşârake Ortaklığının Çeşitleri	19
3. Risk Sermayesi/Venture Capital Finans Yöntemi	22
a. Risk Sermayesinin Sözlük ve Terim Anlamı:	23
b. Risk Sermayesinin Tarihsel Gelişimi:	25
c. Risk Sermayesi Modelinin Amacı/Gayesi:.....	26
d. Risk Sermayesi Modeli'nin Özellikleri:	26
e. Risk Sermayesi'nin Dinamikleri:	28
f. Risk Sermayesi Modelinin Finansman Aşamaları:.....	29
g. Risk Sermayesi Fonunun Oluşturulması:	29
h. Risk Sermayesinin Makro Ekonomik Fonksiyonu:.....	30
i. Risk Sermayesinin Ülke Ekonomisine Katkıları:	31
B. GÜVENE DAYALI FİNANS YÖNTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	32

1. Mudârabe ve Müşârake Finans Yöntemlerinin Karşılaştırılması.....	32
2. Mudârabe ve Risk Sermayesi Modellerinin Mukayesesi.....	33
C. GÜVENE DAYALI FİNANSMAN MODELLERİNİN ÖNÜNDEKİ ENGELLER	37

İKİNCİ BÖLÜM

GÜVENE DAYALI İSLAMÎ BANKACILIĞIN FERERANS NOKTALARI: TARİHTEKİ BAZI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

A. TARİHTE İKTİSADÎ HAYATA YÖN VEREN BAZI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE ÇALIŞMA YÖNTEMLERİ.....	41
1. FÜTÜVVET TEŞKİLATI:	42
a. Fütüvvet Teşkilatının Sözlük ve Terim Anlamı	42
b. Fütüvvet Teşkilatının Ortaya Çıkışı	43
c. Fütüvvet Teşkilatının Yeniden Yapılanması ve Ahilik Teşkilatına Dönüşmesi:.....	44
2. AHİLİK TEŞKİLATI.....	46
a. Ahî Kelimesinin Sözlük ve Terim Olarak Anlamı	46
b. Ahilik Teşkilatının Kuruluşu ve Yapısı.....	47
c. Ahilik Teşkilatının Felsefesi ve Amaçları	50
d. Ahilik Teşkilatının İdare Sistemi.....	51
e. Ahilik Teşkilatında Üyelik	53
f. Ahilik Teşkilatının İktisadî/Ekonomik Fonksiyonu	53
g. Ahilik Teşkilatının Ahlaki Fonksiyonu	56
h. Ahilik Teşkilatının Eğitim Fonksiyonu	59
i. Ahilikte Meslek Seçimi	61
j. Ahilik Teşkilatında Ustalık Merasimleri	62
k. Ahilik Teşkilatında Denetim ve Ceza.....	63
l. Ahilik Döneminde Tüketici Hakları:.....	65
m. Ahilik Teşkilatının Zayıflaması ve Sona Ermesi:	66
3. LONCA TEŞKİLATI	67
a. Lonca Kelimesinin Sözlük ve Terim Olarak Anlamı:	67
b. Lonca Teşkilatının Ortaya Çıkışı:	68
c. Lonca Teşkilatının Kurulmasının Gayesi:.....	69
d. Lonca Teşkilatının Eğitim Fonksiyonları:.....	70
e. Lonca Teşkilatının Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Fonksiyonları:.....	71
f. Lonca Teşkilatında Denetim ve Ceza:.....	72
g. Lonca Teşkilatının Görevleri:	73
h. Lonca Teşkilatının Ortadan Kalkması:.....	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ İSLAMÎ BANKACILIĞA ENTEGRE EDİLMESİ

A- GÜVENE DAYALI FİNANS YÖNTEMLERİNİN OLUŞMASINA KATKI SUNABİLECEK BAZI GÜNÜMÜZ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI	78
1. Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD)	79
a. MÜSİAD'ın Felsefesi ve Tarihçesi:	79
b. MÜSİAD'ın Amaçları:.....	79

2. Anadolu Aslanları İşadamları Derneği (ASKON):	81
a. ASKON Teşkilatının Kuruluşu:	81
b. ASKON Teşkilatının Misyonu:.....	82
c. ASKON Teşkilatının Vizyonu:	83
d. ASKON Teşkilatında Önemsenen Değerler:.....	84
e- ASKON Teşkilatının Benimsediği İktisadi İlkeler:	84
f- ASKON Teşkilatının Kalite Standardı:	84
g- ASKON Teşkilatında Üye Seçimi:	85
h- ASKON Teşkilatının İnsan Kaynakları/Kıymetleri:.....	86
i- ASKON Teşkilatının Kurum Kültürü:	86
h-ASKON Teşkilatında Özdenetim:.....	87
B. GÜVENİLİR GİRİŞİMCİLERİN FİNANSE EDİLMESİ SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ÜSTLENEBİLECEKLERİ ROLLER	87
1- Birinci Aşama: Sivil Toplum Kuruluşların Güvenilir Girişimcilerin Bulunması/ Yetiştirilmesi Sürecine Dahil Olması:	90
2- İkinci Aşama: Sivil Toplum Kuruluşların Finanse Edilen Girişimin Faaliyetlerini Takip Etmesi, Gerekliğinde Danışmanlık Yapması ve Elde Ettiği Bilgileri Banka ile Paylaşması:	92
3- Üçüncü Aşama: Sivil Toplum Kuruluşlarının Kâr ve Zarar Sürecine Dâhil Olarak Girişimin Gerçek Tarafları Olmaları:	94
SONUÇ	97
KAYNAKÇA	99

KISALTMALAR

A.Ü.İ.F.D	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
A.Ü.İ.F.D	: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
Ayr. bkz.	: Ayrıca bakınız
Bkz.	: bakınız
B.	: Baskı
b.	: bin
M.E.B. Yay.	: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
BDDK	: Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu
C.	: Cilt
Çev.	: çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Dip.	: dipnot
h.	: hicri
İLAM	: İslamî İlimler Araştırma Merkezi
Haz.	: hazırlayan
KOBİ	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme
m.	: miladi
r.a.	: radiyallahu anh
r.anha	: radiyallahu anha
S.	: Sayı
s.	: sayfa
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
U.Ü.İ.F.D.	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Y.	: Yıl
y.y.	: yayın yeri yok
h.	: hicri
m.	: miladi
y.y.	: yayımcı yok
t.y.	: tarih yok
yay.	: yayınları/yayınevi
Yay. Haz.	: Yayına hazırlayan

GİRİŞ

İslam, maddi refahın adil bir şekilde dağıtılarak yaşanabilir bir toplum düzeninin oluşmasını temel hedeflerinden biri olarak görmektedir. Bu hedefin gerçekleştirilmesi için İslam medeniyeti, kötülüğe yönelmemiş her türlü insan emeğini kutsal kabul edilecek, güçlülerin güçsüzler aleyhine bir ekonomik yapı oluşturmalarına engel olacak çok sayıda düzenleme yapmıştır. Bundan dolayı, Batı'nın idealleştirdiği ekonomik anlayışları, İslamiyet'in olduğu gibi kabul etmesi mümkün değildir. Kurallarını kapitalizmin belirlediği bu ekonomik sistemin, sermayenin/kapitalin emeğe hükmettiği, riskin adaletli paylaşılmadığı, emeğin hakkının verilmediği ve sonuç olarak dünyanın kalın çizgilerle kuzey/güney şeklinde ikiye ayrıldığı adaletsiz bir ekonomik düzen oluşturduğu görülmektedir. Bu durumun en önemli sebeplerinden biri de hiç şüphesiz, temelde faize dayalı bir finans sektörünün olması ve ciddi alternatif yöntemlerin hala geliştirilememesidir. Alternatif finans yöntemlerinin gerekliliği zaman zaman dile getirilse de, özellikle 2008 küresel krizinden sonra ciddi olarak gündeme gelmeye başlamış ve bu meyanda İslamî finans yöntemleri tüm dünyada dikkat çekmeye başlamıştır. Küresel finans sisteminde küçük ama giderek büyüyen bir paya sahip olan İslamî Bankacılık sisteminin, son dönemlerde İslam ülkelerinin yanı sıra, bazı batılı ülkelerde de, alternatif bir model olarak kullanımının giderek yaygınlaştığı görülmektedir.

2008'de yaşanan son küresel kriz sonrasında İslamî finansın tüm dünyada artan popülaritesine paralel olarak Türkiye'de de bu yönde çalışmalar yoğunlaşmıştır. Şu an ikisi devlet bankası olmak üzere toplam altı Katılım Bankası faaliyet göstermektedir. Bu rakamın giderek artacağı da açıktır. Tabi bu gelişmeler ümit verici olmakla birlikte İslamî bankacılığın mevcut ekonomik düzenin çıkmazlarına bir alternatif olma yerine, çoğunlukla onun kötü bir taklidi durumunda olduğu görülmektedir. Bu durum, hem İslamî bankacılığın meşruiyeti etrafındaki şüpheleri güçlendirmesi hem de adaletli bir gelir dağılımının oluşmasına katkı sunamaması açısından üzüntü vericidir. Bu bağlamda yeni İslamî finans yöntemlerinin geliştirilmesi kadar klasik yöntemlerin modern ekonomik yapılara uyarlanması da önem arz etmektedir.

Bilindiği üzere İslam bankacılığı ile ilgili çalışmalar ilk olarak 1960'lı yıllarda başlamış ve 1963 yılında Ahmed en-Naccâr tarafından Mısır'da, bir kasabada uygulanmaya başlamıştır.¹ O tarihten günümüze kadar, İslam bankalarının topladıkları fonları, murâbaha, icâre, mudârabe ve müşârake yöntemleriyle kullandıkları görülmektedir. Ancak en-Neccâr'ın da dikkat çektiği gibi, mudârabe veya müşârake yerine fonların murâbaha yoluyla plase edilmesi İslamî bankacılığı zamanla faizci bankacılığa yaklaştıracaktır. Maalesef günümüzde İslamî bankalar, hem tarihsel açıdan hem de konvansiyonel bankacılığın elinin ulaşmadığı KOBİ'ler açısından daha önemli olan mudârabe veya müşârake yöntemlerini çok az tercih etmektedir. Tüm dünya çapında İslamî bankacılığın toplam aktifleri içerisinde mudârabe finans yöntemi % 3,9'dur. Bu oran Türkiye'de ise %1 bile değildir.

Mudârabe finansman yöntemi, Türkçe karşılığı ile emek-sermaye ortaklığı, kâr ve riskin büyük oranda yatırımcıya ait olduğu bir ortaklık türüdür. İslam tarihi boyunca en yaygın ortaklık türü olan mudârabenin, uzun vadeli ve deniz aşırı ticaretlerde çok sık başvurulan bir finans yöntemi olduğu görülmektedir. Temelde güvene dayalı olan bu ortaklık türü, -sosyolojideki ayrımla- toplumların daha çok *cemaat* özelliği gösterdiği ortaçağda yaygın iken, sanayi ve ticari faaliyetlerin arttığı kent toplumlarına geçişle birlikte *cemiyet* toplumlarına dönüşmesi sonucu eski popülaritesini kaybetmiştir.² Hatta bazı akademik çalışmalarda mudârabe yönteminin artık geçerliliğini tamamen kaybettiği ve günümüz ekonomik yapıları açısından rasyonel bir finansman yöntemi olmadığı savunulmaktadır.³ Fakat mudârabe ile aynı yapısal ve fonksiyonel özelliklere sahip olan Risk Sermayesi (Venture Capital) Yöntemi'nin ileri ekonomilerde hala önemli bir finans yöntemi olması, mudârabe yönteminin güncellenerek modern ekonomik yapılara adapte edilmesinin mümkün, hatta gerekli olduğunu göstermektedir.

Ekonomik ilerlemenin can damarı olan sermaye akışının hem etkin hem de İslamî ilkelere uygun bir şekilde sağlanabilmesinin önündeki en büyük engellerden biri Müslüman toplumlarda görülen ciddi boyutlardaki güven sorunudur. Yapılan çok sayıda

¹ Tekbaş, a.g.e., s. 9.

² Bünyamin Er, Yunus Emre Şahin, Mesut Mutlu, "Girişimciler İçin Alternatif Finansman Kaynakları: Mevcut Durum ve Öneriler", Trabzon, *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, C. 1, S. 1, 2015, ss. 42-45.

³ Geniş bilgi için bakınız; Ali Rıza Gül, "Faizsiz Bankacılığın Dini Temeli Açısından Mudârabe ile Selef Yöntemlerinin Mukayesesi", Ankara, *A.Ü.İ.F.D.*, C. XLVI, S.1, 2005, ss. 43-83.

bilimsel veri, Türkiye gibi birçok Müslüman ülkede insanların birbirine hemen hemen hiç güvenmediğini göstermektedir.⁴ Fertlerin birbirine yeniden güven duymaları veya toplumdaki güvenilir insanların bulunabilmesi, İslamî bir finans sektörünün önünün açılması açısından büyük önem arz etmektedir. Bu çalışma, bir yüksek lisans tezinin sınırları içerisinde, bu amaca katkı sunacak bazı teklifler sunmaktadır. Çalışmanın temel tezi, MÜSİAD, ASKON gibi bazı sivil toplum kuruluşlarının, tarihte çok sayıda örneğini gördüğümüz sivil toplum kuruluşları gibi aktif bir rol oynayıp güvenilir/yetenekli girişimcilerin bulunması, yetiştirilmesi hatta bankalara karşı girişimciler adına bazı sorumluluklar üstlenmesi ve böylece İslamî bankacılığın finansman yöntemlerinin çeşitlenmesine katkı sunmalarının mümkün olduğu yönündedir. Sivil Toplum Kuruluşları'nın (STK) bir nevi İslamî bankacılığa entegre olması anlamına gelen bu sürecin üç aşamalı bir şekilde yürütülmesi mümkün olabilecek ve mudârebe/müşârake gibi güvene dayalı finans yöntemlerinin daha aktif bir şekilde kullanılmasının önü açılacaktır. STK'ların bu süreçte üstlenebilecekleri roller, kolaydan zora, reelden ideale doğru şu şekilde sıralanabilir: 1- Güvenilir girişimcilerin bulunması/yetiştirilmesi sürecine dâhil olmak. 2- Finanse edilen girişimin faaliyetlerini takip etmek, ihtiyaç durumunda danışmanlık yapmak ve elde ettiği bilgileri İslamî banka ile paylaşmak. 3- Kâr-zarar sürecine dâhil olarak, girişimin gerçek tarafı olmak.

Çalışmanın sağlam bir zemine oturabilmesi için, konunun hem tarihi boyutunun, hem Risk Sermayesi Yöntemi özelinde batılı uygulamaların hem de günümüz İslamî bankacılığın yapısal özelliklerini dikkate almamız gerekmektedir. Her birine bir bölüm ayırdığımız bu konuların, fazla ayrıntıya da boğmadan geniş bir şekilde tahlil edilmesi gerekmektedir.

⁴ Esen Çağlar, "Türkler neden birbirine güvenmez?", <http://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/5273/Turkler+neden+birbirine+guvenmez>, 10 Temmuz 2015, (15.10. 2015).

BİRİNCİ BÖLÜM
GÜVENE DAYALI FİNANSMAN YÖNTEMLERİ
VE ÖNÜNDEKİ ENGELLER

A. GÜVENEL DAYALI FİNANS YÖNTEMLERİ

1. Mudâربه Finans Yöntemi

a. Mudâribenin Sözlük ve Terim Olarak Anlamı

Arapça “d-r-b” kökünden gelen mudâربه kelimesi, sözlükte “vurmak, çarpmak, karıştırmak, hareket etmek, gitmek, yola çıkmak, ticaret için bir yerden ayrılmak” anlamlarına gelir.⁵ Darabe fiili, Kur’an-ı Kerim’de “fi” harfi ceri ile “yola koyulmak, sefere çıkmak” anlamında kullanılmıştır.⁶

Mudâربه terim olarak islam hukunda çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Fakat bu tanımlar arasında cüz’i sayılabacak ayrıntılar dışında ciddi farklar görülmemektedir.⁷

Genel olarak mudâربه, “bir tarafın sermaye koyması, diğer tarafın işletmeyi (emeği) üstlenmesiyle kurulan kâr paylaşımı esasına dayalı bir ortaklık çeşidini” ifade etmektedir.⁸ Başka bir deyimle mudâربه, ticaret yapmak üzere sermayedar ile işletici (mudârib, emekçi) arasında yapılan özel bir ortaklık sözleşmesidir. Bu ortaklıkta taraflardan biri sermaye, diğeri emeğini ortaya koymakta, tarafların payına düşecek kâr yüzdesi sözleşme sırasında belirlenmektedir. Faaliyetler sonucu elde edilen kâr, anlaşmada belirlenen oranlara göre taraflar arasında paylaşılır.⁹ Bu uygulama, geçerliliğini günümüzde de aynı şekilde sürdürmektedir. Buna göre bir proje yatırımını başlatmak amacıyla bir tarafın sermaye sağladığı diğer tarafın da uzmanlık ortaya koyduğu bir yatırımın gerçekleştirilmesi için yapılan sözleşme esasına dayanan bir yöntemdir.¹⁰

⁵ Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, I-XVIII, C. 8, 3. B., Beyrut, Daru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiy, 1999-1419, s. 36.

⁶ Müzzemmil, 73/20; Al-i İmran, 3/156; en-Nisa, 4/94, 101; el-Maide 5/106.

⁷ Servet Bayındır, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, İstanbul, Rağbet Yayınları, 2005, s. 122.

⁸ Cengiz Kallek, “Mudâربه”, *DİA*, C.30, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005, s. 359; Ayr.bkz: Murtaza Köse, “Ticaret Hukuku Tarihi Açısından Mudarabe ve Commenda Ortaklıklarının Etkileşimi Hakkında Bir Deneme,” *A.Ü.İ.F.D.*, Erzurum, S. 17, 2012, s. 169.

⁹ H. İbrahim Bulut - Bünyamin Er, *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı*, İstanbul, Erkam Matbaası, 2009, s. 24; Ayr.bkz: Ahmet Cüneyt Darçın, *Özel Finans Kurumlarının Katılım Bankalarına Dönüşümünün Sebepleri ve Sonuçları*, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007, s. 28.

¹⁰ M.Şerafettin Özsoy, *Sağlam Bankacılık Modeli ile Katılım Bankacılığına Giriş*, İstanbul, Bilnet Matbaacılık, 2012, s.174.

Emek-sermaye ortaklık türünün Irak bölgesi İslâm hukukçuları tarafından *mudârab*e olarak adlandırılmasında Müzzemmil Suresi'nin 20. âyetindeki kullanımın etkili olması mümkündür. Zira bu ayette, rızık temin etmek amacıyla yeryüzünde gezip dolaşmadan bahsedilmekte ve ticaretin genelde bu şekilde yapıldığına işaret edilmektedir.¹¹ Hicaz bölgesi fakihleri ise sermayedar parasının bir kısmını kesip işletmeciye verdiği için bu ortaklığı *karz* (kesip koparmak) kökünden türeyen *kırâz* veya *mukâraza* kelimesiyle ifade etmişlerdir. Hanefî ve Hanbelîler'in mudârabe, Mâlikî ve Şâfiîler'in *kırâz* dedikleri akidde işletmeci tarafa mudârib, dârib, âmil, mukâraz, sermaye sahibi yatırımcıya rabbü'l-mâl veya mukâriz, çalışmaya ise amel adı verilmiştir.¹²

İslâm'ın ilk yıllarından itibaren bilinen mudârabe ortak türü, günümüz İslamî bankacılığında bir finansman yöntemi olarak kullanılmaktadır. Hatta Ahmet en-Neccar'ın geliştirmiş olduğu ilk İslam bankacılığının, klasik mudârabe ortaklığının geliştirilmiş şekli olduğunu söylemek de mümkündür. Bu ortaklık türü başta ağırlıklı olarak ticaret amaçlı iken daha sonra kullanım alanı genişleyerek ziraat, sanayi ve hizmet gibi çeşitli sektörleri de kapsayan bir yatırım ve finansman ürünü olmuştur.

b. Mudârabe Ortaklığının Dayandığı Deliller

Temeli İslam öncesine¹³ dayanan mudârabe, İslâm'ın ilk yıllarından itibaren uygulana gelmiş en yaygın şirket türüdür.¹⁴ Kur'an'da ticaret veya başka maksatla gezip

¹¹ Rabbin, senin gecenin üçte ikisinden daha azında, yarısında ve üçte birinde kalktığını, seninle beraber bulunanlardan bir topluluğun da böyle yaptığını biliyor. Gece ve gündüzü Allah takdir eder. O, sizin onu sayamayacağınızı bildi de sizi affetti. Bundan böyle Kur'an'dan size ne kolay gelirse okuyun. Allah, içinizden hastalar, *yeryüzünde gezip Allah'ın lütfunu arayan başka kimseler* ve Allah yolunda savaşan daha başka insanlar olacağını bilmiştir. Onun için Kur'an'dan kolayınıza geldiği kadar okuyun, namazı kılın, zekatı verin ve Allah'a güzel bir borç verin (Hayırlı işlere mal sarfedin). Kendiniz için gönderdiğiniz her iyiliği, Allah katında daha hayırlı ve sevapça daha büyük olarak bulacaksınız. Allah'tan bağış dileyin. Kuşkusuz Allah bağışlayandır, merhamet edendir.

¹² Kallek, a.g.m., s. 359.

¹³ Tarihte bu kuruma çok sayıda örnek bulmak mümkündür. En önemlisi Hz. Peygamber (s.a.v)'in mustakbel eşi Hz. Hatice (r.anha) ile kurduğu ortaklıktır. Bu ortaklık çerçevesinde Hz. Peygamber (s.a.v), Şam (Busrâ kasabasına), Yemen (Tihâme bölgesindeki Hubeşe panayırına) ve Ürdün (Ceraş kasabasına; iki kez) ticarî seferlere çıkmıştır. Bayındır, a.g.e., s. 39; Hamdi Döndüren, "İslam Ekonomisinde Sermaye Birikimi ve Kullanılma Yöntemleri", İstanbul, *İLAM Araştırma Dergisi*, C. I, S. 2, 1996, s. 59

¹⁴ Bayındır, a.g.e., s. 39; Ayr. bkz: Döndüren, "İslâm Ekonomisinde Faiz ve Finans Kaynakları", *İslâm Ekonomisinde Finansman Meseleleri*, (İlmi Tartışmalar Dizisi: 3), İstanbul, Ensar Neşriyat, 1992, ss. 195-196.

dolaşmaktan söz eden ve “d-r-b” kökünden kelimelerin geçtiği ayetlerin mudârabenin meşruiyetini gösterdiği ifade edilmektedir.¹⁵

Kur’an-ı Kerim’de doğrudan doğruya mudâraibe ortaklık türünden söz eden bir âyet olmamakla birlikte, yeryüzünde gezerek ticaret yapmanın meşrû olduğunu bildiren bazı âyetler, mudâraibe yoluyla muamele yapmanın da câiz olduğuna işaret etmektedir. Bunun yanında helâl kazancı emreden, rızık aramayı ve ticareti özendiren¹⁶ âyetler de bulunmaktadır. Bu ayetlerin bazıları şöyledir:

“Rabbimizin lütuf ve keremini aramanızda sizin için bir günah yoktur”¹⁷, “Diğer bir takımları da Allahın fazlından bir kâr aramak üzere yeryüzünde yol tepecekler.”¹⁸ Mudârabeye Kur’an-ı Kerim’den getirilen delillere iki taraflı yaklaşım vardır: Mudârabenin meşruiyetini yukarıdaki ayetlere dayandıranların görüşlerinde biraz zorlama olduğunu¹⁹ söyleyenlerin yanında mudârabenin teberriken Kur’an’daki ayetlerden iktibas edildiğini²⁰ söyleyenler de bulunmaktadır.

Mudâraibe ortaklığının meşruiyetini gösteren delil Hz. Peygamber (s.a.v)’in bu yöndeki kavli ve takriri sünneti, sahâbenin uygulamaları²¹ ve ilk nesillerde bir itirazda bulunulmamış olmasıdır. Mudârabenin meşruiyeti konusunda alimler de ilk çağlardan itibaren ittifak etmişlerdir.²² Bu ortaklık türünün câiz olmadığını savunan herhangi bir fakih de bilinmemektedir.²³

Bu uygulamaların bir yanda tasarruflarını bizzat işletme imkân, kabiliyet ve tecrübesinden mahrum kesimler ile işletme için gerekli olan bilgi, deneyim ve donanıma sahip olduğu halde sermayesi bulunmayan kesimleri buluşturarak âtıl halde olan birikim ve insan gücünün ekonomiye kazandırılması ve böylece ekonominin canlanmasına

¹⁵ Bayındır, a.g.e., s. 123.

¹⁶ Kallek, a.g.m., s. 359.

¹⁷ el-Bakara, 4/198.

¹⁸ el-Muzzemmil, 73/20.

¹⁹ Bayındır, a.g.e., s. 123.

²⁰ Sabri Şakir Ansay, *Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku*, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, b. 3, 1958, s.180,

²¹ Mudâraibe ortaklığını sahâbeden birçok kimsenin tatbik ettiği rivayet edilmektedir. Bunların arasında Hz. Peygamber (s.a.v)’in amcası Hz. Abbas (r.a.), Hz. Osman (r.a.), Hakim b. Hizam (r.a.) gibi kimseler de vardı. Yine sahâbeden Hz. Ömer (r.a.), oğlu Abdullah (r.a.), Hz. Aişe (r.anha), İbn Mes’ud (r.a.) ve Zeyd b. Halid (r.a.) gibi kişilerin o dönemde yetimlerin mallarını mudâraibe ortaklığı yoluyla ticaret yaparak onlar adına işlettikleri bilinmektedir. Köse, a.g.m., s. 167.

²² Bayındır, a.g.e., s. 124.

²³ Osman Şekerci, *İslam Şirketler Hukuku*, İstanbul, Marifet Yayınları, 1981, s. 249.

büyük katkı sunacağı aşıkardır. Bazı unsurlarında bilinmezlikler taşıması sebebiyle bu akdi genel kuralın (kıyas) bir istisnası sayan fakihler olsa da meşru bir ortaklık türü olduğunda icma meydana gelmiştir.²⁴

Mudârabe ortaklığı hakkında ilk fıkhi bilgileri İmam Malik'in *Muvatta'* adlı eserinde görüyoruz. Eserinin *Kitabu'l-Kırâd* başlığı altında 15 babda bu ortaklık hakkındaki hadis ve icthadi bilgileri bizlere aktaran İmam Malik'in hicri 179 (m. 795)'da vefat ettiği dikkate alındığında bu ortaklık türünün hicri ikinci asırda bile ne kadar yaygın bir ortaklık türü olduğu anlaşılmaktadır. *Muvatta'* bu ortaklık türünün bütün yapısal özelliklerini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır.²⁵

Mâverdi (v. 450/1057) ise mudârabenin İslam hukukuna uygun bir ortaklık türü olduğunun delillerini sıralarken ilk olarak Hz. Peygamber (s.a.v)'in, kendisiyle evlenmeden önce Hz. Hatice (r.anha) ile bir mudârabe ortaklığı yaparak Şam bölgesine sefere çıktığını ve bu seferden büyük kârla döndüğünü belirtmektedir. Önde gelen Hanefî fakihlerden Serahsî (v. 483/1090) de, "el-Mebsût" adlı eserinin yaklaşık bir cildini mudârabe konusuna ayırarak, kitabın yazıldığı dönemlerde bu ortaklık türünün yaygınlığı hakkında bizlere ipuçları vermektedir. Serahsî, bu ortaklık türüne ayırdığı cildin başında şunları ifade etmektedir: "Mudârabe mübah bir akittir. Çünkü insanlar bu ortaklığa ihtiyaç duymaktadırlar. Çoğu kez sermaye sahipleri kârlı bir ticarî aktiviteye güç yetirememeleri ve böyle bir aktiviteye imkânları olanların da sermaye bulamamaları söz konusu olmaktadır. Kâr ancak bu ikisi ile yani sermaye ve ticarî aktivite ile mümkün olmaktadır. Bu akde cevaz vermekle iki tarafın da amacı gerçekleşmiş olur."²⁶

Mudârabenin meşruiyetini kanıtlamak için ayetlere başvurmayı gerektiren bir durum yoktur. Zira eşyada aslanan ibaha olduğu için fıkhîta akit serbestliği esastır. İslamda belli ilkelere uymak, temel yasakları ihmal etmemek kaydıyla insanların her türlü ticarî faaliyete girişmesi, farklı yapı ve işleve sahip ortaklıklar kurması tabîî karşılanmış hatta teşvik edilmiştir.²⁷

²⁴ Kallek, a.g.m., ss. 359-360.

²⁵ Köse, a.g.m., s. 168.

²⁶ Mehmet Salih Kumaş, "Bir Finansman Yöntemi Olarak İş Ortaklığı Uygulaması Mudârabe-Commenda Karşılaştırması", Bursa, *U.Ü.İ.F.D.*, C.15, S. 1, 2006, s. 375.

²⁷ Bayındır, a.g.e., s. 124.

Asırlarca İslâm dünyasında uygulanmış olan mudârabe ortaklığı bugün de temel işleyiş itibariyle hem İslâm dünyasında hem de Batı dünyasında farklı isimlerle ticari ve finans hayatında uygulanmaktadır.²⁸

c. Mudârabe Ortaklığının Hukukî Niteliği (Hükmü)

Mudârabe ortaklık türü hakiki bir şirket olmayıp muzâraa ve musakat ortaklık türüne benzemektedir. Mudârabe ortaklığı bir emanet ilişkisi ve vekaleti kapsamaktadır. Çünkü ortaklık sermayesi olan ra'su'l-mal mudaribin elinde emanet hükmündedir.²⁹

Ebû Hanîfe, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre mudârabe akdi, taraflar açısından bağlayıcı (lâzım) değildir. Taraflardan her biri dilediği zaman akdi feshedebilir. Ancak fesih sırasında anaparanın nakit halde olması gerekir. Eğer anapara ticaret eşyası kabilinden olsa Hanefilere göre fesih yoluna gidilemez.

Şâfiî ve Hanbelîler'e göre mudârabe, anapara ticaret eşyası halinde iken feshedilirse, tarafların bu malları satmaya veya paylaşmaya dair ittifakları varsa fesih caiz olur. İşletmeci malını paraya çevirmek ister, sermaye sahibi karşı çıkarsa sermaye sahibi satışa zorlanır. Çünkü işletmecinin hakkı karda olup, bu da ticaret eşyasının kara dönüşmesiyle ortaya çıkar. Buna göre, süresi belirlenmemiş olan mudârabede taraflar akdi diledikleri zaman feshedebilecektir. Ancak bunun tarafların zararına olacak bir şekilde yapılmaması gerekir.³⁰

d. Mudârabe Ortaklığının Çeşitleri

Mudârabe ortaklığı akit sırasında sermaye sahibinin, işi yürütecek olan işletmecinin uyacağı birtakım şartlar koyup koymamasına göre mutlak ve mukayyet şeklinde ikiye ayrılır.³¹

i- *Mukayyed (sınırlı) Mudârabe*: Sınırlı mudârabede, sermaye sahibinin (Rabbül-mâl) sermayesini kullandırma konusunda sermayeyi kullanacak olan mudaribe yer, zaman ve alış veriş yapılacak kişi gibi bazı konularda sınırlama getirmesi

²⁸ Köse, a.g.m., ss. 176-177.

²⁹ Ansay, a.g.e., ss. 179-180.

³⁰ Döndüren, "İslâm Ekonomisinde Faiz ve Finans Kaynakları", a.g.m., s. 198.

³¹ Hasan Ellek, *İslam Hukukunda Emek-Sermaye Ortaklığı*, İstanbul, Yeni Akademi Yayınları, 2006, s. 69. Ayr. bkz. Döndüren, *Çağdaş Ekonomik Problemlere İslami Yaklaşımlar*, İstanbul, İklim Yayınları, 1988, ss.105-107.

durumunda söz konusu olmaktadır. Yani sermaye sahibi, fiyat hareketlerinden ve değişik ekonomik sebeplerden dolayı mudâربه, belli yer ve ticareti şart koşabilir.

Günümüz faizsiz finansman sistemi açısından düşünöldüğünde sermaye sahiplerinin sermayelerini ancak belirli projelerin finansmanında kullanılmak üzere katılım bankasına yatırması sınırlı mudâربهye örnek teşkil eder. Katılım bankasının sözkonusu sermayeyi mudâربه anlaşmasında belirlenen projelere yatırması sonucunda kâr elde edilirse bu kâr önceden belirlenen oranlar dahilinde taraflar arasında paylaşılır.

ii. *Mutlak (sınırsız) Mudâربه*: Sınırsız mudâربه ise sermayelerini kullandırmak üzere aracı bankaya yatıran yatırımcının (rabbül-mâl'in), ihtiyaçları ölçüsünde bankadan fon sağlayan mudâriplerin sermayelerini kullanmaları konusunda yer, zaman ve ticarî iş gibi konularda bankaya sınırlama beyan etmediğı durumlarda ortaya çıkan mudâربه türüdür.³²

e. **Mudâربه Finansmanı'nın Özellikleri**

Teknik bir tanımlamayla mudâربه, girişimci ve yatırımcı arasında gerçekleştirilen bir çeşit ortaklıktır. Mali ve beşeri kaynakları, yatırımcı (sermayedar) ve girişimci arasındaki ortaklık sayesinde gerçek bir üretim faktörü haline dönüştürerek üretim faaliyetleri içine sokan sistemdir. Kâr/zarar ortaklığı olarak da ifade edilebilecek olan mudâרבenin özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür;

i. *Tarafların İhtiyaçlarına Göre Oluşturulmuştur*: Emek ve sermayenin tarafların arzularına uygun bir biçimde, bir araya getirilmesine imkân veren bir girişimdir. Çoğu kez sermayedar kârlı görse bile çeşitli nedenlerle bir girişimin yürütülmesine fiilen katılmaktansa finansal açıdan katkıda bulunmayı uygun görebilir. Yine aynı şekilde girişimci de sermaye desteğine ihtiyaç duymakla birlikte işletme sürecinde bir başkasının ortak olup yetkinin paylaşılmasını istemeyebilir. İşte böyle durumlarda mudâربه, tarafların bu tür müşterek arzularına aynı anda cevap verebilecek özelliğe sahiptir.³³

³² Bulut-Er, *Katılım Finansmanı / Katılım Bankacılığı ve Girişim Sermayesi*, a.g.e., ss. 146-147; Ayr. bkz. Şekerci, a.g.e., ss. 279-282.

³³ Suna Akten Çürük, *İslâmi Finansın Türkiye'deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya, 2013, s. 66.

ii. Adil Bir Kâr/Zarar Dağıtımını Öngörür: Kâr önceden tayin edilen oranlar üzerinden taraflar arasında bölüştürülmekle beraber zarar tamamen sermayedara aittir. Faizsiz ekonomik sistem burada işin emek yönünden esas sorumluluğunu yüklenen girişimcilere öncelik vermekte ve girişimin zararlarla sonuçlanması halinde emeğinin karşılığını alamamasının yanında, ayrıca zarara ortak olmasını adalet yönünden uygun bulmamaktadır. Zira çoğu kez emeğinden başka ortaya koyacak bir mali gücü olmayan bir girişimciyi böyle bir sorumluluk altına almak doğru olmaz.³⁴ Mudârabe ortaklığında asıl riski üstlenen taraf sermayedardır. Zaten sermaye sahibinin çoğunlukla karın çok büyük bir kısmını almasının asıl sebebi de budur. Proje tamamlana kadar ve finansman kendini geri ödeyene kadar, finans sağlayanın başlangıç parası risk altındadır.³⁵ Ancak girişimin zararlarla sonuçlanmasında işletmecinin/girişimcinin hatası, ihmali veya kötü niyeti varsa, onun da zararın tazmininden tamamen veya kısmen sorumlu olması söz konusu olacaktır.

iii. Sermayedar İşletim Sürecinde Aktif Bir Rol Üstlenebilir: Faizli kredi ile veya borç alınarak yapılan yatırımlarda, sermaye sahibi paranın nasıl kullanıldığı ile hemen hemen hiç ilgilenmez. Çünkü burada sermaye tarafı için bir risk söz konusu değildir. Ancak mudârabe ortaklığında karın miktarının bilinmemesi, hatta bütün sermayenin zararlar yok olması riskinden dolayı sermayedar daha aktif olma hakkına sahiptir. Sermayedar, firmanın etkinliği, faaliyetin kârlılığı ve fonların ne şekilde kullanıldığı konusunda etkin bir rol alarak gerçek bir ortak konumundadır. Buna göre mudârabe yöntemi ile fon kullandıran faizsiz bankalar sadece kredi verip geri çekilen kurumlar değil, ortaklığın veya katıldığı projenin yönetim ve organizasyonunu yakından izleyen ve gerektiğinde mali ve teknik yardım da veren finansal kurumlardır. Bu nedenle faaliyetlerin başarısı için proje etüdünden, üretim ve pazarlamaya kadar uzanan bir teknik know-how zincirinin oluşturulması ve işten anlayan bir ekibin projeyi idari, mali ve teknik yönden değerlendirme yoluyla devamlı izlemesi gerekir. Faizsiz bankacılık sistemi bu zinciri tüm projelerinde kurmak zorunda olan komple yatırımcı bir bankadır.³⁶ Bu durum klasik mudârabede “sermayenin emeğini koyan tarafından

³⁴ Bulut-Er, *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı*, a.g.e., s.27.

³⁵ Mikail Altan, “Faizsiz Bankacılığın Temelleri”, Konya, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S.16, 2010, s.131.

³⁶ Bulut - Er, *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı*, a.g.e., ss. 27-28.

yönetilmesi, sermayedarın ise sadece denetim yetkisine sahip olması” şeklinde ifade edilebilir.³⁷

iv. İşletmeci Sözleşme Esnasında Belirlenen Kurallara Uymak Zorundadır: Mudârabe sermayesi yalnızca sözleşmede belirtilen amaçlara yönelik olarak kullanılabilir. İşe emeğiyle katılan tarafın, bankanın onayı olmaksızın sermayeyi bir başka yatırıma kanalize etme yetkisi kesinlikle bulunmamaktadır. İslamî bankanın önceden onaylamadığı takdirde, bankayla yürütülen ortaklık ilişkisi süresince mudârib taraf ne kendine ait ve ne de haricen bir sermayeyi, yatırıma dahil edememektedir. İslamî bankanın önceden açık izni bulunmuyorsa, üçüncü şahıslardan finansman sağlanmasına izin verilmemektedir. İslâmî bankanın sorumluluğu, mudârabe sözleşmesinde taahhüt ettiği sermaye miktarıyla sınırlıdır. Kreditörler İslâmî bankanın, söz konusu girişim için tahsis ettiklerinin dışındaki varlıkları üzerinde talepte bulunamazlar.

v. Mudârabe akdinde tarafların sözleşmeyi sonlandırma hakları bulunmaktadır. İki den fazla ortak olması halinde sözleşme kalanlar tarafından devam ettirilebilir. İslam hukukçularının çoğu, sözleşmenin sonlandığı tarihte tüm malların ve sermayenin nakde çevrilmesi konusunda hemfikirdir. Belirlenmiş bir süre olsa bile ortakların sözleşmeyi sonlandırmak isteyen tarafı vadeye kadar bağlaması uygun değildir.³⁸

f. Mudârabe Finansman Yönteminin Ekonomik Kalkınmadaki Önemi

i. Ekonomik Verimlilik: mudârabe, bir toplumda insanların ellerinde atıl vaziyette bekleyen veya verimli alanlara yöneltilmeyen mal varlıklarını aktif hale getirilerek, verimli alanlarda işletilmelerini sağlayarak hem servet sahiplerine, hem işletmecilere güzel imkanlar sunan bir finansman türüdür. Ayrıca faizli yollarla parasını nemalandırmak istemeyen bundan dolayı da ciddi tasarruflarda bulunamayan kesimler için de bir tasarruf yapma imkanı sunmaktadır.³⁹

Faizli bankacılıktaki finans anlayışı kaynakların verimsiz dağılımına yol açabilmektedir. Çünkü yatırımlarda kullanılabilen fonlar üretken projelerden ziyade

³⁷ Muaz Güngören, *Bir Finansal Enstrüman Olarak Sukuk Katılım Bankalarına Uyum Modellemesi*, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 2013, s. 39.

³⁸ Darçın, a.g.e., ss.29-30.

³⁹ Gül, a.g.m., s. 47.

kredi değeri yüksek olan kredi taliplerine gider. Oysa mudârabe modelinde kârlılığı yüksek, toplumun ihtiyaç duyduğu projeler/girişimler hayata geçirilir.

ii. İşsizlikle Mücadele: Mudârabe ekonomiye büyük bir canlılık kazandıracak ve atıl iş gücünün ekonomiye kazandırılmasına yardımcı olacaktır. Çünkü mudârabe akdinde müteşebbislerin, sanayici, işadamı, çiftçi ve tüccarın ihtiyaç duydukları sermayenin maliyeti sıfırdır. Sıfır maliyetli sermaye üretimin ucuza mal olmasını sağlayacağı için pazarlama imkanları da artacaktır. Ayrıca sıfır maliyetli sermaye müteşebbisleri teşebbüslerde daha canlı ve girişken yapacak bu da yeni iş sahalarının açılmasını sağlayacak, sonuçta, kaynakların kullanılma kapasitesi artarak işsizliği azaltacak bir rol oynayacaktır.⁴⁰

Öte yandan mudârabe finansman yöntemi, girişimcilerin tüm risklerinin paylaşılmasını sağladığı için, müteşebbisleri cesaretlendirecek ve dolayısıyla yatırımları olumlu etkileyecektir. Konvansiyonel bankalarından farklı olarak komple bir yatırım kurumu gibi bir fonksiyon icra edebilecek olan katılım bankaları, müşterek sorumluluk anlayışı içinde iş görme özlemi çeken, ciddi ve yetenekli girişimcilere hem öz sermaye hem de teknik destek sağlayarak büyüme potansiyeli taşıyan müteşebbislerin piyasaya girmelerine imkân sağlayacak ve böylece işsizlikle mücadeleye büyük katkılar sunabilecektir.⁴¹

iii. Ucuz Sermaye Temini: Mudârabe ortaklığına dayalı finans anlayışı işletmeciye sermayenin daha ucuz olarak ulaşmasını sağlar. Çünkü faizli sistemde para her el değiştiğinde bir mal gibi bir sonrakine daha maliyetli olarak ulaşır. En son o parayı kullanacak kişi bu parayı reel sektörde değerlendirecektir. Toplum için katma değer sağlayan sadece en sonuncu kişidir. Buna rağmen riski üstlenen de yine aynı kişidir. Fakat paranın ona ulaşmasını sağlayan kişiler (finans sektörü) ise riske girmemektedir. Mudârabe usulünde ise finans sektörü en son kişinin kazanacağı şeyi, üreteceği katma değeri paylaşacak ve hem risk hem de nema paylaşmış olacaktır. Bu paylaşımından dolayı asıl para sahipleri ihtiyaç olmadığı müddetçe sermayesini doğrudan işletmeciye ulaştırmayı isteyecektir. Zira sürece dahil olan herkes, pastaya ortak olacaktır. Ayrıca tabiri caizse herkesin kaderini belirleyecek olan son kişi

⁴⁰ İsmail Özsoy, *Özel Finans Kurumları*, İstanbul, Asya Finans Kültür Yayınları, 1997, ss. 121-122.

⁴¹ Bulut-Er, *Katılım Finansmanı/Katılım Bankacılığı ve Girişim Sermayesi*, a.g.e., ss. 149-150.

(üretici/işletmeci/girişimci), çok daha özenle seçilecek ve takip edilecek olması anlamına gelmektedir.

iv. Tüm Kesimlere Finans Sağlayabilmesi: Ekonomik ve sosyal dengesizlik, gelişmekte olan ülkelerin önemli problemlerinden biridir. Ülkenin belirli bölgelerinde üretim fonksiyonlarının elverişli olması nedeni ile geri kalmış bölgelerin kaynakları bu bölgelere transfer olur. Bu kaynak erozyonu ve dengesizlik, fakir olan bölgenin fakir kalması, zengin olan bölgelerin daha da zenginleşmesi sonucunu doğurur. Mac Millan Gap, konvansiyonel banka sisteminde kredilerin kendini ispatlamış büyük anonim ortaklıklara yönlendiğini dolayısıyla yeni girişimciler tarafından kurulan küçük işletmelerin banka kredilerinden faydalanamadıklarını saptayan ve ilk defa İngiltere’de Harold Mac Millan başkanlığında yapılan bir araştırmaya verilen isimdir. Türkiye’de de gayet ciddi bir Mac Millan Gap sorunu bulunduğu ilk defa İstanbul Ticaret Odası’nın yaptırdığı bir araştırma ile ortaya çıkmıştır. Bu boşluk tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de varlığını sürdürmektedir.

Mudârabe finansmanı Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ) açısından da büyük önem taşımaktadır. Günümüzde KOBİ’lerin eksikliği iktisadi kalkınmada önemli bir engel oluşturmaktadır. KOBİ’lerin ekonomi açısından taşıdığı öneme rağmen, devletin büyük projelere yönelmesi nedeniyle en uygun imkân ve şartlar yine büyük işletmelerin payına düşmektedir. Büyüme potansiyeline sahip, kabiliyetli KOBİ’lerin bu engelleri aşabilmesi için mali sistem içerisinde bu duruma cevap verecek bir bölümlendirmeye ihtiyaç vardır. Bunu da katılım bankalarının mudârabe düzenlemeleri sağlayacaktır. Bu şekilde KOBİ’ler finanse edilerek, üretimde etkinlik ve teknolojik yenilik teşvik edilmiş olur.⁴²

v. Ekonomik istikrar: Konvansiyonel bankacılığın hâkim olduğu ekonomilerde, finans anlayışı borç alıp vermeye dayanır. Bu yüzden ek para arzı ile üretim artışı arasında bir bağlantı bulunmamaktadır. Oysa mudârabede sağlanacak bir artı değer için paranın mutlaka reel bir yatırımda kullanılması gerekmektedir. Örneğin devletin faizli borç alımları fiziksel varlıklarla desteklenmediği takdirde, gelecek nesillere bir borç külfeti bırakacaktır. Oysa varlık temelli finansman modeli olan mudârabe gelecek nesiller için bir borç külfeti oluşturmaz. Borç temelli finansman özünde istikrar bozucu bir yapı arz eder. Mudârabe modeli ise farklı tabakalar arasında denge sağlayan bir

⁴² Bulut-Er, *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı*, a.g.e., s.31.

işleyişe sahiptir. Ayrıca reel varlıklara dayalı olduğu için ekonomide balon olarak tabir edilen spekülâtif artışların yaşanmasına da izin vermez.⁴³

vi. Toplumsal Bütünlük: Mudârabe gibi güvene dayalı finans yöntemleri güven merkezli olduğu için toplum fertlerini birbirine yaklaştırmaktadır. Faiz esasına dayalı ekonomide borçlu ile alacaklı birbirinden kopuk iken, faizin olmadığı ve mudarâbenin yer aldığı iktisadî faaliyetlerde toplum fertleri arasında dayanışma gerçekleşir. Çünkü ilişkiler borçlu-alacaklı ilişkisi üzerine değil, ortaklık esasına üzerine kurulmuştur. Faizli borç alışverişlerinde herkes kendi çıkarını düşünürken, mudârabede ortak çıkarlar söz konusudur. Çünkü kâr ve zararda ortak olmak toplumu kader birliğine götürecektir, toplumun bir kısmı yükselirken geri kalanların maddî çıkarları zedelenmekten korunacaktır.⁴⁴

Öte yandan mudârabe yönteminin yaygınlık kazanması ile günümüz toplumlarının çoğunda görülen gelir dengesizliği ve zengin-fakir şeklindeki ayrışma, zamanla ortadan kalkacak ve emek sahibine sadece bir ücret yerine kârdan pay vererek emek sahiplerinin de zamanla sermaye sahibi olabilmelerine imkânı sağlayacaktır. Böylece sermayenin belirli ellerde toplanmadan topluma yayılmasına ve sınıflaşmanın ortadan kaldırılmasına katkı sunulmuş olacaktır.⁴⁵

Tüm sayılan bu avantajlarına rağmen bugünkü uygulamalarda mudârabenin sistemden hak ettiği payı alamadığı görülmektedir. İslamî finansın ulaşmak istediği temel hedefler arasında yer alan işbirliği ve karşılıklı yardımlaşma esasına göre bu uygulamanın yaygınlaştırılması için gereken tedbirlerin en kısa sürede alınması, yapının kuruluş felsefesinden ayrılmama noktasında önem arz etmektedir.⁴⁶

g. Mudârabe Finansman Yönteminin Günümüz İslamî Bankacılığındaki İşleyişi:

Güvene dayalı finansman yöntemleri olan mudârabe ve müşârake finansman modelleri, uygulama esnasında ortaya çıkan zorluklar ve engeller sebebiyle günümüz faizsiz bankalarda yok denecek kadar düşük seviyelerdedir.

⁴³ İsmail Özsoy, a.g.e., s. 120.

⁴⁴ İsmail Özsoy, a.g.e., s. 121.

⁴⁵ İsmail Özsoy, a.g.e., s.122.

⁴⁶ Çürük, a.g.e., ss. 66-67.

Çağdaş faizsiz bankacılıkta uygulanan emek-sermaye ortaklığı, fıkıh kitaplarındaki anlatılan şekilden birçok yönden farklılık göstermektedir. Fıkıh kitaplarındaki mudâربه daha çok ikili ilişkiye dayanmakta olup bir tarafta rabbu'l-mal veya sahibu'l-mal adı verilen sermayedar, diğer tarafta da mudârib/âmil adı verilen, emek ve deneyimini sermaye olarak ortaya koyan müteşebbis yer alır. Dolayısıyla sermayedar ve müteşebbis genelde birer kişiden oluşur. Mudâribin bir müessese oluşturarak birden fazla tasarruf sahibinin birikimini bir araya getirme uygulamasına pek rastlanmaz. Aynı şekilde sermayeyi pazarlamak suretiyle değerlendirme uygulamasına da rastlanmamaktadır. Mudâribin sermayeyi başkası aracılığıyla yatırıma dönüştürmesi yahut ticaret dışında başka alanlarda çalıştırması fıkıhta ihtilaf konusu olmuştur. Genelde kâr-zarar paylaşımı ortaklık sona erdirildikten sonra gerçekleşmektedir.

Günümüz faizsiz bankaları ise tasarruf sahiplerinin birikimlerini toplamak için çeşitli kampanyalar yürütmektedirler. Bankalar birden fazla kişinin bir araya gelmesiyle kurulabildiği gibi sermaye sahipleri de binlerce kişiden oluşabilmektedir. Sermaye sahiplerinin ortaklığa giriş çıkışları hareketlilik arz etmektedir; aynı anda bir ülkenin veya dünyanın birçok yerinden yeni insanlar ortaklığa katılırken birçok insan da hesabını çekerek ortaklıktan ayrılmakta veya ortaklıktaki payında değişiklik yapmaktadır. Bu nedenle fıkıh kitaplarında anlatılan mudâربه ikili mudâربه, çağdaş faizsiz bankaların uyguladığı emek-sermaye ortaklığı ise süreklilik özelliğine sahip çok ortaklı mudâربه olarak adlandırılmıştır. Bankalar sermayeyi genellikle bizzat kendileri yatırıma dönüştürmeyip, ihtiyaç sahipleri girişimcilere çeşitli yollarla pazarlamaktadır. Sermaye yalnızca alım-satımdan ibaret olan ticarete kullanılmayıp tarım, sanayi ve hizmet gibi çeşitli alanlarda değerlendirilmektedir. Kâr ve zararın tespit ve paylaşımı belli dönemlerde yapılan hesaplamalara dayanmaktadır.⁴⁷

Faizsiz bankalar topladıkları parayı 30, 90, 180, 360 gün ve daha uzun vadeli olmak üzere gruplara ayırır ve benzer hesaplardan gelen paraların oluşturduğu havuza aktarırlar. Havuzdaki paranın tamamı bir bütün kabul edilerek uygun parçalara ayrılır. Banka bu paraları kurduğu şirketleri aracılığıyla ya bizzat kendisi ya da başka kişilerle ortaklıklar kurarak işletir. Ancak bankalar daha çok sermayenin başkası tarafından

⁴⁷ Bayındır, a.g.e., ss. 105-106.

işletilmesi yöntemini tercih etmektedirler. Banka, projesi olup da sermaye katkısı talebinde bulunan girişimcilerle ortaklığa gitmeden, ön araştırma yapar. Müteşebbisten projenin kapsamı, maliyeti, süresi, aşamaları, muhtemel kâr-zarar durumu vb. konularda gerekli bilgiyi alır. Ayrıca ortaklık talebinde bulunan kişinin kanun ve yönetmelikler çerçevesinde çalışıp çalışmadığı, güvenilirliği, projesinin faizsiz bankacılık ilkeleriyle uygunluğu konusunda istihbarat çalışması yapar. Bütün bu araştırmalar sonucunda projenin uygun olduğu kanaatine varan banka, söz konusu işletmeci ile emek-sermaye ortaklığına gider. Ortaklık sözleşmesinde projenin konusu, süresi, bankanın katkıda bulunacağı sermaye miktarı, bankanın ortaklık sürecinde yapacağı işlemlerin ücret karşılığı olacağı, kârın paylaşılma oranları, kasıt ve kusur durumunda sermayenin geri ödenmesi için müteşebbisin göstereceği teminatların miktar ve çeşidi, zarar durumunda tüm zararın bankaya ait olacağı, müteşebbisin işin başından sonuna kadar projeye ilgili bütün evrakları tam olarak tutup gerektiğinde bankanın incelemesine hazır bulunduracağı vb. şartlar yer alır.

Projenin sermayesini banka, yürütme sorumluluğunu ise yönetici ortak sıfatıyla diğer taraf üstlenir. Proje sonunda kâr ederse ilk önce bankanın başlangıçta yatırdığı sermaye ödenir daha sonra kâr, anlaşılan oranda paylaşılır. Bazen bankanın kâr ve zarardan alacağı pay ilgili ülkenin yönetmelikleri çerçevesinde belirlenir.

Türkiye’de Özel Finans Kurumları’nın kârdan alabileceği oran azami %20 olarak belirlenmişti. Dolayısıyla banka, kar etmişse, anaparayı ve kârın en az %80’ini havuza iade eder ve en fazla %20’sini kendisine kâr olarak alıkoyabilir idi. Hesap sahipleri yatırdıkları paranın miktar ve süresine göre havuzun sonucuna ortak kabul edilirler. Vade sonu geldiğinde havuzdaki paraya başta yatırdıkları parayı ve şayet kâr edilmişse paylarına düşeni alırlar. Bazı durumlarda proje zarar da edebilir. Zarar, yatırdığı sermaye miktarını aşmamak kaydıyla bankaya aittir. Yönetici ortağın ise, emeği boşa gitmiş olur.⁴⁸ Fakat zararın meydana gelmesinde müşterinin kasıt ve ihmali varsa bu zarar kendisine tazmin ettirilir.⁴⁹ Bankanın zararı havuza yansıtacağından,

⁴⁸ Bayındır, a.g.e., ss. 104-105.

⁴⁹ Çürük, a.g.e., ss. 63-64.

bazen hesap sahiplerinin beklentisinin aksine düşük kâr payı ya da zararlar da karşılaşılabılır.⁵⁰

2. Müşârake Finans Yöntemi

a. Müşârakenin Sözlük ve Terim Anlamı

Müşârake, şe-ri-ke kökünden türemiş olup, ortak olmak anlamına gelen bir kelimedir.⁵¹ İslâm Hukukunda *şeriketü'l-inan* veya *şeriket'ul-emval* adıyla da anılan müşârake, hem sermayede hem de yönetimde ortaklığı öngören bir faaliyet türü olup iki tarafın sermaye ortaya koyduğu bir girişim türüdür.⁵² Kâr-zarar taraflar arasında ortaya koydukları sermayeye göre paylaşılır. Bu faaliyet türünde esas olarak hem sermaye hem emek ortaklığı öngörülür. Yani hem sermaye, hem emeğin aktif olarak ortaya konduğu tam bir ortaklıktır. Sermayedar bir işletmeye sermaye koyar, ortak olur, kâr ve zararı paylaşır.⁵³

Mudârabede sermayeyi sadece bir taraf ortaya koyarken müşârakede ise işletmeci de belli oranda bir sermaye koymaktadır. Ayrıca, mudârabede sermayenin işletimini bir taraf üstlenirken, müşârakede her iki taraf da işletim sürecinde aktif olarak sorumluluk alabilmektedir. Tarafların yapacağı anlaşmada diğlerinin çalışmasını engelleyecek herhangi bir şart getirilemez. Mudârabede mali zarar sermayedara ait olmakla beraber, müşârakede zarar, sermaye oranlarına göre paylaşılır.⁵⁴

Müşârake, tüm tarafların yatırıma finansman sağlaması yönüyle daha gerçekçi bir ortaklık anlayışıdır. Kârlar önceden belirlenen oranlara göre paylaşılmasına rağmen, ilgili faaliyet/girişimden zarar edilmesi halinde sadece sermayeye katılım oranı esas alınır.⁵⁵

⁵⁰ Bayındır, a.g.e., s. 105.

⁵¹ İbn Manzur, a.g.e., C. 7, s. 99.

⁵² İsmail Özsoy, a.g.e., s.125; Çürük, a.g.e., s. 67.

⁵³ M. Şerafettin Özsoy, a.g.e., s.178. Ayr. bkz: Bayındır, a.g.e., s. 94.

⁵⁴ Bulut-Er, *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı*, a.g.e., s. 28.

⁵⁵ Çürük, a.g.e., s. 67.

b. Müşârake Finansman Yönteminin Günümüz İslamî Bankacılığındaki İşleyişi:

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Katılım Bankaları hesaplarında biriken sermayeyi ya doğrudan kendi kurdukları şirketleri aracılığıyla ya da diğer işletmelerle ortaklıklar kurarak değerlendirirler. Bu ortaklıklar süre, amaç ve kapsama göre farklılık gösterir.⁵⁶

Müşârakenin günümüz bankacılık uygulamalarına bakıldığında bankanın, ortağı durumundaki müşterisine karşı, istenilen sermayenin bir kısmını sağlama sorumluluğunu üzerine aldığı görülmektedir. Girişimci, kendi mali imkânları ve projenin özelliğine uygun olarak sermayenin geri kalan kısmını kendi imkanları ile karşılar ve kendine duyulan güven ve uzmanlığı nedeniyle tüm sermayenin idare, denetim ve gözetimini üzerine alır. Bu sorumlulukların girişimci üzerine kalması ve ayrıca emeğini ortaya koyması, ona kârdan daha fazla pay alma hakkını kazandırır.⁵⁷

c. Müşârake Ortaklığının Çeşitleri

Bankada uygulanan müşârake teknik olarak ikiye ayrılmaktadır:

i) Sürekli Müşârake:

Banka ile sermaye desteği talebinde bulunan işletmeler arasında kurulan ve ortaklık konusu projenin gerçekleşmesine kadar sürmesi planlanan ortaklığa sürekli veya sabit ortaklık adı verilir.⁵⁸ Proje devam ettiği süre içerisinde banka ve müşterinin ortaklığı sürer.⁵⁹

Sürekli Müşârake finansmanındaki ilişki zinciri şu şekildedir:

i. Banka ile girişimci iş planını müzakere eder ve ortak bir şekilde girişime fon yatırırlar.

ii. Banka ve girişimci ortak girişim şeklinde bir girişim kurarlar; banka ile girişimci arasında ortaklık müzakerelerinde varılan anlaşmadaki koşullara bağlı olarak

⁵⁶ Bayındır, a.g.e., s. 94.

⁵⁷ Çürük, a.g.e., ss. 67-68.

⁵⁸ Bayındır, a.g.e., ss. 96.

⁵⁹ Ahmet Tok, *İslami Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil) Uygulamaları, Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler* (Yeterlik Etüdü), Ankara, Sermaye Piyasası Kurulu Hukuk İşleri Dairesi, 2009, s. 7.

girişimin faaliyetlerini yönetirler ve sorumluluk taşırlar. Ortak girişim kâr veya zarar ile sonuçlanır.

iii. Kâr (pozitif sonuç) olması durumunda kâr, önceden anlaşılmış oranlar üzerinden banka ve girişimci arasında paylaşılır. Zarar (negatif sonuç) olması durumunda zarar, ortak girişime yatırılan fon oranında banka ve girişimci tarafından karşılanır. Bunun sonucunda ortak girişimdeki bankanın ve girişimcinin payında bir değişiklik olmaz, ancak ortak girişim değer kaybeder.⁶⁰

ii) Müşârake Mütênâkisa (Azalan Ortaklık):

Müşârakenin bu türü, finans yöntemi olarak, bankanın müşterisiyle müşârake akdini kurmasından sonra ortaya çıkar.⁶¹

Müşârakenin, nisbeten daha yeni bir türü olan “azalan müşârake” yönteminde proje gelir elde etmeye başladıktan sonra eğer müşteri projenin tamamının sahibi olmak isterse periyodik olarak bankanın projedeki payını, yapılan ek ödemeler sonucunda satın alır.⁶²

Azalan müşârake, klasik yöntem olan devamlı müşârakeye göre girişimci ya da müşteriler açısından daha avantajlı bir yöntemdir. Çünkü devamlı müşârake, faizsiz finansal kuruluş olan bankanın girişime sürekli bir ortak olarak katılmasını amaçlar. Bu ise finansal aracılık açısından istenmeyen bir durumdur. Bir finansal aracı, yatırımlarının kısa sürede likid hale dönüşmesini ya da en azından bu konuda sınırlı bir vadeyi tercih eder. Bir azalan müşârake sözleşmesinde de bunu sağlayacak şekilde, katılım bankasının sağlanan öz sermayedeki sahiplik yüzdesi sınırlı sermaye getirisi sayesinde her yıl azalır. Katılım bankası azalan öz sermaye sahipliğine bağlı olarak dönemsel karlar elde eder. Girişimcinin sermayedeki sahiplik düzeyi zamanla sabit olarak artar. Bu artış sonunda girişimcinin girişimin tümüne sahip olmasına kadar devam eder.

Azalan Müşârake finansmanındaki ilişki zinciri şu şekildedir:

⁶⁰ Bulut-Er, *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı*, a.g.e., s.29.

⁶¹ İsmail Özsoy, a.g.e., s.126.

⁶² Tekbaş, a.g.e., s. 4.

i. Banka ile girişimci iş planını müzakere eder ve ortak bir şekilde girişime fon yatırırlar.

ii. Banka ve girişimci ortak girişim şeklinde bir girişim kurarlar; banka ile girişimci arasında ortaklık müzakerelerinde varılan anlaşmadaki koşullara bağlı olarak girişimin faaliyetlerini yönetirler ve sorumluluk taşırlar. Ortak girişim kâr veya zarar ile (pozitif/negatif) sonuçlanır.

iii. Kâr (pozitif sonuç) olması durumunda; kâr, önceden anlaşılmış oranlar üzerinden banka ve girişimci arasında paylaşılır. Zarar (negatif sonuç) olması durumunda; zarar, ortak girişime yatırılan fon oranında banka ve girişimci tarafından karşılanır. Bunun sonucunda ortak girişimdeki bankanın ve girişimcinin payında bir değişiklik olmaz, ancak ortak girişim değer kaybeder.⁶³

Bankalarda kurulan ticari ortaklıklar, belli bir kısım işlerin halledilmesiyle sona erer. Banka ve müşteri arasındaki ortaklığın malın alım-satımı, üretimi veya pazarlanması gibi çoğunlukla uzun süreyi kapsamayan tek işlem dahilinde kurulması durumunda iş bittiğinde ortaklık biter.⁶⁴

Müşârake sözleşmelerinde banka ve müşteri özel bir amaç için ortak bir yatırımda bulunmuştur. Bazen banka yatırımıyla ilgili riski azaltmak için denetim ve kontrol süreçlerinde yer almak isteyebilir. Bu durumda banka sadece bir finansör değil aynı zamanda bir partner konumundadır. Fakat denetim ve kontrol sürecindeki zorluklar daha büyük bir riskin oluşmasına neden olabilir.

Müşârake, özellikle az sayıda sermayedarın kaldıramayacağı büyüklükteki projelerin varlığı durumunda menkul kıymetleştirilebilecek bir finansman şeklidir. Projede her bir katılımcıya aktiflerdeki payı gösteren müşârake sertifikası verilir. Bu müşârake sertifikaları devir edilebilir ve ikincil piyasalarda alınıp-satılabilen ürünler olarak düşünülebilir.⁶⁵

iii) Müşârake (Sermaye) Ortaklığının Banka ve Diğer Ortaklar Açısından Önemi

⁶³ Bulut- Er, *Katılım Finansmanı Katılım Bankacılığı ve Girişim Sermayesi*, a.g.e., ss. 153-154.

⁶⁴ M.Şerafettin Özsoy, a.g.e., s.179.

⁶⁵ Çürük, a.g.e., s. 68.

Sermaye ortaklığının banka, hesap sahipleri ve diğer kişiler açısından önemi şöyle sıralanır:

a. Tasarrufları faizli yöntemle yatırıma dönüştürülme zorunluluğundan kurtarır.

b. Elinde ihtiyaç fazlası tasarrufu bulunup da sağlık sorunu, ticari bilgi ve beceri eksikliği veya iş yoğunluğu vb. nedenlerle değerlendirme imkanından yoksun olanlara, tasarruflarını değerlendirme imkanı sağlar.

c. Faizli çalıştıkları için geleneksel bankalara mesafeli davranan halkın birikimlerinin, ekonominin hizmetine sunulmasına zemin hazırlar.

d. Sermayenin değerlendirilmesi ortaklık esasına dayandığından, bu uygulama tasarruf sahipleri, banka ve girişimcilerin kader birliği etmelerine yol açar. Menfaatler ortak olduğundan, küçük bir sarsıntı veya piyasanın bozulmasında sermaye sahipleri bankayı, banka da girişimcileri yüz üstü bırakamaz.⁶⁶

e. Menfaat ve riskten ortaklıktaki pay oranında etkilenme ilkesi gereği, gerek sermaye sahipleri bankayı, gerekse banka sermaye desteğinde bulunacağı müteşebbisleri seçerken, muhatapların borç ödeme gücü ve iş deneyimi yanında ticari ahlakına da dikkat ederler. Bu sayede, tasarrufları verimli ve dürüst çalıştıran bankalarla, toplumsal ve ticari ahlak sahibi iş adamları ödüllendirilip teşvik edilmiş olur.

f. Uzun süreli ortaklık kurma arzusunda olmayan banka ile iş adamlarına, projelerini mülkiyetin devriyle son bulan ortaklık yöntemiyle hayata geçirme imkanı verir.

g. Ortaklığın verdiği yetkiler sebebiyle, banka yönetici ortaklığı takip, teftiş ve yönlendirme imkanına sahiptir. Bu durum, sermayenin verimsiz projelerde ve yanlış şekilde değerlendirilmesini engeller.⁶⁷

3. Risk Sermayesi/Venture Capital Finans Yöntemi

İnsanî ilişkilerin sosyolog Tönnies'in yaptığı ayırım ile daha çok cemaat tarzı olduğu, insanların birbirine daha çok güvendiği Ortaçağ toplumlarında finans ihtiyaçlarının da yine güvene dayalı yöntemlerle karşılandığı görülmektedir. Ekonomik olarak daha gelişmiş olan İslam toplumlarında finans ihtiyacı sayıları onları bulan

⁶⁶ Bayındır, a.g.e., s. 148.

⁶⁷ Bayındır, a.g.e., s. 102.

ortaklık türleri, özellikle de mudâra ve müşârake ile karşılanmakta idi. Bu durum sadece İslam toplumları için de geçerli değildi. Sanayi devrimine kadar Avrupa’da da girişimciler sermaye ihtiyaçlarını güvene dayalı yöntemlerle karşıyorlardı. Örneğin Ortaçağ Avrupası’nda en yaygın finans yöntemi olarak karşımıza çıkan *commenda* ortaklığı, birçok açıdan mudâra ile benzerlikler göstermekte ve temelde kişiler arası güvene dayalı bir finans yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁸

İlişkilerin resmi ve sanal olduğu günümüz toplumlarında ise cemiyet toplum modellerinin genel özelliğine uygun olarak güven azalmış ve buna bağlı olarak da güvene dayalı finansman yöntemleri azalmıştır. Buna rağmen güvene dayalı bazı finans yöntemlerinin hala bazı batılı ekonomilerde yaygın bir şekilde varlığını sürdürdüğünü de görmekteyiz. Çalışmamız çerçevesinde üzerinde duracağımız ve modern bir finans yöntemi olması hasebiyle İslamî bankacılığa ışık tutacağını düşündüğümüz Venture Capital veya Türkçe karşılı ile Risk Sermayesi bu bağlamda önem arz etmektedir.

a. Risk Sermayesinin Sözlük ve Terim Anlamı:

Risk Sermayesi kavramının orijinal karşılığı olan Venture Capital dinamik yaratıcı olan ancak yeterli finansal gücü olmayan girişimcilerin yatırım fikirlerini gerçekleştirmelerine imkan tanıyan bir yatırım finansman biçimidir. Venture Capital; *cesaret sermayesi* veya Sermaye Piyasası Kurulu tebliğlerinde yer aldığı şekliyle *girişim sermayesi* gibi farklı terimlerle ifade edilse de en bilinen kullanımı Risk Sermayesi’dir.⁶⁹

Risk Sermayesi, isminden de anlaşılacağı üzere genellikle riskli yatırımları ifade eden bir yöntem olarak bilinmektedir. Buradaki risklilik yatırım yapılan alanla doğrudan ilişkili olsa sermayenin hiçbir bir şekilde güvence altına alınmaması da bu finans yönteminin riskli görülmesinde etkili olmuştur.⁷⁰ Batıda daha çok teknolojik yeniliklere yönelik olarak başvuru bu finans yöntemi uzun vadeli bir yatırım olup ve bu yüzden de yüksek getiri sağlamayı amaçlayan bir yatırım aracıdır. Risk sermayesi, çoğunlukla

⁶⁸ Geniş bilgi için bakınız; Kumaş, “Bir Finansman Yöntemi Olarak İş Ortaklığı Uygulaması Mudâra-Commenda Karşılaştırması”, ss. 369-383.

⁶⁹ O. Berna İpekten, “Risk Sermayesi Finansman Modeli”, Erzurum, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 7, S. 1, 2006, s. 386; Hidayet Acar, *Dericilik Sektörüne Risk Sermayesi Modelinin Uygulanabilirliği*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İsparta, 2001, s. 24.

⁷⁰ Halil Beşkardeşler, *Türkiye’de ve Dünyada Risk Sermayesi*, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010, s. 3.

diğer yöntemlerle kredi bulamayan, riziko ve şans potansiyeli yüksek KOBİ'lerin yararlandığı bir sermayedir.⁷¹

Risk sermayesi finans yönteminde, geleneksel bankacılıkta olduğu gibi ipotek, teminat ve kefil talep edilmediği için, bu finans yöntemi çok riskli görülmekte ve bu özelliğinden dolayı bu adla anılmaktadır.⁷² Daha kapsamlı bir tanımla risk sermayesi, bir girişim yaşam eğrisinin her hangi bir aşamasında söz konusu olabilecek, konvansiyonel banka sisteminde kredilerden kendini ispatlamış büyük işletmelerin faydalanması ve küçük ve orta ölçekli işletmelerin faydalanamaması olan ve “Mac Millan Boşluğu” olarak bilinen boşluğu dolduran ve yeni ürün ve/veya yöntem düşünceleri ile teknoloji geliştirebilecek yüksek riskli girişimlere, uzman bir kuruluş olan risk sermayesi şirketleri tarafından “alan uzmanlığı” destekle birlikte sunulan öz sermaye şeklindeki bir finansman türüdür.⁷³

Tanımlardan yola çıkarak risk sermayesinin hem bir finansman kaynağı, hem de bir yatırım aracı olduğu söylenebilir. Çünkü risk sermayesi ile riski yüksek girişimlere kaynak aktarılmakla birlikte aynı zamanda sermayedar da yeni yatırımları, büyümeye çalışan genç işletmeleri finanse edip büyük kâr sağlamak amacını güder.⁷⁴

Büyük gelişme kat etmesine rağmen geleneksel faizci bankacılığın, küçük-orta ölçekli girişimcilerin (KOBİ) finansman ihtiyaçlarını karşılamaya çok uygun olmadığı görülmektedir. Çünkü bu tür girişimcilerin bankalara tatminkâr bir ipotek, tutarlı ve etkileyici bir performans geçmişi ve bilanço sunmaları gerekmektedir. Bu durum ise birçok girişimci için aşılması zor bir talep olarak görülmektedir. Risk Sermayesi finans yöntemi, bu tür girişimcilerin finans ihtiyacını karşılayan önemli bir yöntemdir. Başta ABD, İngiltere olmak üzere bazı ileri ekonomilerde bu kesimin sermaye ihtiyacını karşılamak amacıyla yüz yılı aşkın bir süredir uygulanmaktadır.⁷⁵

⁷¹ İpekten, a.g.m., s. 386-387.

⁷² Mehmet Salih Kumaş, “Faizsiz Bir Finans Yöntemi Olarak Venture Capital Sistemi ve İslam Bankacılığı İle Mukayesesi”, Bursa, *U.Ü.İ.F.D.*, 2007, C.16, S. 1, ss. 280-281.

⁷³ Bulut-Er, *Katılım Finansmanı / Katılım Bankacılığı ve Girişim Sermayesi*, a.g.e., s. 104-105.

⁷⁴ Beşkardeşler, a.g.e., s. 5.

⁷⁵ Kumaş, “Faizsiz Bir Finans Yöntemi Olarak Venture Capital Sistemi ve İslam Bankacılığı İle Mukayesesi”, a.g.m., s. 295.

Bununla birlikte risk sermayesini sadece gelişmiş teknoloji ile üretim yapmayı hedefleyen yeni ya da henüz kuruluş aşamasındaki firmaların finansman kaynağı olarak ve bunun yanında sadece yüksek risk-getiri potansiyeline sahip yatırımlara yönelik bir finansman yöntemi olarak düşünmek yanlış olabilir. Zira risk sermayesi firmalarının yatırım yelpazesinin sektörel açıdan bakıldığında, son yıllarda tarımdan inşaat ve endüstriyel ürün ve hizmetler sektörünü de içine alacak şekilde genişlediğini söylemek mümkündür.⁷⁶

b. Risk Sermayesinin Tarihsel Gelişimi:

İktisad tarihi alanında yapılan bazı bilimsel çalışmalar, Venture Capital (risk sermayesi) sisteminin orta çağ Avrupa'sında yaygın olarak uygulanan *commenda* iş ortaklığının evrimi sonucu ortaya çıktığını ve *commenda* ortaklık türünün kaynağının ise mudârabe olduğunu ortaya koymuştur.⁷⁷

İktisad tarihi üzerine yapılan ciddi araştırmalar, *commenda* ortaklık türünün, Müslümanların Avrupa ile ticari ilişkiler kurduğu 9. Yüzyıldan itibaren gelişmeye başladığı ve 10. Yüzyılda en yaygın finans yöntemi olduğunu göstermektedir.⁷⁸ 17. yüzyılın sonlarıyla birlikte ortaklıklar, ilk ticaret kanunları etrafında şirketleşmiş ve böylece *Commenda*'nın bazı özellikleri ortadan kalkmıştır.⁷⁹

Risk Sermayesi, yukarıda da ifade edildiği gibi iş ortaklıklarının yüzlerce yıllık evriminde son halkayı oluşturuyor. Yeni bir finansman aracı olarak risk sermayesi ABD'de doğmuş ve İkinci Dünya Savaşından sonra önemli boyutlara ulaşmıştır.⁸⁰

Böylece modern anlamda ilk risk sermayesi şirketinin, “Amerikan Araştırma ve Kalkınma Şirketi” adıyla 1946'da Amerika'da kurulduğu bildirilmektedir. 1960'lı yıllarda yönetimin desteği ve 1978 yılında risk sermayesi şirketlerine getirilen vergi kolaylığı sayesinde ABD'de özel girişimcilik sermayesi şirketlerinin sayısı hızla artmıştır. 1980 sonrası girişimcilik sermayesi şirketlerinin, özellikle ileri teknoloji

⁷⁶ Bulut-Er, *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı*, a.g.e., ss. 34-35.

⁷⁷ Murat Çizakça, *İslam Dünyasında ve Batıda İş Ortaklıkları Tarihi*, çev. Şehnaz Layikel; yay. haz. Hamdi Can Tuncer, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, ss.9-20; Kumaş, a.g.m., ss. 291-296.

⁷⁸ Köse, a.g.m., s. 150.

⁷⁹ Beşkardeşler, a.g.e., ss. 31-32.

⁸⁰ Çizakça, a.g.e., s. 44; Tülay Zaimoğlu, *Risk Sermayesi ve Türkiye'de Uygulama Olanakları*, Ankara, Pelin Ofset, 1994, s. 7.

gerektiren yatırımların finansmanına yönelmesi, ABD'nin dünya piyasalarındaki rekabet gücünün artmasında önemli ölçüde katkısı olmuştur. ABD'deki uygulamaların başarılı olması, risk sermayesinin İngiltere ve Japonya başta olmak üzere diğer ülkelerde de uygulanmasına vesile olmuştur.⁸¹ Özellikle iletişim araçlarının gelişmesi sonucu ülkelerin birbirine daha çok yakınlaştığı ve tüm dünyada küreselleşmeye doğru bir eğilimin başladığı ve bunun sonucunda da rekabetin giderek arttığı günümüzde, temel hedefi yeni ve uygulanabilir teknoloji ve fikirlerin pazara girme şansını artırarak ekonominin en temel unsuru olan küçük ve orta ölçekli işletmelere pazarda rekabet edebilme şansı sunmak olan risk sermayesinin önemi daha da artmıştır.⁸²

c. Risk Sermayesi Modelinin Amacı/Gayesi:

Risk Sermayesi'nde temel amaç, yüksek gelişme potansiyeline sahip ve rekabet üstünlüğü olan işletmelere uzun vadeli yatırım yapmaktır.⁸³ Bu yatırımlar, ilk yatırım tarihinden itibaren 5-10 yıl içinde likidite edilebilen uzun süreli yatırımlardır. Risk sermayedarının istediği şirkete sermaye yatırıp, uzun yıllar o şirkete bağlı kalmak değildir. Asıl amaç para koyup şirketi bir yere taşıdıktan sonra paylarını satıp başka projeleri desteklemek, diğer bir deyişle sürekli olarak parasını büyütmezdır. Risk sermayesi, yeni fikir, buluş, teknolojik yenilikleri ticari bir ürün elde etmek için çok yönlü olarak desteklemek amacına yöneliktir. Bunun temel ölçütü ise teknolojik yeniliktir. Risk sermayesi şirketlerinin en önemli finansman yöntemlerinden biri, desteklenecek girişimcinin kuracağı şirketin hisse senetlerini almaktır. Daha sonra teknolojik yenilikle sağlanan başarı durumuna göre hisse senetlerini borsada satıp değerlendirme yoluna gidilecektir.⁸⁴ Böylece Risk Sermayesi şirketinin nihai amacı, finansman sağladığı şirket halka açıldığında daha önceden edindiği hisseleri borsada satmaktır. Bu yolla, yani ucuza kapatılan girişimci şirketin hisselerinin pahalıya satılmasıyla, büyük karlar elde edilebilmektedir.⁸⁵

d. Risk Sermayesi Modeli'nin Özellikleri:

Risk sermayesinin bir finansman modeli olarak taşıdığı veya en azından taşıması gereken özellikleri şöyle sıralamak mümkündür:

⁸¹ Bayındır, a.g.e., s. 108; İpekten, a.g.m., s. 387.

⁸² Bulut-Er, *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı*, a.g.e., s. 32.

⁸³ Zaimoğlu, a.g.e., s. 3.

⁸⁴ İpekten, a.g.m., s. 390.

⁸⁵ Çizakça, a.g.e., s. 46.

a. Yatırım projeleri, gelişme potansiyeli gösteren yeni teknolojileri ve malların üretimini içermeli, dinamik, yaratıcı, küçük ve orta büyüklükteki firmalara yönelik olmalıdır.

b. Risk sermayesi sadece yatırımlarla sınırlı değildir. Girişimci aynı zamanda yönetsel bilgi birikimini ve deneyimini kullanmakta, aktif olarak firmanın fizibilite çalışmalarına, yönetimine de katılmaktadır.

c. Yatırım hisse senetleri karşılığı yapılmaktadır.

d. Risk sermayesi yatırımları 5-10 yıl gibi uzun vadeliidir.

e. Risk sermayesi yatırımları yüksek veya düşük teknolojiyle çalışan alanlara yapılabileceği gibi firmanın gelişme sürecinin herhangi bir aşamasında da yapılabilir.⁸⁶

f. Risk sermayedarı genellikle bireysel yatırımcı olarak düşünülürse de devlet tarafından oluşturulan kurumlar ve diğer finansal kurumlar da risk sermayesi yatırımı yapabilirler.

g. Risk sermayesi modeli ile yatırım süreci çok daha iyi incelenir ve organize edilir.

h. Orta ve uzun süreli büyümeye katılarak şansın gerçekleştirilmesi ve finanse edilen işletmedeki payların gelir getirecek bir şekilde borsada satışa sunulması risk sermayesi modelinin diğer bir özelliğidir. Bu niteliklere sahip bulunan sermaye, risk sermayesi olarak adlandırılabilir.⁸⁷

Risk sermayesi kuruluşlarının diğer finansal kuruluşlardan ayırt edici özelliği, risk sermayesi kuruluşunun, yatırım yaptığı firmanın faaliyetlerine doğrudan müdahale etmesidir. Müdahale veya yönetim kurulundaki temsil ile risk sermayesi kuruluşu, bir anlamda holding şirketlere benzemektedir. Ancak holdinglerden de farkı, yatırımlarının süreli olmasıdır. Risk sermayesi kuruluşunun asıl amacı, yatırımı belli bir aşamada elden çıkarıp değer artışına bağlı olarak kazanç elde etmektir.⁸⁸

⁸⁶ Zaimoğlu, a.g.e., s. 4.

⁸⁷ İpekten, a.g.m., ss. 389-390.

⁸⁸ Selim Soydemir, "Risk Sermayesi", Ankara, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, C. 4, S. 11, Ekonomik Yaklaşım Derneği, 1994, s. 86.

Geleneksel bankacılık sisteminin kredi verme yöntemleri ve koşulları, (garanti, taahhüt ve ipotek istenmesi gibi) söz konusu girişimleri desteklemekte çekingen davranması, risk sermayesi kuruluşlarının önemini artırmaktadır.⁸⁹

Bu modelin temeli ortaklığa dayanmaktadır. Ortaklığın bir tarafında bilimsel gelişmeleri izleyen, bunları uygulanabilir teknolojilere dönüştürerek satılabilir mallar üretebileceği inancına sahip girişimciler bulunmaktadır. Ortaklığın diğer tarafında ise, bu girişimcilerin fikirlerini inceleyerek başarılı yatırımlara dönüşebileceğine inanan ve bu nedenle onları finanse eden “Risk Sermayedarı” yer almaktadır. Risk sermayedarı ise tasarruf fazlası olan kişiler veya bu amaçla kurulmuş olan risk sermayesi şirketleridir.⁹⁰

e. Risk Sermayesi'nin Dinamikleri:

Risk sermayesinin dinamiklerini altı başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar:

a. Teknolojik Yenilik: Risk sermayesi, yüksek kazanç amacı ve spekülative kârâ yönelik değildir. Bu kâr teknolojinin getirdiği verimlilik artışından kaynaklanır. Teknolojik yenilik uzun araştırmalara dayanmaktadır. Risk sermayesi, kaynak dağılımını düzenleyici ve verimlilik artırıcı özelliğini bu ölçüde üstlenmektedir. Yeni yatırımların yüksek riskini düşürmek amacıyla genellikle her aşamada işletmelere yatırım yapılmaktadır.

b. Sermayeye Katılma: Risk Sermayesi yatırımı esas olarak öz sermaye yatırımıdır. Risk sermayedarı yatırım yaptığı şirkete bir alacaklı olarak değil bir ortak olarak girer. Bu çerçevede de işletme yönetiminde söz sahibi olabilir. Ortaklık hisseleri yatırım başlangıcındaki görüşme ve pazarlık sonucu belirlenebilir.

c. Yönetime Katılma: Risk sermayesi yatırımcısı yönetim riskini azaltmak amacıyla yönetime katılır. Burada amaç yönetim kontrolünü ele almak değil, yönetim ve organizasyonda destek sağlamaktır. Risk Sermayesi yatırımcısı, uzmanları aracılığıyla işletmenin yatırımlarını denetler.

d. Uzun Vadeli Yatırım: Teknolojik buluş ile bu buluşun pazara sunulduğu zaman aralığının ortalama 7 ilâ 10 yıl olduğu hesaplanmaktadır. Aslında piyasaya ilk giren değil genellikle ilginç yenilikler ile giren kazanç sağlamaktadır. Bu nedenle risk

⁸⁹ Soydemir, a.g.m., s. 80.

⁹⁰ Beşkardeşler, a.g.e., s. 5.

sermayesi yatırımları halka kapalı şirketlerin menkul kıymetleri için etkin bir piyasanın olmamasından dolayı kısa dönemde likid özelliğine sahip değildir.

e. Küçük İşletme, Hızlı Büyüme: Risk sermayesi yatırımları firmaların yatırımlarından bağımsızdır. Ancak yatırımların amacı hisse senetlerinden normalüstü bir kazanç sağlamak olduğu için bunu çoğu kez küçük fakat teknolojiyle çok hızlı bir büyüme sergileyen şirketler sağlayabilmektedir. Risk sermayesi bu ölçütle KOBİ'lerin gelişimine ortak olmaktadır.

f. Yüksek Risk-Yüksek Getiri: Riskin yüksek olması demek beklenen sonucun ortaya çıkmaması ihtimalinin kuvvetli olması demektir. Risk terimi olumsuzluk ihtimalidir. Ancak risk sermayedarı riskten kaçınmayan, daha fazla riske giren ve elinden geldiği kadar onu yenmeye çalışır kişidir.⁹¹

f. Risk Sermayesi Modelinin Finansman Aşamaları:

Risk sermayesi firmasının, yatırımları ve yatırımlarının özellikleri, projenin veya firmanın hangi projenin, üretimin veya organizasyonun hangi aşamasında olduğuna göre değişmektedir. Bu nedenle aşağıda finansman aşamalarını, sadece başlıklar halinde şu şekilde sıralamak mümkündür:

- a. Çekirdek (Seed) Yatırım
- b. Başlangıç (Start-up) Yatırımı
- c. İlk Aşama-Geliştirme
- d. İkinci Aşama-Genişleme
- e. Üçüncü Aşama-Karlı Ama Nakit Olarak Zayıf
- f. Dördüncü Aşama- Likidite Aşamasına Doğru Hızlı Büyüme
- g. Köprü Aşaması-Mezzanine Yatırım
- h. Likidite Aşaması-Çıkış.⁹²

g. Risk Sermayesi Fonunun Oluşturulması:

Risk sermayesi finansman modelinin ilk aşamasında risk sermayesi şirketleri katılma belgelerine karşılık olarak; bireysel tasarruflular, sigorta şirketleri, emekli sandıkları ve bankalar gibi kaynaklardan risk sermayesi yatırımında kullanılmak üzere uzun vadeli fon temin ederler. Bünyelerinde toplanan bu fonlar için risk sermayesi

⁹¹ İpekten, a.g.m., s. 390.

⁹² Soydemir, a.g.m., s. 85; Geniş bilgi için bakınız: Zaimoğlu, a.g.e., ss. 65-83.

şirketleri, yatırımcılara herhangi bir faiz ya da kesin bir kar payı ödemesi taahhüdünde bulunmazlar. Tamamen karşılıklı güvene dayalı olarak yapılan bir fon kullanım sözleşmesiyle fonlar toplanır.

Bu aşamada, ilk olarak toplanacak risk sermayesi fonunun miktarı belirlenmektedir. Bunun için yatırım yapılacak işletmelerin özellikleri, yönetim giderleri ve diğer giderler gibi unsurlar önem arz etmektedirler. Risk sermayesi fonunun oluşturulabilmesi için ellerindeki fonları uzun süreli ve daha riskli yatırımlarda değerlendirmek isteyen yatırımcıların bulunması gerekmektedir.⁹³

h. Risk Sermayesinin Makro Ekonomik Fonksiyonu:

Teknolojik ilerleme, ekonomik büyüme ve gelişmenin en önemli aracıdır. Bunun gerçekleşmesi de yeni ürün ve üretim teknolojilerinin ortaya çıkması gerekmektedir. Teknolojik oluşumun ilk adımı olan fikir aşamasından, pilot tesis aşamasına kadar olan aşamalardan bir veya birkaçının finanse edilmesi için risk sermayesi kullanılabilir. Teknolojik gelişme, sermaye ve emeğin verimliliğini artırmaktadır. Bu noktada risk sermayesi de bir taraftan teknolojik gelişmeleri finanse ederken diğer yandan verimlilik artışı sağlamış olur. Teknoloji, teknolojik gelişme ve teknolojik üstünlük işletmenin rekabette en güçlü silahıdır.

Bu sebeple risk sermayesi özellikle uluslararası rekabette önemli bir fonksiyonu gerçekleştirmiş olur. Bir taraftan tasarrufları ekonomiyi yönlendirirken diğer yandan yeni girişimcileri özellikle teknolojik yenilik konusundaki yatırımlarını da destekleyerek; teknolojik yenilik-verimlilik-rekabet etkileşimini gerçekleştiren risk sermayesi makro ekonomik boyutta aşağıdaki fonksiyonları yerine getirir:

a. Risk sermayesi yatırımlarının önemli bir bölümü teknolojik yenilik ve gelişmelerle ilgili olduğu için ülkede teknolojinin hızla gelişmesine öncelik eder. Böylelikle risk sermayesi teknolojik sanayileşmenin motoru fonksiyonunu da üstlenmiş olmaktadır.

⁹³ Beşkardeşler, a.g.e., ss.18-19.

b. Risk sermayesi hem teknolojik yenilik ve gelişmeler sağlayarak hem de tasarrufları direkt sabit sermaye yatırımlarına aktardığı için ülke sanayi'nin gelişmesine olanak tanır.

c. Teknolojik yenilik ve gelişmeye verdiği destek sayesinde yeni ürün ve hizmetlerin ekonomiye kazandırılmasını sağlar.

Risk sermayesi genellikle dinamik, üretken, genç fakat yeterli finansman gücü olmadığı için ortaya çıkamayan girişimcilere yapıldığı için; parası olmayan ancak dinamik ve üretken olan herkesin bir iş sahibi olabileceği fikri teorik olarak da olsa yaygınlaşmış olacaktır. Dolayısıyla yeni fikirlerin ve icatların ortaya çıkmasına ve geliştirilmesine olanak tanınacak ve toplum dinamizm kazanacaktır. Toplumun dinamizm kazanması da ekonomik kalkınmanın temel faktörlerindedir.⁹⁴

i. Risk Sermayesinin Ülke Ekonomisine Katkıları:

Risk sermayesi sisteminin iyi işleminin, yukarıda ele alınan yararlarından başka ülke ekonomisine aşağıdaki noktalarda katkı sağlayacağı söylenebilir:

a) Sistem kanalıyla, tasarruflar doğrudan sabit sermaye yatırımlarına yöneltileceği için, ülkenin sermaye birikimine ve üretim kapasitesinin önemli katkılarda bulunabilecektir. Öte yandan ekonominin teknolojik kapasitesini ve verimliliğini yükselteceği için uluslararası piyasalarda ülkenin rekabet gücünü artırabilecektir.

b) Özellikle kurumsal yatırımcılarda biriken küçük tasarruflar, ülke ekonomisi için gerekli sanayi yatırımlarına yöneltilebilecektir.

c) Risk sermayesi modeli sayesinde dinamik, yaratıcı ve genç girişimcilerin düşünceleri ve projeleri uygulama imkanı bulacak ve yeni bir girişimci sınıfı yaratılmış olacaktır. Ayrıca, yaparak öğrenme (learning by doing) ve görerek öğrenme (learning by watching) yoluyla bilgi ve teknoloji birikimine yol açacaktır. Bilgi ve teknolojik birikimin "birikimli etkileşim" olduğu düşünülürse, sistemin sağlıklı işlemesi daha sonraki dönemlerde daha hızlı ve başarılı sonuçların alınmasına yol açacaktır.

d) Küçük ve orta ölçekli firmaların finansman problemleri kamu dışında piyasa koşullarında çözümlenebilecektir.

⁹⁴ Beşkardeşler, a.g.e., ss. 23-24.

e) Girişimci firmanın ihtiyaç duyduğu teknik, yönetim, mali, hukuki ve pazarlama destekleriyle girişimcinin daha sağlıklı bir ortamda faaliyet göstermesi sağlanabilecektir.

f) Özellikle yöneticilerin şirketi ele geçirmesi (management buy-out) imkanının sağlanması halinde çeşitli nedenlerle etkin işlemeyen firmaların ekonomiye yeniden kazandırılması mümkün hale gelebilecektir.

Öte yandan, özellikle çıkış aşamasında halka arz yönetiminin seçilmesi ve bunda da başarı sağlanması halinde sermaye piyasasının gelişimine önemli katkı sağlayabilecektir.⁹⁵

B. GÜVENE DAYALI FİNANS YÖNTEMLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

1. Mudârabe ve Müşârake Finans Yöntemlerinin Karşılaştırılması

Bu iki yöntem, finansman yöntemleri açısından birbirine benzerliklerinden ötürü kâr ve zarar ortaklığı kapsamında bir arada incelenmekle beraber aralarında birtakım farklılıklar da vardır. Bu farklar anahatlarıyla şu şekilde sıralanabilir:⁹⁶

a. Müşârakede sermaye tüm taraflarca sağlanırken mudarâbede bir taraf emeğini diğer taraf sermayeyi koyar.

b. Müşârakede tüm taraflar yönetime katılım sağlarken; mudarâbede yatırımcının yönetime katılma hakkı yoktur, işin yönetimi sadece mudâribin yükümlülüğündedir.

c. Müşârakede tüm taraflar sermayeleri oranında zararı karşılarken mudarâbede ise zarar sadece yatırımcı tarafından karşılanır; çünkü girişimcinin (mudaribin) sermaye yönünden herhangi bir katkısı yoktur. Girişimcinin bu durumda zararı, emeğinin karşılığını alamama şeklinde olacaktır.⁹⁷

d. Müşârakede tarafların sorumluluğunun sınırı yoktur. Mudarâbede ise yatırımcının sorumluluğu yatırdıkları sermaye ile sınırlı kalmaktadır.

e. Müşârakede taraflar sermayelerini bir fonda biriktirdiğinden müşârakenin tüm aktifleri, sermaye oranına bağlı olarak, tarafların ortak varlığı haline gelir. Bundan

⁹⁵ Soydemir, a.g.m., ss. 87-88.

⁹⁶ M. Şerafettin Özsoy, a.g.e., s. 180.

⁹⁷ Bulut-Er, *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı*, a.g.e., ss. 28-29.

dolayı her bir taraf, hiç bir kârı olmadığı durumlarda bile diğer aktiflerin değer kazanması halinde kazanç elde edebilecektir. Mudârabede ise durum farklılık göstermektedir.

Mudârabenin tüm aktifleri yatırımcının varlığıdır. Girişimci (mudârib), aktiflerin kârlı bir şekilde satılması hâlinde, ancak kârın paylaşımına dahil olacaktır. Bu bağlamda girişimci, aktiflerin değer kazanmasından hiçbir pay alamaz.⁹⁸ Müşârakede ise tüm varlıkların mülkiyeti ortaktır.⁹⁹

Mudâra ve müşâra metotları hisse temelli olması ve kâr paylaşımı öngörmesi açılarından birbirine benzemektedir. Bununla birlikte sahiplik ve risk gibi konularda ise ifade edildiği gibi iki model arasında farklılıklar bulunmaktadır.¹⁰⁰

2. Mudâra ve Risk Sermayesi Modellerinin Mukayesesi

Hem mudâra hem de Risk Sermayesi finans yöntemi, finansal gücü yeterli olmayan girişimcilerin, çoğunlukla bankaların taleplerini yerine getiremedikleri için fikirlerini veya icatlarını hayata geçirebilmelerine imkan veren faizsiz finans yöntemleridir.¹⁰¹

Geleneksel bankacılığın aksine kâr-zarar ortaklığına dayanan Risk Sermayesi yöntemi ile mudâra ortaklığı arasında şaşırtıcı benzerlikler söz konusudur. Bu benzerlik bir rastlantı olmayıp, iki finans sisteminin tarihsel arka planından kaynaklanmaktadır.

Risk Sermayesi Şirketinin veya İslam bankasının yapısal özelliklerini gösteren aşağıdaki tablo, aralarındaki benzerliği genel hatlarıyla ortaya koymaktadır.

Tablo 1: Venture Capital ve Mudâra finansman yöntemlerinde kar-zarar paylaşımı.¹⁰²

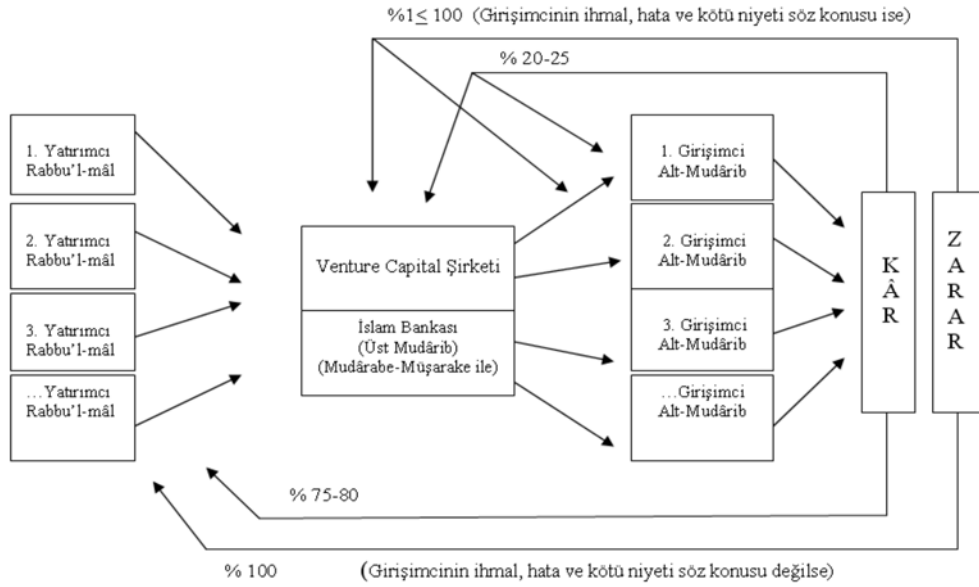
⁹⁸ M. Şerafettin Özsoy, a.g.e., s. 180.

⁹⁹ Şekerci, a.g.e., s. 299.

¹⁰⁰ Çürük, a.g.e., ss. 69-70.

¹⁰¹ Kumaş, "Faizsiz Bir Finans Yöntemi Olarak Venture Capital Sistemi ve İslam Bankacılığı İle Mukayesesi", a.g.m., ss. 280-281.

¹⁰² Kumaş, a.g.m., s. 295.

Mudâra-be yönteminde gerekli sermaye sağlamada dini hassasiyetler gözetildiği için risk sermayesi şirketlerine göre katılım bankalarının mudâra-be için kullanabileceği sermaye (fon) sınırlı olmaktadır. Zira Risk Sermayesi şirketi, faizli yöntemlerle de fon toplayabilirken İslamî bankalar için bu söz konusu değildir. Bu durum iki yöntem arasındaki temel ayrılığı bize sunmaktadır.

Ayrıca Risk Sermayesi şirketi topladığı fonları, sermaye sahipleri adına yöneten, doğru girişimcileri bulup onlara öz sermaye olarak aktaran uzman kuruluştur. Bu kurumlar, yatırım yapılacak girişimcilerin seçimi, girişimcilerle kurulacak ortaklığın yapılandırılması ve ortaklığın yürütülmesi ve ilgili sektördeki know-how zinciri kurarak yatırım sürecini birlikte yürütürler. Bunun aksine mudâra-be finans yönteminde İslamî banka finansman sağlanan kişileri takip etmeyip, belirlenen vadenin dolmasını beklemektedir.

Bu farklılığa rağmen iki yöntem arasında sistemin işleyişi bakımından birçok ortak özellik de mevcuttur. Son yıllarda yapılan bir çalışmada¹⁰³ iki finans sistemi arasında yapısal ve fonksiyonel açıdan büyük bir benzerlik söz konusu olduğu ortaya konulmuştur. İşte iki yöntem arasındaki bu benzerliği şu şekilde sıralamak mümkündür:

¹⁰³ M. Şerafettin Özsoy, a.g.e., s. 175.

a. Her iki finans yöntemi, kâr-zarar paylaşımına dayalı olup faizle bir ilgisi yoktur.

b. Her iki finans yöntemi de girişimci açısından bir öz sermayedir.

c. Her iki finans yönteminde de girişimci kullandığı finansmanı, kötü niyet veya ihmalkârlığı yoksa geri ödemek zorunda değildir.¹⁰⁴

d. Her iki finans yönteminde de kullanılan finansman için girişimciden teminat istenmez, projenin kendisi güvencedir.

e. Her iki finans yöntemi de konvansiyonel bankacılığın neden olduğu Mac Millan boşluğunu¹⁰⁵ dolduracak yapı ve özellikler arzietmekte olup yeni girişimcilerin önünü açacak mahiyettedir.

f. Her iki finans yönteminde de üçlü bir yapılanma söz konusu olup, İslamî banka veya risk sermayesi şirketi, yatırımcı ile işletmeciyi buluşturma rolünü üstlenir. Ayrıca her iki kurum da “çift kişilikli” bir rolü oynar ve sermayedarlara karşı “işletmeci”, girişimcilere karşı ise “sermaye sahip” gibi davranır.

g. Her iki finans yönteminde de yatırımcı uzun vadeli bir yatırım yapmakta ve yüksek finansal getiri beklentisi içinde olmaktadırlar.

h. Her iki finans yöntemi, yeni ürün ya da yeni fikirleri finanse etmeye uygun olup büyüme potansiyeli bulunan genç ve yenilikçi girişimcilere yönelirler.¹⁰⁶

i. Her iki finans yönteminde de çok sayıda sermayedar ve girişimcinin olması mümkündür.

j. Her iki finans yönteminde de yapılan yatırım, ortak işletmeciliği değil; yalnızca bir sermaye yatırımını ifade etmektedir.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Bulut-Er, *Finansal Yenilik ve Açılımlarıyla Katılım Bankacılığı*, a.g.e., s. 47.

¹⁰⁵ Daha öncede ifade edildiği gibi, konvansiyonel banka sisteminde; kredilerden kendini ispatlamış büyük işletmelerin faydalanması, yeni, küçük ve orta ölçekli işletmelerin ise faydalanamaması, Mac Millan boşluğu olarak bilinmektedir.

¹⁰⁶ Bulut - Er, *Katılım Finansmanı*, a.g.e., s. 157.

¹⁰⁷ Bulut - Er, *Finansal Yenilik*, a.g.e., s. 48.

k. Her iki finans yönteminde de kâr; miktar cinsinden değil, oran üzerinden paylaşılır. Kâr oranı baştan belli olmakla beraber; miktarı, girişimcinin fiilen elde edeceği sonuca bağlı olarak değişir. Kar oranı ise genellikle kârının % 20'si kurumla birlikte işletmeciye, %80'lik kısım ise sermayedara aittir.¹⁰⁸

l. Her iki finans yönteminde de maddi zarar; sermayedar tarafından karşılanırken, girişimcinin zararı emeğinin karşılıksız kalmasıdır. Yatırımcının zararı yatırdığı miktar ile sınırlı iken, tarafların elde edeceği kârın sınırı yoktur.¹⁰⁹

m. Her iki finans yönteminde de girişimci, kendi sermayesini de ortaklığa dahil edebilir. Böyle bir durumda; girişimci hem elde edeceği kar oranını arttırmış hem de muhtemel zararlara sermayesi oranınca ortak olmuş olur. Mudârabe finansmanı kullanan girişimcinin kendi sermayesini işe katması halinde ortaklık müşârake ortaklığına dönüştüğünü de ifade etmek gerekir.¹¹⁰

n. Her iki finans yönteminde de finanse edilecek girişimcinin seçiminde konvansiyonel bankaların kredi değerlendirme ölçütleri önem taşımaz. Ancak adayın niteliği ve projedeki ürün ve yöntem düşüncesi ölçü olmaktadır.

o. Her iki finans yönteminde de şirket/banka ve girişimci arasında sürekli ve birebir ilişkiler bulunur ve girişimin tüm süreçleri etkin bir şekilde takip edilmelidir.¹¹¹

İşte bütün bu benzerlikler göstermektedir ki, İslamî bankacılığın güvene dayalı bir finans yöntemi olarak mudârabe yöntemini aktif şekilde uygulaması mümkündür. Kar-zarar anlayışına dayalı finans yöntemleri hem İslam'ın ruhuna daha uygundur hem de ekonomik gelişim ve işsizlikle mücadelede geri kalmış İslam ülkelerinin küresel ekonomik rekabette ellerini güçlendirmesi açısından çok önem arz etmektedir.¹¹²

¹⁰⁸ Bulut - Er, *Katılım Finansmanı*, a.g.e., s. 158.

¹⁰⁹ Bulut - Er, *Katılım Finansmanı*, a.g.e., s. 159.

¹¹⁰ Bulut - Er, *Finansal Yenilik*, a.g.e., s. 49.

¹¹¹ Bulut - Er, *Finansal Yenilik*, a.g.e., s. 50.

¹¹² Çiller Tansu, Çizakça Murat, *Türk Finans Kesiminde Sorunlar ve Reform Önerileri*, İstanbul, Yenilik Basımevi, 1989, ss. 177-178; Kumaş, a.g. m., s. 296.

C. GÜVENE DAYALI FİNANSMAN MODELLERİNİN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Türkiye başta olmak üzere, İslamî bankacılığın uygulandığı ülkelerdeki finans yöntemlerine bakıldığında, yukarıda ayrıntılı olarak üzerinde durduğumuz güvene dayalı finans yöntemlerinin çok sınırlı bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu durumun nedenlerini özelden ekonomik yapı ile izah etmek mümkün olsa da, asıl sorunlarında daha derinlerde olduğu kanaatindeyiz. Daha öncede ifade ettiğimiz gibi, bu noktada üzerinde durulması gereken en önemli şeylerden biri Müslüman toplumlarda görülen güven sorunu olup, ekonomi de dahil, tüm sosyal ilişkilere yansımakta ve bireyin dünyaya bakışını ve davranışlarını etkilemektedir.

Günümüz Müslüman toplumlarında finansal ilişkilerde güvene dayalı yöntemlerin tercih edilmeyip, faizli yöntemlerin veya mala (eşyaya) dayalı yöntemlerin tercih edilmesi, İslamî anlayıştan bir kopuşu göstermektedir. Zira İslam, kişinin kazanç elde etmesinin helal yollarından birini de getiri garantisi olmadan sermaye kullanımı olarak belirlemiştir.¹¹³ Kısaca sermayenin riske atılarak işletmecinin zararına ortak olunması İslam'ın adalet ve iş ahlakı anlayışının da gerektirdiği bir şeydir.¹¹⁴

Günümüzde güvene dayalı finansman uygulamaları olan mudârabe ve müşârake finansman modelleri neredeyse hiç kullanılmamaktadır.¹¹⁵ Çünkü bu yöntemlerin uygulanmasını zorlaştıran hatta mevcut yapı içinde imkansız kılan bazı engeller vardır.

Mudârabe ve müşârake finansman yöntemlerinin önündeki engelleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Güvene dayalı finans yöntemlerinin uygulanabilmesi için yasal alt yapı yeterince sağlam değildir.
2. Mudârabe yöntemini teknik olarak uygulamak diğer finansman yöntemlerine göre çok daha zahmetli ve karmaşık bir süreçtir.

¹¹³ Bayındır, “Bir Finansman Yöntemi Olarak Kullanılan Sermaye Ortaklığının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, Sakarya, *Usul Dergisi*, S. 3, 2005/1, ss. 156-157.

¹¹⁴ Refik Yunus el-Mısrî, *İslam İktisat Metodolojisi*, (çev. Hüseyin Arslan), y.y., Birleşik Yayıncılık, t.y., s. 105.

¹¹⁵ Bulut-Er, *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı*, a.g.e., s. 21.

3. Birçok ekonomilerde kayıt dışı işlemlerin ciddi boyutlarda cereyan etmesi, işletmecinin takip edilmesini fazlasıyla güçleştirmektedir.¹¹⁶

4. Mudârabe ve müşârake yöntemlerinin geliştirilememiş olması dolayısıyla modern ekonomik koşullara uygun bir finans yöntemi değildir.

5. Yatırımcıların daha çok kısa vadeli yatırımları tercih etmeleri, güvene dayalı finans yöntemlerinin ilgilendiği uzun vadeli projelerin likidite sorunları ile karşılaşması anlamına gelmektedir.

6. Güvene dayalı finans yöntemlerinde kar-zarar paylaşımı esas olduğu için, yatırımın her aşamasında sermaye sahiplerinin ortaklık haklarını kolaylıkla transfer etmeleri mümkün olmaz.

7. Faizsiz finansal araçların ticaretinin yapılacağı ikincil bir piyasanın olmayışı, finansal kaynakların etkin dağıtımını da zorlaştırmaktadır.

8. Güvene dayalı finansmanlarda para hareketlerinin banka tarafından sağlıklı olarak takip edilebilmesini sağlayacak kurumsal alt-yapının olmaması.

9. Faizli bankalarla rekabet baskısı, faizsiz finansal kuruluşları, mevduatları daha az riskli yöntemlerle nemalandırmaya ve en az diğer bankalar kadar bir kar payı vermeye zorlamaktadır. Bundan dolayı, mudârabe-müşârake yöntemleri yerine murâbaha yöntemlerine yönelmektedir.¹¹⁷

10. Güvene dayalı finans yöntemlerinde, mevduatların garanti altına alınma imkanının olmaması.¹¹⁸

11. Bir çeşit ortaklık olan güvene dayalı finans yöntemlerinin yaygın olarak uygulanabilmesi için sermaye sahibinin girişimciyi tanıma ve ona güven duyması önem arz etmektedir. Bu ise mevcut sistemde imkânsız gibidir.¹¹⁹

¹¹⁶ M. Şerafettin Özsoy, a.g.e., s. 175.

¹¹⁷ Bulut- Er, *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı*, a.g.e., s. 22.

¹¹⁸ Gül, a.g.m., s. 64.

¹¹⁹ İsmail Özsoy, a.g.e., s. 183.

12. Mudârabe yoluyla finanse edilen kişilere ne kadar güvenilse de, onların hata ve ihmallerinin önüne geçilmesi ve bazen de suiistimallerinin erken tespit edilerek büyük zararlara engel olacak şekilde sıkı şekilde takip edilmesi gerekmektedir. Bu ise mevcut yapıları itibariyle İslamî bankaların çok başarılı olabilecekleri bir süreç değildir. Ayrıca bu işlemin, maliyetleri arttırarak İslamî bankacılığın karlılığını olumsuz etkileyeceği açıktır.¹²⁰

13. Banka yönetici ve çalışanlarının İslam'ın finans mantığını bilmemeleri veya zaman zaman göz ardı etmeleri de bir başka handikap olarak karşımıza çıkmaktadır.

14. Güvene dayalı finans yöntemlerinin önündeki bir başka engel de, rasyonel ve karlılığı yüksek projelerin yeterince geliştirilememesidir. Günümüz İslam dünyasında bilime, yeni keşif ve icatlara çok değer verilmediği açıktır. Her yıl on binleri bulan beyin göçünün yaşanıyor olması da bunun açık göstergesidir.¹²¹

¹²⁰ Gül, a.g.m., s. 62.

¹²¹ Bayındır, a.g.m., ss. 140-156.

İKİNCİ BÖLÜM
GÜVENE DAYALI İSLAMÎ BANKACILIĞIN FERERANS NOKTALARI:
TARİHTEKİ BAZI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

A. TARİHTE İKTİSADİ HAYATA YÖN VEREN BAZI SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE ÇALIŞMA YÖNTEMLERİ

İslam dini, iktisadi hayatı doğrudan ilgilendiren çok sayıda kural belirlemiş ve kuralların hayata geçirilmesi için büyük hassasiyet göstermiştir. İyiliği (maruf) emretme ve kötülükten (münker) sakındırma misyonu, sadece devlet yöneticilerine değil tüm Müslümanlara yüklenmiş bir sorumluluktur. Zira kötülüğün yaygınlaştığı toplumlarda, güven sorunu ortaya çıkmakta ve bundan öncelikle ve derinden iktisadi ilişkiler etkilenmektedir. Bu ise tüm toplumun mücadele etmesi gereken bir sosyal sorundur.

Günümüz ekonomilerinde görülen sorunların başında “*rızık ahlakı*” diye özetleyebileceğimiz iktisadi ilişkilerde karşı tarafa güven verecek ilişki düzeyinin kurulamaması anlamına gelmektedir. Birçok sosyal birimin yaşadığı bu “*güven krizi*” iktisadi hayatın gerilemesine ve devletin/hukukun yeterli olamayacağı düşünülen ilişkilerden uzak durulmasına ve birbirilerine muhtaç olan iki kişinin belki de çok büyük karlılığın olacağı birçok iktisadi ilişkiden uzak durmalarına neden olmaktadır.

Bu güven sorunu günümüz İslamî bankacılığında da kendini açık bir şekilde göstermektedir. Örneğin güvene dayalı mudâra ve müşârake yerine malın ipotek altına alınarak riskin minimize edildiği murabaha finans yönteminin yüzde doksanların üzerinde olması bunun bir kanıtıdır. Çünkü ne mevduat sahipleri ne de bankalar, mevcut bankacılık sistemi içinde birikimlerini bu şekilde kullandırma taraftarı değildir. Zira dünya güven endeksi dikkate alındığında, insanların birbirine en az güvendiği ülkelerin başında İslam ülkeleri gelmektedir¹²² Tarihte İslam dünyasındaki ekonomik canlılığın en önemli sebeplerinden biri de hiç şüphesiz İslam coğrafyasındaki güven ve barış ortamıdır. Bu güven ve barışın oluşmasında siyasi ve askeri nizamın bulunması inkar edilemez. Ancak toplumda dürüstlük ve ahlaklı olmanın en büyük erdem haline gelmesi, tek başına devletin başarabileceği bir şey değildir. İslam tarihine yakından bakılınca, ilk asırdan itibaren sivil toplum kuruluşlarının bu konuda aktif bir rol aldıkları ve erdemli bir iktisadi hayatın oluşmasına katkı sundukları görülmektedir.

¹²² Türkiye, Dünya Değerler Araştırmasının 2005-2014 döneminde yapılan araştırmalara göre 29 ülke içinde sondan üçüncü sırada. Buna göre Türkiye’deki insanların sadece yüzde 8’i diğer insanlara güvenmektedir. Bu oran ABD’de yüzde 37, Avustralya’da yüzde 49, İsveç’te ise yüzde 63. http://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/5273/Turkler+neden+birbirine+guvenmez_ (10.11.2015)

İslam'ın ilk yıllarından itibaren teşkilatlanan bireylerin faaliyetleri *fütüvvet* kavramı ile ifade edilmiş ve zamanla meslek gruplarına dönüşerek *ahi birlikleri* ve *loncalar* şeklinde müesses bir yapı oluşturmuşlardır.¹²³ Bu bölümde fütüvvet, ahilik ve loncalar üzerinde durularak, günümüz Sivil Toplum Kuruluşlarının benzer bir fonksiyon icra edip edemeyecekleri ve mevcut güven sorununun aşılacak güvene dayalı İslamî bankacılığın teşekkülüne nasıl katkı sunabileceği irdelenecektir. Loncalar ahiliğin bir devamı niteliğinde olup Fatih döneminde itibaren gelişmeye başlamıştır.¹²⁴ Ahilik daha ziyade din eksenli esnaf örgütlenmesiyle loncada dini yön o derece baskın değildir.¹²⁵

1. FÜTÜVVET TEŞKİLATI:

a. Fütüvvet Teşkilatının Sözlük ve Terim Anlamı

Fütüvvet kelimesi Arapça "*fetâ*" kelimesinden türemiş olup¹²⁶ sözlükte "genç", fütüvvet ise "gençlik", anlamlarına gelir¹²⁷. Bu sebeple fütüvvet teşkilatı, genç sanatkar ve zanaatkarların bir araya gelerek ve aralarından birini de başkan seçerek teşkil ettikleri dini-iktisadi mahiyette bir cemiyet olarak tarif edilebilir.¹²⁸ Terim olarak fütüvvetten ilk bahsedenler, İslâm tasavvufunda önder şahsiyetler olarak kabul edilen ilk sufilerdir. Tasavvuf kaynaklarında h.2./m.8. yüzyıldan itibaren fütüvvet kelimesinin tasavvufî bir terim olarak kullanılmaya başlandığı görülmektedir.¹²⁹

Fütüvvet terim olarak ahlaki ve insani üstün meziyetlere sahip olmak, hak ve hukuka riayet etmek, fazilet icaplarını yerine getirmek, güzel huylu olmak, malıyla ve

¹²³ Yusuf Ekinci, *Ahilik ve Meslek Eğitimi*, İstanbul, M.E.B. Yay., 1990, ss. 18-9; BAYRAM Selahattin, "Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilâtı ve Esnaf Loncaları", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, 21, ss. 81-115., s. 107-8;

http://www.ahilik.net/index.php?option=com_content&view=article&id=45&Itemid=27, (11.05.2016);

¹²⁴ Bayram, a.g.m., s. 96.

¹²⁵ Ekinci, a.g.e., s. 21; Bayram, a.g.m., s. 87-88.

¹²⁶ Ahilik ve Tasavvuf İlişkileri/Fütüvvetin Ortaya Çıkışı ve Yayılışı, Fütüvvet Nedir? <http://www.tasavvufkitapligi.com/i/uploads/203934ahilik-ve-tasavvuf-iliskileri.pdf>, (Erişim-26.02.2016)

¹²⁷ İbn Manzûr, a.g.e., C. 10, ss. 181-182.

¹²⁸ Fütüvvet ve Ahi Teşkilatı ne demektir?, <http://www.islamiyasam.com/forum/topic803.html>, 10 May 2007, (27.02.2016)

¹²⁹ Süleyman Uludağ, "*Fütüvvet*", *DİA*, Ali Rıza Başkan Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul, 1996, C.13, s. 259; "Ahilik ve Tasavvuf İlişkileri/Fütüvvetin Ortaya Çıkışı ve Yayılışı, Fütüvvet Nedir?"

<http://www.tasavvufkitapligi.com/i/uploads/203934ahilik-ve-tasavvuf-iliskileri.pdf>, (26.02.2016)

gücüyle başkalarına yardıma koşmak, bağışlayıcı olmak şeklinde de tanımlanmıştır. Bu yüksek meziyetlere sahip olan *fetâ* ideal insan modeli olarak görülmüştür.¹³⁰

Bu konuda müstakil olarak yazıldığı bilinen ilk eserden beri fütüvvet tasavvufî hayatta bir makam olarak görülmüştür. Tariften de anlaşılacağı üzere, fütüvvet, bir davranış biçimi ve bir yaşayış tarzı şeklinde algılanmıştır.¹³¹ Aynı zamanda halk arasında takdir edilen bir vasıf olan yiğitliği Kur'an'daki fetâ ifadesiyle irtibatlandırılan sûfîler bu kavramı bir tasavvuf terimi haline getirmede tereddüt göstermemişler. Onlara göre mert, cömert ve cesur bir kişide bulunan vasıflar hakiki bir sûfide de bulunduğundan sûfî aynı zamanda bir fetâdır. Bu sebeple sûfîler fetâyı “sûfî”, fütüvveti de “tasavvuf” olarak tarif etmekte bir sakınca görmemişlerdir. Çünkü sûfide bulunması gereken fedakârlık, insan severlik, diğergâmlık, iyilik, yardım severlik, hoşgörü ve nefesine söz geçirme gibi ahlâkî nitelikler fütüvvet ile öngörülen özelliklerdir. Böylece sûfîler, temel ahlâkî değerleri ve en önemli faziletleri fütüvvet kelimesine yükleyerek onu tasavvufun temel kavramlarından biri haline getirmişlerdir.¹³²

Fütüvvet ve Ahilik tabirleri esas itibariyle tasavvuf çevrelerinde meşhur hale gelmiş olsa da aynı zamanda iktisadi teşekkülleri de kapsamı ve sanat erbabını teşkilatlandırması bakımından iktisadi bir hüviyet de taşıyan ehli fütüvvet tarafından da daha kapsamlı manalara alınmış bir terim olmuştur.¹³³

b. Fütüvvet Teşkilatının Ortaya Çıkışı

Sosyal bir müessese olarak fütüvvetin ne zaman ortaya çıktığı kesin bir şekilde bilinmemektedir.¹³⁴ Ancak tasavvufî hayatıyla yayılışı ile yakından ilişkili olduğu açıktır. Özellikle Emeviler döneminde fütüvvet kurumları, devlet teşkilatından ayrı bir şekilde yayılmış ve varlığını sürdürmüştür. Abbasi Halifeliğinin ilk asırlarında, fütüvvet birliklerinin dağınık ve birbirlerinden kopuk olarak varlıklarını devam ettirdikleri görülür. Halife Nasır Lidinillah'in bu birliklerin gücünü anladığından, bunları örgütleyerek egemenliği altına aldığı bilinmektedir. Halife Nasır'ın davranışı, fütüvvet

¹³⁰ Mikâil Bayram, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtı'nın Kuruluşu*, Konya, Damla Matbaacılık ve Ticaret, 1991, ss. 11-12.

¹³¹ Veysi Erken, *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik*, Ankara, Seba yayınları, 1998, s.11.

¹³² Uludağ, a.g.m., s. 260.

¹³³ İbrahim Arslanoğlu, “Fütüvvetnameler ve Bir Fütüvvetname”, *I. Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, 12-13 Ekim 2004, <http://w3.gazi.edu.tr/~iarslan/futuvet.pdf>, ss. 101-118, s. 102, (26.02.2016).

¹³⁴ Erken, a.g.e, s.13.

tarihinde önemli bir yer tutar. Bu davranış, fütüvvet'e yeni bir görünüm kazandırmış ve onu devletin resmî kurumu yapmıştır.¹³⁵

Halife Nasır'ın fütüvvet düşüncesine verdiği destek sonucu, bu anlayışın, Anadolu'nun iç bölgelerine kadar yayılmasına neden olmuştur. Anadoludaki Müslüman hükümdarların fütüvvet düşüncesine olumlu bakmaları hatta bu teşkilâta dahil olmaları, onların hem halife nezdindeki değerinin artmasına ve hem bu şekilde tebaalarının nezdindeki nüfuzlarının artmasına yardımcı oluyordu. Nâsır'ın bu faaliyetleri siyasî açıdan beklenen sonuçları sağlayamadıysa da Anadolu'da Ahîlik teşkilâtının gelişip yayılmasında çok etkili olduğu tahmin edilmektedir. Çünkü Anadolu'da Ahîliğin gelişmesi bu tarihten sonraya rastlamaktadır.¹³⁶

c. Fütüvvet Teşkilatının Yeniden Yapılanması ve Ahilik Teşkilatına Dönüşmesi:

İslam Dünyası'nda fütüvvet kavramı çerçevesinde geliştirilen feta-ideal insan anlayışının zamanla mahiyet değiştirdiği, yeni boyutlar kazandığı görülmektedir. Tabii bunda kültürel ve siyasi şartların değişmesinin, dini anlayış ve düşüncedeki farklılaşmanın etkili olduğunu söylemek gerekir.¹³⁷

İslamın ilk asırlarında ortaya çıkan ve daha çok genç kuşakları çeşitli yönleriyle yetiştirmeyi hedef alan fütüvvet teşkilatı uzun devirler Müslüman gençlere yön vermiş, bu gençliğin çeşitli mesleklerde yetişebilmeleri için gayret göstermiş ve müslüman gençliğin kaliteli insanlar olarak yetişmelerini sağlamıştır. Fütüvvet teşkilatı ile tarikatlar arasında önemli bir münasebet olmuş ve böylece bu teşkilatlar manevi değerlerle iktisadi gayretleri bütünleştirmiştir.¹³⁸

Böylelikle Fütüvvet anlayışı zamanla iktisadi hayatı yönlendiren bir düşünce ve yaşama sistemi haline gelerek müesseseleşmiştir.¹³⁹

¹³⁵ Uludağ, a.g.m., s. 262; <http://www.tasavvufkitapligi.com/i/uploads/203934ahilik-ve-tasavvuf-iliskileri.pdf>, (27.02.2016).

¹³⁶ Uludağ, a.g.m., s. 262.

¹³⁷ Mikail Bayram, a.g.e., s. 12.

¹³⁸ "Fütüvvet ve Ahi Teşkilatı ne demektir?", <http://www.islamiyasam.com/forum/topic803.html>, 10 May 2007, (27.02.2016).

¹³⁹ Aziz İstanbullu, *Türk Esnaf Teşkilatı; Ahilik*, B. 1, İstanbul, İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Kağıthane Birleşik Esnaf ve Sanatkarlar Odası, 2013, s. 21.

Burada özellikle belirtilmelidir ki, Ahî kelimesinin anlamında olduğu gibi Ahîlik kurumunun Türk kurumu mu, yoksa Arap, Fars ya da Avrupa-Bizans kökenli bir kurum mu olduğu tartışılrsa da, bu kurumun fütüvvet teşkilâtının devamı olduğu ya da fütüvvet teşkilâtıyla aşırı benzerlikler taşıdığı ortak görüşler arasındadır. İbn Battûta 1330’larda Anadolu’daki Ahîlik hakkında verdiği bilgilerle Ahîliğe ayırdığı bölümü “Zikrû’l-ahiyeti’l-fityân” şeklinde adlandırmak suretiyle âdeta iki kurum arasındaki ilişkiye işaret etmektedir.¹⁴⁰ Ancak her ne kadar bu iki kurumun ortak özelliklerinin bulunduğu belirlense de, örgüt fonksiyonları bakımından bunların iki farklı kurum olduğu da bir gerçektir.¹⁴¹

Fütüvvet kavramının tarihî gelişimini ve evrimini iyi anlamak ve takip edebilmek için İslam öncesi Arap toplumundaki fetâ tipinden İslâmî dönemde kurumlaşmış bir fütüvvet teşkilâtına, bu teşkilâtın sûfilikle birleşerek tasavvufî bir nitelik kazanmasına, bu noktadan sonra da esnaf kesimiyle kaynaşarak meslekî bir mahiyet alan Ahîlik kurumuna dönüşmesine kadar uzanan süreci bir devamlılık olarak görmek gerekir.

Buna göre Fütüvvet Teşkilatının dört evresinden bahsedebiliriz:

a) Câhiliye fetâsıyla bağlantılı bir şekilde İslâm’ın ilk yüzyılında belirmeye başlayan “sosyal bir kavram olarak fütüvvet”;

b) IX. yüzyılda sosyal bir yapılanma halinde gençler arası içtimaî, iktisadî ve siyasî bir kurumlaşmaya dönüşen, son Abbâsî döneminde de (XII. yüzyıl başları) resmî bir devlet kurumu haline getirilen “teşkilât olarak fütüvvet”;

c) Yine IX. yüzyılda, artık ferdî yaşayış biçiminden sıyrılıp kurumlaşmaya başlayan tasavvuf hareketine paralel olarak sûfilikle iç içe geçen “tasavvufî fütüvvet”;

d) Son aşama olarak da esnaf tabakasıyla bütünleşerek yine bir sûfî kurum hüviyetini geniş ölçüde koruyan, meslekî teşekkül niteliğindeki “Ahîlik fütüvveti”.¹⁴²

¹⁴⁰ Uludağ, a.g.e., s. 263.

¹⁴¹ Muhammet Kemaloğlu, “Anadolu’da İlk Esnaf Teşkilatı”, *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C. 6, S.12 y.y., 12, 2013/2, s. 257.

¹⁴² Uludağ, a.g.e., s. 261.

Sonuç olarak Fütüvvet teşkilatı başlangıçta tasavvufi bir mahiyet taşıırken miladi 13. yüzyıldan itibaren yeni bir şekil alarak içtimai ve iktisadi bir yapılanmaya dönüşmüştür.¹⁴³ Fütüvvet teşkilatı bu tarihi süreçte geçirdiği değişim sonucunda manevi değerlerle iktisadi ve mesleki faaliyetleri birleştirerek kendine özgün yeni bir kuruma dönüşmüştür. İşte bu yeni yapılanmanın adı da ahilik teşkilatı olmuştur. Böylece fütüvvet teşkilatının hayata geçirdiği faaliyetler bu günki iş dünyasına iş ahlakı, kaliteli eleman yetiştirme ve kaliteli üretim yapma konusunda ışık tutacak ahilik teşkilatının doğmasına geniş bir zemin hazırlanmıştır denilebilir.

2. AHİLİK TEŞKİLATI

a. Ahî Kelimesinin Sözlük ve Terim Olarak Anlamı

“Ahilik” kavramının, “kardeşim” anlamına gelen arapça “ahî” sözcüğünden mi, yoksa Türkçe’de cömert, eli açık anlamına gelen “akı” kelimesinden mi geldiği tartışılan bir konudur.¹⁴⁴ Arapça ahî kelimesinden gelmiş olma ihtimali daha ağırlıklı olsa da Kaşgarlı Mahmut’un hazırladığı Divan-ü Lüğati’t-Türk isimli ansiklopedik sözlükte de “Ahî” kelimesinin eli açık anlamına gelen Türkçe “akı” kelimesinden geldiği kaydedilmektedir.¹⁴⁵

Ahi kelimesi terim olarak XIII. yüzyılda Anadolu’da, Balkanlar’da, Kırım’da Türkler tarafından kurulan esnaf, sanatkâr ve üretici (sanayi) birlikleri ile bu birliklerin uyguladıkları ahlaki, siyasi, iktisadi, felsefi duygu ve prensipler anlamına gelmektedir. Teşkilat anlamında ahilik ise; Anadolu’da birliği, refahı, toplum düzenini sağlayan ve halkın maddi, manevi tüm ihtiyaçlarına cevap verecek tarzda teşkilatlanmış bir toplum kuruluşudur.¹⁴⁶ Ahilik, halkın sanat ve meslek alanında yetişmesini sağlayan, onları ahlaki yönden geliştiren, çalışma yaşamını iyi insan meziyetlerini esas alarak düzenleyen bir örgütlenmedir. Ahilik, iyi ahlakın, doğruluğun, kardeşliğin, yardımseverliğin kısacası bütün güzel meziyetlerin birleştiği bir sosyo-ekonomik düzendir.¹⁴⁷

¹⁴³ Kemaloğlu, a.g.m., s.255.

¹⁴⁴ Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989, s. 1x.

¹⁴⁵ Yusuf Ekinci, *Ahilik*, b. 10, Ankara, Özgün Matbaacılık, 2008, s.15.

¹⁴⁶ “Osmanlı Devletinde Ahilik Teşkilatı”, <http://www.akademiktarih.com/tarih-anabilim-dal/2036-osmanli-aratirmalar/osmanlesnaf-teat-ticari-hayat/28843-osmanli-devletinde-ahlik-teklati.html>, 17 Şubat 2011, (17.02.2016).

¹⁴⁷ Bendeve Palandöken, “Ahilik Kültürü”, <http://www.tesk.org.tr/tr/yayin/123.pdf>, s. 2, (27.02.2016)

Ahlak ile sanatın uyumlu bileşimi olarak tarif edilen Ahilik, Anadolu'da XIII. yüzyılın başından itibaren görülmeye başlanmış, başta Kayseri, Konya ve nihayetinde Kırşehir'de esnaf birlikleri olarak teşekkül etmiş bir sosyo-ekonomik müesseseseleşmenin adıdır.¹⁴⁸

Fikir ve çalışma tarzı itibariyle topluma hizmet sunma gayesiyle Ahi Şecerenâmeleri ve Ahi Fütüvvet-nâmelerinde belirtilen iş ve ahlak disiplini, şeyh, usta, çırak, kalfa, vb. hiyerarşisi içinde çalışmayı ibadet haline getiren sinâî, ticarî, askerî, sosyal ve kültürel faaliyetlerde bulunan bir teşkilâttir.¹⁴⁹ Kısaca Ahilik, XIII. yüzyılın ilk yarısından başlayarak XX. yüzyılın başlarına dek Anadolu ve Balkanlar'da şehir, kasaba ve hatta köylerindeki esnaf ve sanatkar kuruluşlarının eleman yetiştiren, işleyiş ve kontrollerini düzenleyen bir kurum olduğunu söylemek mümkündür.¹⁵⁰

Bütün prensiplerini dinin asıl kaynağından alan, Ahîliğin nizamnâmelerine Fütüvvetnâme adı verilir. Ahîliğin esasları, ahlâkî ve ticarî kaideleri bu kitaplarda yazılıdır. Fütüvvetnâmeleri esas alarak Ahîliğin şöyle tanımlanması mümkündür. Ahî, vicdanını kendi üzerine gözcü koyan adamdır. Helâlinden kazanan, yerinde ve yeterince harcayan, ölçü tartı ehli olan, yararlı şeyler üreten ve yardım edendir. Dolayısıyla Ahilikte emek gücü, tüketicinin kısaca insanın ve tabiatın sömürülmemesi, aralarında adalet ve denge ilkeleri korunarak bireysel ve toplumsal refah ve huzurun sağlanması esastır. Ahilik, üretmeden tüketmeye, ihtiyaç fazlasını tüketmeye, haksız rekabete, güçlünün zayıfı sömürmesine, haksız kazanç sağlamaya, insanları kandırmaya kısaca, ahlaki olmayan her türlü davranışa karşıdır.¹⁵¹

b. Ahilik Teşkilatının Kuruluşu ve Yapısı

Ahilik Teşkilatının kurucusu Ahi Evran'dır. Doğum tarihi ve yeri konusunda kesin bilgi bulunmamakla birlikte 1171 yılında dünyaya geldiği tahmin edilmektedir.¹⁵²

¹⁴⁸ Nurettin Öztürk, "Ahilik Teşkilatı Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi", <http://sbe.dumlupinar.edu.tr/7/43.pdf>, 10.07.2011, ss.9-11. (11.05.2016)

¹⁴⁹ Mikail Bayram, a.g.e., ss. 5-6; Ekinci, a.g.e., s.15.

¹⁵⁰ Çağatay, a.g.e., s. 1.

¹⁵¹ Abdullah Sosyal-Mehmet Tan, "Ahilik İlkelerinin Günümüz İşletmelerine Yansıması: Kilis Küçük Sanayi Sitesi İşletmeleri Örneği", Niğde, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 6, S. 1, 2013, s.187.

¹⁵² Ekinci, a.g.e., s. 23; ayr. bkz. "Ahi Evran", https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahi_Evran, (12.05.2016).

Asıl adı Nasiruddin Mahmud b. Ahmet olan Ahi Evran Horasan ve Maverâünehir‘de zamanın âlimlerinden ilim tahsilini yapmış, büyük ilim adamı Fahreddin Razi‘den aklı ve dinî ilimlerini öğrenmiştir. 1205 yılında Anadolu‘ya gelen Ahi Evran, Kayseri, Konya ve Denizli‘de kaldıktan sonra Kırşehir‘e¹⁵³ başka bir rivayete göre ise Kayseri‘ye¹⁵⁴ yerleşerek ömrünün sonuna kadar burada yaşamış ve bu teşkilatın Selçuklu ve Osmanlı coğrafyasında yayılmasına öncülük etmiştir.¹⁵⁵

Ahi Evran, aynı zamanda Hacı Bektaş-ı Veli ve Mevlana Celaleddin-i Rumi‘nin çağdaşdır. Ahi Evran, Sultan Alâeddin Keykubat‘a takdim ederek onun iltifatlarına mazhar olan bazı ilmi eserler kaleme almıştır. Aynı zamanda dericilik zanaatıyla meşgul olan Ahi Evran başta Kayseri olmak üzere diğer şehirleri de gezerek buradaki esnafı teşkilatlandırmıştır. Dericilik mesleğinin öncüsü sayılan Ahi Evran‘ın kazandığı itibar bütün Anadolu, Rumeli, Bosna ve hatta Kırım‘a kadar yayılmıştır.¹⁵⁶

Ahi Evran gençliğinde Ahmet Yesevi‘nin talebelerinden aldığı ilk tasavvuf terbiyesi ile yetişmiş ve olgunlaşmıştır. Ahi Evran, o dönemin mutasavvıflarının buluşma yeri olan Bağdat‘a gitmeye karar vermiş, ancak öncelikle Hac farızasını yerine getirmek için Hicaz‘a gitmiştir. Hicaz dönüş yolunda ilerde kayınpederi olacak üstad Evhaduddin Kirmani ile tanışmıştır. Büyük üstad sayesinde halife Nasır Li-dinillah ile tanışan Ahi Evran, Halifenin kurduğu Fütüvvet Teşkilatı‘na dahil olmuştur. Ahi Evran Bağdat‘da iken, Fütüvvet Teşkilatı‘nın ileri gelenleri ile tanışarak onlardan da istifade etmiştir.

Ahilik‘in kurulmasında Fütüvvet Teşkilatı‘nın önemli tesiri olduğu söylenmektedir. Çünkü İslam‘ın ilk asrından itibaren teşekkül eden Fütüvvet Teşkilatı içinde hicri III. yüzyıldan itibaren esnaf birlikleri ortaya çıkmıştır.¹⁵⁷ Bu kurumun Anadolu‘nun sosyo-ekonomik yaşantısında oynadığı rol çok büyük olmuştur.¹⁵⁸

¹⁵³Kemaloğlu, a.g.m., s. 256.

¹⁵⁴ Şahin İlhan, “Ahî Evran”, *DİA*, İstanbul, Güzel Sanatlar Matbaası, 1988, C.1, ss. 529-530.

¹⁵⁵ Kemaloğlu, a.g.m., ss. 256-257.

¹⁵⁶ Şahin, a.g.m., 1, ss. 529-530.

¹⁵⁷ “Osmanlı Devletinde Ahilik Teşkilatı”, a.g.m., <http://www.akademiktarih.com/tarih-anabilim-dal/2036-osmanli-aratrmalar/osmanlesnaf-teat-ticari-hayat/28843-osmanli-devletinde-ahlk-teklati.html>, 17 Şubat 2011, (17.02.2016).

¹⁵⁸ Çağatay, a.g.e., s. ix.

Ahilik, Fütüvvet Teşkilâtı'ndan farklı olarak Anadolu'da sınıî ve ticârî bir mahiyet kazandığı gibi, bu kuruluşa mensup olanların işyeri, atölye, tekke ve zaviyelerinde meslekî eğitim ve öğretimin sürdürüldüğü bir ocak olma özelliği de kazanmıştır. Kezâ Ahilik, Fütüvvet hareketi gibi bütün İslâm Dünyası'na ait bir kuruluş olmayıp, sadece Anadolu ve Balkanlar'da görülmektedir. Ayrıca Fütüvvet Teşkilâtı, Abbasî Halifeliği'nin sona ermesinden sonra tamamen ortadan kalktığı halde Ahilik, Osmanlı Devleti Teşkilâtı içinde varlığını XVIII. asra kadar sürdürmüştür.¹⁵⁹

Yapılan araştırmalar Ahi teşekküllerinin serbestçe kurulan dernekler olarak doğduğunu ortaya koymaktadır. Gerek teşkilat yapısı, gerekse çalışma prensipleriyle günümüzün sivil toplum kuruluşlarına örnek olan Ahi birlikleri, idarecilerini seçimle belirlerdi. Mensuplarının fikirlerine ve insan haklarına verdikleri önem, Ahilerin yedi yüzyıl önce, bugünkü sivil toplum kuruluşlarından çok daha etkili, çok daha demokrat ve yapıcı siyasal bilince sahip halk kuruluşları olduğunu göstermektedir.

Ahi birliklerinin (Ahiyan-ı Rum) yönetiminde görev alanlar seçimle işbaşına gelirlerdi. Ahilikte tüm seçimler demokratik usûllerle yapılır, idari görevler belirli grupların tekeline verilmezdi. Seçilenlerin ortak vasıfları ahlaki üstünlük ve meslekte başarılı olmaları idi.

Ahi birliklerinin öğrettikleri, insanlığa ve memlekete en iyi hizmet yolunda canını ve malını adamaktır. Ahi birliklerinin faaliyetlerinde devlet ve toplum aleyhine atılmış tek bir adıma rastlamak mümkün değildir.¹⁶⁰ Ahilerin kurdukları teşkilat bir bakıma, bugünkü Esnaf Odaları, İşveren Sendikaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, İşçi Sendikaları, Eğitim Hizmetleri veren Kuruluşlar, Bağkur, Türk Standartları Enstitüsü ve Belediye gibi kurum ve kuruluşların temeli sayılmaktadır. Kısaca Ahilik bütün çalışan ve üretenlerin modeli olarak anlaşılabilir.¹⁶¹

¹⁵⁹ Mikail Bayram, a.g.e., ss. 5-6.

¹⁶⁰ Sargın, a.g.m., <https://fatihsgargin.wordpress.com/2010/10/11/ahilik-uretim-anlayisi/>, (16.02.2016)

¹⁶¹ <http://www.istesob.org.tr/demokrasi-ve-sivil-toplum/>

c. Ahilik Teşkilatının Felsefesi ve Amaçları

Ahilik, mevcut kaynaklarını gerçekçi biçimde harekete geçiren, âdil bir gelir dağılımı sağlayan, sosyal dayanışma, barış, kardeşlik meydana getiren dengeli ve verimli ekonomik bir sosyal sistemin varlığını amaçlar.

Ahilik kültürü ve felsefesi; asırlardır esnaf, tüccar, sanatkâr ve çok çeşitli ticarî işletmecilik yapan insanlara daima ilham kaynağı olmuştur. Ahiliğin gayesi; zenginle fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye, halk ile devlet arasında iyi ilişkiler kurarak sosyal adaleti gerçekleştirmek ve ahlâkî bir toplum düzeni meydana getirmek olarak ifade edilebilir.¹⁶²

Bu temel felsefeye sahip olan Ahilik sisteminde para amaç değil araçtır. Ahiliğin amacı; insanların dünya ve ahirette huzur içinde yaşamalarını sağlamaktır. Ahiler, kazandıkları para ile kendilerinin ve ailelerinin ihtiyaçlarını karşılarlar; arta kalan parayla da muhtaç durumda olan fakir ve yoksul kimselere yardım ederlerdi.¹⁶³

Ahilerin vizyonunun temel belirleyicileri Kitap ve Sünnet'ten neşet eden fütüvvetnamelerdir. Fütüvvetnameler daha önce de ifade edildiği gibi ahiliğe katılanların ellerinden düşürmedikleri ve günlük hayatlarına tatbik etmeye çalıştıkları ilkelerin izah edildiği eserlerdir. Onların günlük hayatlarında uydukları ve uyguladıkları ilke ve kuralları ihtiva eden fütüvvetnameler tasavvuf ağırlıklı ve ahiliğin ahlâk ve fazilet eğitimiyle ilişkili olup ideal insan modelini oluşturmayı hedefleyen eserlerdir.

İnsanın bir bütün olarak ele alındığı ahi birliklerinde mükemmel insan ve mükemmel toplum hedeflenmiştir. Bu nedenle ahilik kurumunda bireye sadece mesleki bilgiler değil aynı zamanda dini, ahlaki ve toplumsal bilgiler de verilmiştir. İş başında ve iş dışında teoriden çok, yapılarak ve yaşanarak verilen eğitimle, ahiler toplumda çok önemli roller üstlenmişlerdir. Ahi birlikleri geliştirmiş oldukları ahlaki, sosyal ve ekonomik ilke ve erdemlerle günümüzün çeşitli örgütlerine, sendikalarına, gençlik ve

¹⁶² Sosyal-Tan, a.g.m., s.192.

¹⁶³ Sargın, a.g.m., <https://fatihsgargin.wordpress.com/2010/10/11/ahilik-uretim-anlayisi/>, (16.02.2016)

meslek kuruluşlarına, eğitim kurumlarına, pek çok yönden örnek olabilecek bir yapıya sahiptir.¹⁶⁴

Ahilikte mal, servet ve sadece kazanç için çalışmak hiçbir zaman kendi başına bir anlam taşımaz. Para kazanmayı gaye haline getirmek Ahilik düşüncesine terstir. Çünkü, vasıta olan para, gaye haline gelirse, gaye olan ahlâki değerler de vasıta haline gelir ki, bu son derece ahlaksız dünya görüşünün temeli olur. Örneğin, para kazanmak gaye olursa başkalarına yardım etmek de bir vasıta olur. Bunun uygulamadaki sonucu kişilerin daha çok para kazanmak için başkalarına yardım yapmasıdır. Hayır yapmak için değil de, başkalarının güvenini ve saygısını kazanarak karını arttırmak isteyen tüccarların fakirlere bu gaye ile yardım etmesi böyle bir zihniyetin ürünüdür. Genellikle buna yardım değil, kazanç usulü denilebilir. Çünkü amaç fakirlere yardım etmek değil, onları vasıta olarak kullanıp daha çok para kazanmaktır. Yardımın vasıta olarak kullanılmaması için İslam dini “sağ elin verdiği sol elin bilmemesi” ölçüsünü getirmiştir.¹⁶⁵

d. Ahilik Teşkilatının İdare Sistemi

Ahilik teşkilatının beyin takımını İdare Kurulu oluşturuyordu. Esnafın eğitimi, denetimi, rütbe tesbiti, gelir-giderlerin yönlendirilmesi, üretilen mal ve hizmetlerin kalitesinin denetimi, meydana gelebilecek sorunların çözülmesi gibi birçok önemli fonksiyonu bu kurul icra ediyordu.¹⁶⁶ İdare Kurulu gerekli gördüğünde esnaf orta sandığını kontrol edebilir, bu sayede esnaf şeyhinin malî yönden denetimini sağlardı. İdare Kurulu, genellikle beş kişiden oluşuyordu:

a) Esnaf Şeyhi: Esnaf şeyhi İdare Kurulu'nun başkanı idi.

b) Esnaf Kethüdası: İdare Kurulu'nun birinci üyesiydi, daha çok eğitim işlerinden sorumluydu. Onsuz toplantı yapılmazdı.

c) Yiğitbaşı: Esnafın yetiştirilmesi, esnaf arasındaki rütbelerin tespiti, esnafa hammadde dağıtımı, disiplin konuları ve disiplin cezalarının uygulanması, ustaların

¹⁶⁴ Cengizhan Salih, “Örnek Kurum Ahilik'te İş ve Meslek Ahlakı”, <http://islamekonomisi.org/ornek-kurum-ahilikte-is-ve-meslek-ahlaki/>, (23.02.2016).

¹⁶⁵ Sargın, a.g.m., <https://fatihsgargin.wordpress.com/2010/10/11/ahilik-uretim-anlayisi/>, (17.02.2016).

¹⁶⁶ Ekinci, ag.e., ss. 26-27; Bayram, a.g.m., ss. 88-9;

peştamal kuşanma törenleri ve orta sandığın idaresi konusunda esnaf şeyhinin yardımcısıydı.

d) İşçibaşı: Daha ziyade teknik konularda yetişmiş kimseydi. İş kolunda çıkarılan mamullerin kontrol edilmesi, kalitesiz üretilen malların imhası ve standartların korunması ile ilgilenirdi.

e) Ehl-i Hibre: İdare Kurulu'nun son iki üyesi bu adla anılırdı. Esnaf arasında, esnafla idare arasında veya idare kurulu içinde meydana gelen anlaşmazlıklara hakemlik ederlerdi.

İdare Kurulu, her ayın birinci ve üçüncü Cuma günleri teşkilât odasında, esnaf şeyhinin başkanlığında toplanırdı. On beş gün içindeki esnafla alakalı meseleler ele alınır, geçmiş toplantılarda alınan kararların uygulanıp uygulanmadığı tahlil edilirdi.

Büyük Meclis, esnaf teşkilâtlarının en yüksek ve en yetkili üst organıdır. Bir yerleşme birimindeki bütün esnaf şeyhlerinin toplanmasıyla meydana gelirdi. Bu meclis kendi içinden seçtiği ve adına "Ahi Baba Vekili" denen başkan tarafından yönetilirdi. Muhtelif esnaf arasında koordine ve dayanışma sağlayan büyük meclisin başlıca görevleri şu şekilde sıralanabilir:

- i.* Esnaf şeyhlerinin esnafa karşı olan tutum ve davranışlarını takip etmek,
- ii.* Esnaf kolları idare kurullarının düzenli toplanıp toplanmadıklarını gözetlemek,
- iii.* Esnaf kolu idare kurullarınca verilen cezaları incelemek, uygun olanları onaylamak, uygulamaları denetlemek,
- iv.* Esnaf idare kurullarınca karara bağlanamayan veya esnaf şeyhleri tarafından meclise getirilen konuları incelemek, karara bağlamak,
- v.* Esnaf şeyhlerinin yıllık hesaplarını incelemek, uygun olanlarını onaylamak, usulsüzlük var ise, bunlar hakkında gerekli işlemi yapmak,
- vi.* Hakkında şikâyet bulunan esnaf şeyhleri hakkında araştırma yapmak, bunların görevlerini kötüye kullanıp kullanmadıklarını incelemek, gerekirse suç işleyenlerin görevine son vermek,
- vii.* Esnaf ile ilgili konularda hükümet yetkilileriyle görüşüp meselelerin çözüme kavuşturulmasını sağlamak,

viii. Hükümet tarafından alınan kararların esnaf menfaatine uygun olup olmadığını araştırmak, esnaf adına hükümet yetkililerinden istekte bulunmak,

ix. Ahi Baba Vekilince görüşülmesi istenen konuları görüşüp karara bağlamak.

Büyük meclis her ayın en son Cuma gününde toplanır ve gündemindeki konuları görüşürdü.¹⁶⁷

e. Ahilik Teşkilatında Üyelik

Ahilik teşkilatına girmenin bazı prosedürleri vardır. Örneğin teşkilata girmek isteyen bir genç, öncelikle aslî bir azaya müracaat eder. Kabulden önce o genç (çırak-tâlîp), aza (matlûp) tarafından uzun bir süre tetkik ve takibe tabi tutulur. En ufak bir şüphede dahi talip, üye olarak kabul edilmez. Özellikle eşrafın çocukları çok sıkı bir denetimden geçirilir. Talibin ahlak ve terbiyesi hakkında yapılan incelemeler olumlu olursa, durum zaviyede görüşülür, uygun bulunursa bir törenle söz konusu kişi üyeliğe kabul edilir. Bilfiil çalışan yamaklar, çıraklar, kalfalar ve ustalar teşkilatın *dahilî üyelerini*, emeklilik, güçsüzlük, sakatlık ve hastalık gibi sebeplerle çalışamayacak durumda olanlar ise *haricî üyelerini* oluştururdu.¹⁶⁸

f. Ahilik Teşkilatının İktisadî/Ekonomik Fonksiyonu

Orta Çağ boyunca Anadolu'nun sosyal hayatının düzenlenmesinde önemli fonksiyonlar üstlenmiş bir teşkilat olan Ahilik,¹⁶⁹ cemiyeti bir bütün olarak ele alarak tüm sosyal grupların menfaatlerini temine çalışmış, çatışmacılık, vurgunculuk ve aşırı kazancı reddetmiş, uzlaşmacı sosyal ve ekonomik münasebetlerin kurulmasını hedeflemiştir.¹⁷⁰ Bunun sonucu olarak sosyal adalet, din ve ahlak kuralları ile geleneklere bağlı iş ahlakıyla toplumda uyumlu bir düzen meydana getirmiştir.¹⁷¹

Devletin bekasının ekonomik güç ile yakından ilişkili olduğunu idrak etmiş olan Ahi birlikleri, günümüz karma ekonomi uygulamasına benzer, yeni bir ekonomik yapı oluşturmuşlardır. Sermayeyi atıl bırakmayıp işletmek suretiyle iktisadi hayata canlılık

¹⁶⁷ Selahattin Bayram, a.g.m., ss. 90-91.

¹⁶⁸ Selahattin Bayram, a.g.m., ss. 87-88.

¹⁶⁹ Adnan Gülerman-Sevda Taştekil, *Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri*, Ankara, Feryal Matbaası, 1993, s. 46.

¹⁷⁰ Ekinci, a.g.e., s. 61.

¹⁷¹ Gülerman-Taştekil, a.g.e., s. 51.

kazandıran Ahilikte özel teşebbüs ve mülkiyet dokunulmazlığına ehemmiyet göstermişlerdir. Devletin ekonomiye çok fazla mudahalesine sıcak bakmamışlar, özel teşebbüsün yeterli olmadığı alanlarda amme hizmetlerini yerine getirmek ile sınırlı bir alanda kalmasını tercih etmişlerdir.¹⁷²

Koruyucu değerler meydana getirerek anlaşmazlık içinde olan grupları uzlaştırmak ve toplum huzurunun sağlanmasına yardımcı olmayı amaçlayan Ahi birlikleri, üretici-tüketici, emek-sermaye, yöneten-yönetilen, toplum-birey ilişkileri açısından tüm kişi ve kurumların iyi ilişkiler içinde olmalarını, güçlünün zayıfı ezerek haksız kazanç elde etmesine engel olacak düzenlemeler yapmıştır.¹⁷³

Her şeyden önce bireyi önemseyen Ahilik sistemi, “*can ve mal ortaklığı*” adını verdiği bir yardımlaşma ve dayanışma sistemini de kendi içinde kurmuştur. Bu sistemde ahinin kazancının, ihtiyacından fazlasını bütünüyle yoksul, işsiz ve muhtaç insanlara yardım için kullanmaları bir ahlak kuralı haline getirilerek, kişinin ihtiyacını aşan zenginliğin biriktirilmesi (iddihar) sermayenin belirli ellerde toplanmaması için engellenmiştir. Ahi birliklerindeki dayanışma ruhunun kurumsallaştığını ve çok başarılı hizmetler yürüttüğünü görmekteyiz. Bu kurumların başında, Orta Sandığı, Esnaf Vakfı, Esnaf Kesesi veya Esnaf Sandığı gelmektedir. Ahilik teşkilatı bu kurumlar vasıtasıyla üyelerine sosyal güvenlik sağlamakta ve onları tefecilerin eline düşmekten korumaktadır.¹⁷⁴ Esnafın hammadde ihtiyacı da teşkilât tarafından sağlanırdı. Bu sayede karaborsa ve farklı fiyat oluşumlarının önüne geçilmiş olur ve esnaf, tüccarın insafına terk edilmezdi.¹⁷⁵

En yaygın ve başarılı yürütülen kurum, Orta Sandığı olmuştur. Üretim, tüketim, tasarruf ve yatırım gibi ekonominin temel unsurlarının düzenlenmesinde çok önemli bir araç olarak kullanılan Orta Sandıkları, bir taraftan mütereddit müteşebbislere cesaret verirken, diğer taraftan ise bu tüccarların hırs ve nefsanî davranışlarını firenleyerek kendilerini kanaatkârlığa yöneltmekte idi.

¹⁷² M. Metin Hülagü, “Ahi Evran ve Ahilik”, http://www.metinhulagu.com/images/dosyalar/20120302110400_0.pdf, (22.02.2016)

¹⁷³ Ekinci, a.g.e., s. 21; Bayram, a.g.m., ss. 87-88.

¹⁷⁴ Sosyal-Tan, a.g.m., s.190.

¹⁷⁵ Selahattin Bayram, a.g.m., s. 88.

Bu sandık, her esnafın devlet (Bâb-ı Meşîhât) tarafından belirlenen bir yüzdeyi düzenli olarak vermesi ile güçlü bir bütçeye sahipti. Ayrıca yamaklıktan çıraklığa, çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan ustalığa yükselirken ödenen terfi harçları, teşkilâta ait mülklerin gelirleri ve çeşitli bağışlar sandığın diğer gelir kaynaklarını oluşturuyordu.

Orta Sandığı'nın başlıca giderleri ise, birliğe ait mülklerin tamir masrafları, vergiler, görevlilerin maaşları, sosyal gayeli esnaf toplantılarının giderleri, fakirlere yapılan yardımlar, satın alınan mülklerin bedellerine ödenen meblağlardı. Esnaftan maddî durumu iyi olmayanlara, sakatlara, güçsüzlere ve hastalara da bu sandıktan yardım yapılırdı. Bu açıdan Ahi Birlikleri aynı zamanda sosyal güvenlik teşkilâtı özelliğini taşıyordu. Tüm harcamalar yapıldığı halde hala sandıkta para kalıyorsa, ihtiyaç sahibi esnafa kredi verilirdi.¹⁷⁶

Farklı meslek gruplarının oluşturduğu Orta Sandıkları da aynı zamanda birbirlerine borç verebiliyordu. Bu şekilde, yalnız aynı meslek grupları değil bütün sanatkârlar karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma içinde bulunuyor, yardımlaşmanın ve dayanışmanın en güzel örneklerini veriyorlardı.¹⁷⁷

Ahi teşkilatında üretim, ihtiyacın bir fonksiyonu olarak düşünülmüş ve üretim ihtiyaca göre ayarlanmıştır. İhtiyaçların sürekli kamçılanarak tüketimin çoğaltılmasına ve israfa karşı olan Ahilik teşkilatında bunu sağlamak için gerektiğinde üretim kısıtlamalarına gidilmiştir.¹⁷⁸

Bir taraftan üyelerini sanat ve mesleklerinde eğitip yetiştirmeye çalışırken bir taraftan da üretici ile tüketici arasındaki münasebetleri düzenleyen¹⁷⁹ Ahiler, ekonomik açıdan rasyonel bir üretim düzeninin kurulmasına, hammadde temininde karşılaşılan sorunları çözdüğü gibi, üretilen malların gereksiz araçların devreye sokulmaksızın tüketiciye ulaşmasına yardımcı olurlardır. Sonuç olarak Ahilik, ticaret hayatının düzenlenmesi, hammadde alım satımı, işlenmesi ve piyasaya sürülmesi konularına

¹⁷⁶ Gülerman-Taştekil, a.g.e., s.11.

¹⁷⁷ Selahattin Bayram, a.g.m., s. 88; Ekinci, a.g.e., s. 26-27; Bayram, a.g.m., ss. 88-9; ayr.bkz.: Ahilik Kültürü, http://www.sesob.org.tr/index.php?sayfa=ahilik&sayfa_no=21, (26.08.2015)

¹⁷⁸ Ekinci, a.g.e., s. 64.

¹⁷⁹ Hülâgü, a.g.m., http://www.metinhulagu.com/images/dosyalar/20120302110400_0.pdf, (22.02.2016)

ilişkin kanun ve tüzük gibi mevzuat uygulamaları ve narh ayarlamalarıyla cemiyette oldukça etkili olmuştur.¹⁸⁰

g. Ahilik Teşkilatının Ahlaki Fonksiyonu

Ahilik teşkilatının üzerinde ciddiyetle durduğu konulardan biri de genel olarak ahlak, özel olarak da iş ahlakıdır. Ahilik, çalışmayı, ibadeti ve dürüstlüğü bir bütün olarak ele almış, ahlaka büyük bir önem vermiştir. Ahiliğe göre ahlakın olduğu yerde kardeşlik, eşitlik, özgürlük, sevgi ve adalet gibi üstün özellikler olur. Bu özellikler ise toplumda dirlik ve düzenin oluşmasını sağlar.

Ahilik sadece bir esnaf teşkilatı olmayıp aynı zamanda sosyo-ekonomik ve kültürel boyutları da olan geniş bir yapılanmadır. Geliştirilmiş olan iş ahlakı ve sosyal sorumluluk ilkeleriyle, toplum ve birey bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır. Toplum bir üst sistemdir, esnaf ve sanatkârlar (iş dünyası) ise, toplumun alt sistemini oluşturmaktadırlar. Bu kapsamda Ahiliğin geliştirmiş olduğu iş ahlakı ve sosyal sorumluluk ilkelerinin bir kısmı sadece iş dünyası ile ilgili olmayıp toplumun bütün kesimlerince uyulması gerekli ilkelerden oluşurken, diğer bir kısmı da iş dünyası ile ilgili ilke ve kurallardan oluşmaktadır. Ahilik teşkilatına giren bir kişinin öncelikle toplumun bütün kesimlerinin uyması gereken ahlaki kurallara uyması gerekmektedir. Ahiler bir taraftan kendi meslekleri ile ilgili ilkelere uyarken diğer taraftan da fert-toplum, millet-devlet bütünlüğü için ortak toplumsal ilkelere uymaktadırlar.¹⁸¹

Ahilikte, üyelerinin dosdoğru bir insan olması için gündüz tezgâh ve iş başında meslek ya da sanat eğitimi verilirken, geceleri Ahi zaviyelerinde ahlaki ve manevi eğitim veriliyordu. Ahiler, ilgili mesleğin ve meslektaşlarının değerini ve şerefini korumak için sağlam ve değişmez ahlaki kuralların yazılı olduğu “fütüvvetname” olarak isimlendirilen eserleri ellerinden düşürmezlerdi. Bu eserlerde, Ahiliğin temel ilkeleri olan, nefsine hâkim olmak, yaratıcının emirlerine uymak ve yasaklarından sakınmak, iyi kalpli, iyiliksever cömert ve misafirperver olmak, kimsenin aleyhinde konuşmamak, hak ve adaletten yana olmak, haklı güçsüzün hakkını, haksız olan güçlüden almasına yardım etmek vb. ahlaki meziyetler üzerinde durulmaktadır. Teşkilata girecek kimseler,

¹⁸⁰ Gülerman-Taşteki, a.g.e., ss. 48,51.

¹⁸¹ Durak-Yücel, a.g.e., s. 160.

ilk önce bu kitaplarda belirtilen dinî ve ahlâkî emirlere uymak zorunda idiler.¹⁸² Ahi liderleri tarafından telif edilen ve bir ahlak mektebi haline gelen zaviyeler tarafından neşredilen fütüvvetnamelerde, dindar olmak, yalan söylememek, içki içmemek, doğruluktan ayrılmamak, büyüklere karşı hürmetli küçüklere karşı şefkatli ve cömert olmak gibi esaslar çok boyutlu bir şekilde ele alınarak esnaf eliyle toplumun şekillendirilmeye ve bir ahlak toplumu haline getirilmeye çalışıldığı görülmektedir.¹⁸³

Ciddi bir hiyerarşik yapılanmaya sahip olan Ahilikte en üst seviyeden en alt dereceye kadar herkesin uyması gereken kurallar en ince detaylarına kadar belirlenmiştir. Örneğin, mesleğinde kalfalık seviyesine yükselen bir genç 130 ahlakî kaideyi, ustalık makamına geldiğinde ise 740 ahlaki kaideyi bilmek ve uygulamak durumundaydı.¹⁸⁴

Zaviyelerde gençlere terbiye veren Emîr'lerin yanı sıra şehrin kadısı, müderrisler ve yetkili kişiler de ders verirdi. Zaviyelerde bulunan öğretmenlerin sayısı medreselere kıyasla fazlaydı. Zaviyelerde eğitim, sohbet ve ilâhîler eşliğinde yapılırdı. Medreselerdeki uygulamanın aksine zaviyelerde hararetli tartışmalar ve iç açıcı konuşmalar yapılır, bu sayede verilen mesajın zihinde daha kalıcı olması sağlanırdı. Zaviyelerin bu olumlu etkisi ile binlerce cahil esnaf arasında yaşları hayli ilerlemiş olduğu halde okuyup yazma öğrendikten sonra, eser yazacak duruma gelenler bile oluyordu.¹⁸⁵

Ahilik, iyi bir organizasyonla, mesleki ve teknik faaliyetler yanında, bu prensipleri derece derece tatbik sahasına koyan kurumdur. Böyle bir sistemde, tabi olunan tasavvuf terbiyesi ve ulaşılabilecek manevi olgunluk sonucu, önce kişinin kendi kendini kontrolü söz konusudur. Öyle ki Ahi sanatkar, yaptığı bir işin kullardan önce Allah tarafından beğenilmesine önem verirdi. Otokontrolün kâfi gelmediği durumlarda

¹⁸² İbrahim Durak-Atilla Yücel, "Ahiliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları", İsparta, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.15, S. 2, 2010, s. 160.

¹⁸³ Sabahattin Güllülü, *Ahi Birlikleri*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1992, s. 94; Ziya Kazıcı, "Ahilik", *DİA*, Ali Rıza Baskan Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul, 1988, C.1, s.541.

¹⁸⁴ Sosyal-Tan, a.g.m., ss.190-191.

¹⁸⁵ Selahattin Bayram, a.g.m., s.94.

ise, Ahi teşkilatının güçlü iç disiplini ve sosyal baskısı ile zikredilen bu ahlaki ilkelerin uygulanması mümkün kılınırdı.¹⁸⁶

Ahilik, hem dünya, hem de ahret mutluluğunu hedefleyerek “Hiç ölmeyecek gibi dünya için yarın ölecekmiş gibi Ahiret için” çalışmayı prensip edinmiş bir teşkilattır. Ahilerin mal ve servet hakkındaki düşünceleri, onların ekonomik faaliyetlerine de yansımıştır. Ahiler, insanların kendi emekleri ile geçinmelerini ve hiç kimseye muhtaç olmamalarını isterler. Bu sebeple, Ahilerin emeğini değerlendirebilecek bir işi, özellikle bir sanatı olması, ahlak kaidesi haline getirilmiştir. Hatta bazı fütüvvetnamelerde işsizliğin “batıl” ve “ahlaksızlık” olduğu ifade edilmektedir.¹⁸⁷

Çalışmayı, ibadeti ve dürüstlüğü bir bütün olarak ele alan, Ahîlik, *ahlâk* sahibi olmayan bir iş adamının asla başarıya ulaşamayacağını, ulaşsa bile bu başarının uzun ömürlü olmayacağını benimsemiştir. Ahîlikte meslek ahlâkı her şeyin üstünde tutulmakta, otokontrol sistemi mükemmel bir şekilde işlemekte idi. Müşteriyi aldatmamak, malı överek yalan söylememek, hileli ölçüp tartmamak, karaborsacılık yapmamak, müşteriyi kızdırmamak Ahilik’te meslek ahlakından birkaçı olarak belirtilebilir.¹⁸⁸

Ahiler çalışmayı ibadet saymışlar, iş yerlerini de ibadet yerleri olarak bilmişlerdir. Ahilikte iş yerleri, mescit ve camilerden sonraki kutsal mekanlar olarak görülmüştür. Ahinin iş yeri Hak kapısıdır. Bu kapıdan hürmetle girmek, saygı ve samimiyetle çalışıp helalinden kazanarak helal yerlere ve kararınca harcama yapmak esastır.¹⁸⁹

Ahiliğin temel felsefesi, eline, diline, beline sahip olmak şeklinde özetlenebilir.¹⁹⁰ Buna göre birbirini sevmek, fakir ve yoksulu gözetmek, hilesiz iş, sağlam mal, belli oranda kâr, ölçülü kazanç, adaletli bir kalite kontrol sistemi Ahîliğin

¹⁸⁶Sargın, a.g.m., 11.10. 2010, <https://fatihsgargin.wordpress.com/2010/10/11/ahilik-uretim-anlayisi/>, (17.02.2016).

¹⁸⁷ Sargın, a.g.m., 11.10. 2010, <https://fatihsgargin.wordpress.com/2010/10/11/ahilik-uretim-anlayisi/>, (17.02.2016)

¹⁸⁸Sosyal-Tan, a.g.m., s.192.

¹⁸⁹ Sargın, a.g.m., 11.10. 2010, <https://fatihsgargin.wordpress.com/2010/10/11/ahilik-uretim-anlayisi/>, (17.02.2016)

¹⁹⁰ Ali Rıza Sayan, *Tarihin Getirdikleri*, İstanbul, Gençlik Basımevi, 1978, s.381: Ayr.bkz; Anadol, a.g.e., s.94.

vazgeçilmez esasları arasında yer alır.¹⁹¹ Bir sınıfın, bir zümrenin veya bir ferdin bir diğeri üzerinde egemenlik kurmasına karşı çıkarak temel insan haklarında eşitliği savunması Ahiliğin ahlâkî alanda icra etmeğe çalıştığı temel esaslardan biri olmuştur.¹⁹²

Ahilerin vizyonunun temel belirleyicileri Kitap ve Sünnet'ten neşet eden fütüvvetnamelerdir. Onların günlük hayatlarında uydukları ve uyguladıkları ilke ve kuralları ihtiva eden fütüvvetnâmeler tasavvuf ağırlıklı ve ahiliğin ahlâk ve fazilet eğitimiyle ilişkili olup ideal insan modelini oluşturmayı hedefleyen eserlerdir. Bu eserlerde öne çıkan iş ahlakına dair bazı ilkeleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

i. Ahinin öncelikle emeğini değerlendirecek bir işi, özellikle de bir sanatı olmalıdır.

ii. Ahi birkaç iş veya sanatla değil, yeteneklerine en uygun olan tek bir iş veya sanatla uğraşmalıdır.

iii. Ahi, doğru olmalı, emeğinin hakkı olandan fazlasını kazanma yoluna sapmamalıdır.

iv. Ahi dayanışmacı olmalıdır.

v. Ahiler, yanlarında çalışan çırak ve kalfalara emekleri sömürülecek varlıklar gibi değil, yetiştirilecek ve ileride işyeri temin edilecek birer insan olarak bakarlar.

vi. Ahilik mal biriktirme ve yığma peşinde koşan haris ve istismarcı ticarete karşıdır.

vii. Ahi, kardeşini kendine tercih edendir.

viii. Ahi'nin ihtiyaç fazlası dünyalığı olmamalıdır.¹⁹³

h. Ahilik Teşkilatının Eğitim Fonksiyonu

Güvenilir ve ahlaklı ticaret ve zanaat erbabının nasıl olması gerektiğini çok açık ve ayrıntılı bir şekilde ortaya koyan ahilik, bunun nasıl hayata geçirileceğine dair ilke yöntemler belirlemiştir. Belki de Ahiliğin başarısının arkasındaki asıl unsur da, onların bu teorik ilkeleri, hayata geçirebilmedeki başarılarıdır. Bu başarı da onların köklü eğitim sistemi ile ilgilidir.

¹⁹¹Şimşek, a.g.e., s. 184.

¹⁹² Gülerman-Taştekil, a.g.e., ss. 5, 55, 58-59.

¹⁹³ Cengizhan Salih, "Örnek Kurum Ahilik'te İş ve Meslek Ahlakı", <http://islamekonomisi.org/ornek-kurum-ahilikte-is-ve-meslek-ahlaki/>, (23.02.2016); Özerkmen, a.g.m., s.72.

Ahilik sisteminde eğitim, Farâbî, Kutadgu Bilig, İbnî Sina, Fahrettin Râzî ve Ahi Evran çizgisinde gelişmiştir. Ahilik tespit ettiği hedefe, sağlam bir teşkilatlanma modeli yanında, köklü bir eğitim sistemi ile ulaşmaya çalışmıştır. Esnaf ve sanatkarlara iş yerlerinde yamak, çırak, kalfa ve usta hiyerarşisine göre mesleğin incelikleri öğretilmiş, kabiliyetli çırak, kalfa ve ustaların elinden tutularak medreselerde eğitim görmeleri sağlanmış ve gerektiğinde kendilerine orta sandığından maddi destekte bulunulmuştur. Bu hususiyetinden dolayıdır ki Ahilik âdeta usta yetiştiren bir okul özelliğini kazanmıştır. Başlıca eğitim yerleri olarak esnafın kendi işyerleri, mahalle ve köylerdeki Yaren Odaları ile medrese gibi ilim ocakları kullanılmıştır.¹⁹⁴

Bir taraftan esnaf ve sanatkârlara iş yerlerinde mesleklerinin incelikleri öğretilirken, diğer taraftan akşamları gerek Yaren Sohbetleri'nde ve gerekse *Ahi Zaviyeleri*'nde mesleğin inceliklerini öğrenen esnafa toplum içindeki tutum ve davranışları hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.¹⁹⁵

Çok disiplinli bir eğitim sistemi modeline dayanan Ahilik'te temelde sevgi-saygıya dayalı olan usta-çırak ilişkileri, işçi-işveren ilişkisinden çok baba-oğul ilişkisine benzemektedir. Bu amaçlar bağlamında, çıraklara önce toplumun ahlak ve erdemleri öğretilir, daha sonraki aşamalarda ise, meslek eğitimine geçilirdi. İş eğitimi teorik ve pratik olarak “yaparak öğrenme” ve “beceri geliştirme” tekniğine dayanmaktaydı.¹⁹⁶

Ferdin hem dünya hem ahireti ihmal etmeyecek bir seviyede yetişmesini isteyen ahi teşkilâtlarının kendi gayelerine ve İslâm prensiplerine uygun olarak kurdukları ve geliştirdikleri eğitim sistemlerinin karakteristik özelliklerini şöyle sıralayabiliriz:

i- İnsan bir bütün olarak ele alınır, ona sadece meslekî bilgi değil, ahlâkî ve içtimâî bilgiler de birlikte verilir.

ii- İş başında yapılan eğitim, iş dışında yapılan eğitimle bütünleşir.

iii- Eğitim, ömür boyu süren bir süreçtir.

iv- Köylere kadar varan geniş bir teşkilât kurulmuştur.

¹⁹⁴ Hülâgü, a.g.m., http://www.metinhulagu.com/images/dosyalar/20120302110400_0.pdf, (erişim-22.02.2016)

¹⁹⁵ Neşet Çağatay, *Ahilik Nedir*, Ankara, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Arastırma Dairesi Yayınları, 1990, s. 33; Gülerman-Taştekil, a.g.e., ss. 61-62.

¹⁹⁶ Sosyal-Tan, a.g.m., s.189.

v- Sistem, ahilik prensiplerine uymayı taahhüt eden herkese açıktır.

vi- Derslerin yetkili kişiler tarafından verilmesi esastır.

vii- Eğitimden herkes ücretsiz olarak faydalanır.

Meslekî eğitim ve incelikler, iş başında kalfalar ve ustalar tarafından verilirdi. Meslekî eğitimle umumî eğitimi ve sosyal hayatı bütünlük içerisinde ele alan Ahi Birlikleri'nde, bir gencin meslek hayatındaki ilk kademesi yamaklıktır. Yamaklık dönemi 10 yaşında başlardı. Esnaf yamaklarının ve çıraklarının ilk etapta okuma-yazmasına özel ihtimam gösterilirdi.

Yamaklar meslekî eğitim görürken zaviyelerinde de dînî, ahlakî ve sosyal bilgileri alarak eğitimlerini bir bütünlük içinde devam ettirirlerdi. Bu birliklere katılanlara öncelikle teşkilâtın adâb ve erkânı öğretilirdi. Bu eğitim Cumartesi günleri zaviyelerde verilirdi.¹⁹⁷

i. Ahilikte Meslek Seçimi

Ahilik'te meslek seçimine, uzmanlaşmaya önem verilirdi. Ahi mensupları kabiliyetlerine en uygun bir işte çalışır, başka ikinci bir iş peşinde koşmazlardı. İnsanların iş değiştirmeleri veya birden fazla işle uğraşmaları hoş karşılanmazdı. Bu sebeple, Ahînin birkaç iş veya birkaç sanatla değil, kabiliyetine en uygun olan tek bir iş veya sanatla uğraşması ahlâk kâidesi haline getirilmişti. Teşkilata girmek isteyen, kendi kabiliyetine en uygun bir meslek seçmekte serbestti. Ahilik'te iş değiştirmeme, sanatkarın bütün düşünce ve gayretiyle kendisini işlerine vermelerini sağlamıştır.¹⁹⁸

Gençler yamaklık ve çıraklık aşamasında iken bir kısım testlere tabii tutularak yetenekleri tespit edilir hangi meslekleri sevdikleri belirlenirdi. Gençlere kabiliyetleri ve ülke ihtiyaçları doğrultusunda gelecek vadeden mesleklerde eğitim verilirdi. Böylece meslek seçimi rastlantıya veya bilimsel olmayan sistemlere bırakılmazdı.¹⁹⁹

¹⁹⁷ Selahattin Bayram, a.g.m., ss. 93-94.

¹⁹⁸ Öztürk, a.g.m., s.6.

¹⁹⁹ Sargın, a.g.m., 11.10. 2010, <https://fatihsgargin.wordpress.com/2010/10/11/ahilik-uretim-anlayisi/>, (17.02.2016).

j. Ahilik Teşkilatında Ustalık Merasimleri

Geleneksel usta-kalfa-çırak sistemi üzerine kurulmuş olan Ahiliğin eğitim sistemi kısaca şöyle özetlenebilir: Yaşı ortalama 12-13 olan çocuk, velisi tarafından kabiliyetleri doğrultusunda, herhangi bir sanat dalında faaliyet gösteren bir ustanın yanına belli bir süre çalışmak ve mesleği öğrenmek üzere çırak olarak verilirdi. Usta eğer iş yerinde ya da atölyesinde yeni bir çırağa ihtiyacı varsa çocuğun fiziki kabiliyetini ve moral karakterini anlamak için geçici bir süre çalışmasına müsaade ederdi. Böylece yanında çalışmaya başlayan çocuğun başarısını, kabiliyetini küçük işler yaptırmak suretiyle gözlemleyen usta, yeni çırağın dürüstlüğü hakkında da kanaat sahibi olmak isterdi. Bu kısa gözlemlerden sonra çocuk kabiliyetli, çalışkan, dürüst ve güvenilir bulunursa o iş yerinde çırak olarak çalışmasına izin verilir. Böylece 3 yıldan 5 yıla kadar değişen bir zaman zarfında ustası, çırağın hem mesleki hem de manevi hocasıydı. Ayrıca usta, o sanat dalındaki manevi liderleri, meşhur şahsiyetleri ve onların hayat hikâyelerini, zaman zaman çocuğa aktararak, çocuğun bu sanatkâr grubunun bir üyesi olmasına yardımcı olurdu. Hem kendi çalıştığı mesleğin, hem de diğer meslek kollarının bir peygambere ya da bir pîre dayandığını öğrenen çocuk, hem bu mesleği hem de o ideal şahsın ahlaki meziyetlerini sahiplenmeye başlardı. İşe başlarken mesleğin pîrini saygıyla anma uygulaması çok önemli kuralların başında geliyordu. Ekonomik hayat, böylece manevî bir alanın denetim ve himayesine alınmış oluyordu.²⁰⁰

Ustalığa yükselebilmek için üç yıl kalfa olarak çalışmak gerekmekte idi. Bu süre içinde, hakkında şikayet olmayan, kendisine verilen görevleri dikkatle yerine getiren, özellikle çırak yetiştirme hususunda titiz davranan, diğer kalfalarla iyi geçinen, müşterilere karşı iyi davranan, bir dükkan idare edebilecek duruma gelen kalfalar hususi bir merasimle ustalığa yükselirdi.

Ahi birliklerinde ustalık merasimi büyük bir manevi atmosferde gerçekleştiriliyordu. Oluşan manevi hava usta adayının din ve inançlarına olan bağlılığını kopmaz derecede perçinlemekte, iş ahlâkına, müşteri ilişkilerine, kalite ve standarda önem vermesi sağlanmakta idi.²⁰¹

²⁰⁰ Sargın, a.g.m., 11.10. 2010, <https://fatihsgargin.wordpress.com/2010/10/11/ahilik-uretim-anlayisi/>, (17.02.2016).

²⁰¹ Abdullah Ülker, Kültürel Değerlerin Korunmasında Sivil Toplum Örgütlerinin Rölü: (Ahilik Kültürü), (Uzmanlık Tezi), Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı, 2010, s. 21.

Ustalık törenine o sanat kolunun diğer usta ve kalfaları, o mahallenin önde gelenleri, çırağın babası ve dinî lider törene davet edilir. Yemek yendikten sonra usta ayağa kalkar, ustalığa terfi edecek çocuğun uzun zamandır yanında çalıştığını, sanatın inceliklerin öğrendiğini ve kalifiye (kaliteli) eleman haline gelebilmek için moral karakteri de en iyi şekilde sergilediğini davetliler huzurunda ilan ederdi. Kalfanın kendi işyerini açabilmesi ve öğrendiği sanatıyla geçimini temin edebilmesi anlamına gelen belge verirdi.

k. Ahilik Teşkilatında Denetim ve Ceza

Ahilik Teşkilatının kurucusu sayılan Ahî Evran esnafın denetlemesine büyük önem verirdi. Her fırsatta esnafı gezer, yapılan işlerin temizliğini, sağlamlığını kontrol ederdi.²⁰²

Ahi Birlikleri'nde üyelerin, meslek ahlâkına uygun tutum ve davranışlar içinde olup olmadıkları, teşkilât idarecileri tarafından sıkı bir şekilde denetlenir, kaidelere aykırı hareket edenler, kendilerine ders ve etrafa ibret olacak şekilde cezalandırılırdı. Denetimi etkili kılmak için de bütün şikâyet kapıları herkese açık bırakılmıştı. Kurallara uymayan teşkilât üyeleri hakkında herkes dava açabilirdi.²⁰³

Büyük meclis, Ahi Birlikleri'nde görevli idarecilerin denetimini üstlenirdi. Aynı meclis, esnaf şeyhlerinin yıllık hesaplarını denetler, onlar hakkındaki şikâyetleri incelerdi. Suçlu bulunanlar azledilirdi. Birlik idare kurullarında karara bağlanamayan şikâyetler de burada karara bağlanırdı.²⁰⁴

İşçi, ürettiği meta ile neredeyse özdeşleşmiş onunla kaynaşmıştır. İş alanı, üretim, insanın aynası haline getirilmiş; kalite, üretimi yapanın namusu olarak değerlendirilmiştir. Bu anlamda kalite kontrolleri de üreticilerin denetlenmesinde ve müşteri memnuniyetinde önemsenen bir uygulamadır.²⁰⁵

Ahilik'te bir diğer geçerli uygulama ise “Ahilik İç Kontrol Sistemi”dir. Bu uygulamada esnaf ve sanatkarlar, devletin ulaşamadığı yerlerde iş yeri açma ve malların

²⁰² Ekinci, a.g.e., s. 23.

²⁰³ Ülker, a.g.e., ss. 14-15.

²⁰⁴ Selahattin Bayram, a.g.m., ss. 92-93.

²⁰⁵ Ülker, a.g.e., s. 21.

üretiminde nitelik ve nicelik kontrolü yapma, çalışma ilkelerini belirleme, borçlanma, müşteri şikayetleri gibi temel sorumluluk görevlerini tekelden üstlenmişlerdir. Böylece haksız rekabetin önüne geçilmiş, işsizlik önlenmiş ve adil paylaşım gerçekleştirilmiş olmakta idi.²⁰⁶

Herşeyden önce esnafta doğruluk aranırdı. Hileli, çürük iş yapmak, müşteriden tespit edilen fiyatın üstünde fiyat istemek, bir başkasının malını taklit etmek büyük suç sayılırdı. Noksan ölçü ve bozuk terazi kullananlar cezaya çarptırılırlar, sahte ve kalitesiz mal imal edenlerin ise malları toplanır, kendileri meslekten çıkarılırdı.

Konulan nizamaya uymayanlar suçlarına göre cezalara çarptırılır, bu çeşit davranışla cezalandırılan suçluya “yolsuz” denilirdi. Yolsuz hammaddeyi piyasadan alamaz, kimse ona mal satmaz, o üretmiş olduğu malı kimseye satamazdı. Yolsuz kahvehanelere kabul edilmez, cemiyet toplantılarına giremezdi. Esnafın kendi içinde kurduğu bu oto kontrol sistemi son derece dikkat çekicidir.

Üretilen mal ve hizmette standartların altına düşülmesi, sahte mal imal ederek gerçeğiymiş gibi piyasaya sürülmesi ve yapılan ikazların dikkate alınmaması gibi suçların cezası iş yerinin kapatılmasıyla sonuçlanmaktaydı. Kaliteyi bozanlar yanında, tespit edilen fiyatlardan daha yüksek fiyatla mal satanlara da iş yerini kapatmaya kadar varan ağır cezalar verilirdi. Bozuk ve kalitesiz malı satın alan müşteriye, isteğine bağlı olarak ya malın bedeli geri ödenir ya da aldığı mal değiştirilirdi.²⁰⁷

Ahilikte ceza, esnafın kurallara uyması için gerekli bir araç olarak düşünülmüş, çok ağır suçlar dışında aşağılayıcı cezalardan kaçınılmış, cezaların eğitici olmasına özellikle dikkat edilmişti.²⁰⁸ Ahilikte kaliteden ödün verme, şahsiyetten ödün vermeye eşdeğer tutulduğundan son derece ağır yaptırımlarla denetim altına alınmıştır.²⁰⁹ Ahi teşkilatında kalite anlayışı, müşteri odaklı üretim ve her kademedede yürütülecek eğitim anlayışından geçmektedir. Mal ve hizmet üreten ahiler her şeyden önce müşteri

²⁰⁶Sosyal-Tan, a.g.m., ss. 190-191.

²⁰⁷ Ülker, a.g.e., s. 22.

²⁰⁸ Fatih Sargin, “Osmanlı-ahilik teşkilatı-üretim anlayışı-üretim anlayışı”, <https://fatihargin.wordpress.com/2010/10/11/ahilik-uretim-anlayisi/>, (16.02.2016)

²⁰⁹ Hulusi Doğan, *Ahilik ve Örtülü Bilgi Günümüz İşletmecilerine Dersler*, Bursa, Ekin Kitabevi, 2002, s.69.

isteklerini göz önüne almak zorundaydılar. Kaliteli mal ve hizmet üretimi, iyi eğitilmiş çırak, kalfa ve ustalardan oluşan personel kadrosuyla sağlanırdı.

Ahi teşkilatında esnafın denetlenmesine ve özellikle de eğitilmesine önem verilmiş ve her esnafın sağlam iş yapıp yapmadığını, müşterilere karşı davranışlarını kontrol etmiş, üretilen malların kaliteli ve standartta olmasına çalışılmıştır.

Ahi birliklerinde ustaların üreteceği ürün belirli bir standarda bağlandığı gibi, alacakları çırak sayısı da standarda bağlanmıştır. Usta sadece ahi teşkilatının öngördüğü kadar çırak alabilirdi. Çünkü çırakların sayısı çok olursa işyerinde eğitim, üretim, kalite ve standart istenilen özellikte gerçekleşmeyecek ve kontrol güçleşecektir. Eğer bir usta kalitesiz mal üretir, üretim standardına uymaz, kalfaların ücretlerini vermez, çıraklarını sömürür, onlara bildiklerini öğretmez ve kendinden beklenen görevleri yerine getirmezse, ustaya işyeri kapatma cezası verilirdi.

Ahiliğin temelleri başlangıçta o kadar sağlam atılmış ve kuralları zamanın ve toplumun ihtiyaçlarına o kadar uygun hale getirilmiştir ki, sonradan şehir ve kasabaların belediye hizmetlerinde bu kurallardan örnekler alınmıştır.²¹⁰

I. Ahilik Döneminde Tüketici Hakları:

Sosyo-ekonomik ve tarihi bir kurum olan ahilik teşkilatı Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda ve büyümesinde önemli bir rol oynamıştır. Ahilik teşkilatının Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Devleti döneminde Türk esnaf, sanatkar, sanayici ve ticaret erbabını asırlarca bünyesi içinde barındırmış iş ve meslek ahlakını kurup korumuştur. Ahiler, devlet düzeni içinde bu gibi teşekküller arasında kontrol mekanizmasını kurarken, tüketiciyi koruyan bir takım önlemler de almışlardır. Tüketicilerin korunmasına büyük önem veren Ahiler, müşterilerin temel ihtiyacı olan birçok ürünü, doğrudan doğruya üretim yapan işyerlerinden karşılayabilmesi için çarşılar kurmuşlardı.

Dayanıklı tüketim malları cinsindeki çeşitli demir, bakır gibi madenlerden imal edilen eşyalar üzerine üreticinin bir işareti konulurdu. Bu işaret imal edenin “patendi-amblemiydi”. Bu amblem o ürünün adeta kalite belgesiydi, çünkü bu ürün aynı zamanda onu yapan ustanın, çalışanların ve işyerinin övünç kaynağı ve şerefiydi. Bu

²¹⁰ Sargın, a.g.m., <https://fatihsgargin.wordpress.com/2010/10/11/ahilik-uretim-anlayisi/>, (16.02.2016).

bakımdan işyerinde çalışan çırak, kalfa ve ustalar bu şerefi birlikte paylaşırlar ve kendi ürünlerinin en iyi olması için gayret gösterirlerdi. Üretim esnasında çırağın veya kalfanın herhangi bir hatası derhal ustasına bildirilir ve yapılan hata derhal düzeltilirdi.²¹¹

Ahîlik teşkilatının vazgeçilmez temel değerlerinden, “hizmette mükemmellik” ve “Müşteri veli nimetimdir.” ilkesi asırlarca bütün hizmet çeşitlerinde kullanılmış ve böylece standart dışı mal ve hizmet üreten esnaf uyarılmış ve uyarıları dikkate almayanlar ise çeşitli cezalara çarptırılmıştır.²¹²

Her tüketici bilirdi ki, esnafın kusuru veya kastından doğan zararı tazmin edebileceği bir teşkilat, şikayette bulunabileceği bir birlik vardı. Bu birlik müşterinin zararını tazmin ettiği gibi, buna sebep olan esnafı da kendisine ders, çevreye ibret olacak şekilde cezalandırırdı.²¹³

m. Ahilik Teşkilatının Zayıflaması ve Sona Ermesi:

Ahilik Teşkilatı 16. Yüzyıla kadar tezgah başında sanat, zaviyelerde edep öğretmeye devam etmiş, ancak Osmanlı Devletinin gayri Müslim tebasının artmasına bağlı olarak zaviyelerde yürütülen ticaret ahlakı eğitimi farklı bir zeminde yürütülmeye başlamıştır. Zira sanat ve sanatkarların çoğalıp çeşitliliğin artmasına bağlı olarak, bu Müslüman ve gayri müslim ayırımı daha fazla sürdürülememiş, gayri müslim tebaanın artmasıyla orantılı olarak muhtelif dindeki kişiler arasında ortak çalışma zorunluluğu doğmuştur. Bu, din ayırımı gözetilmeden vücut bulan, eski mahiyetinden büyük farkı olmayan yeni yapıya “gedik” denmiştir.²¹⁴

XVI. yüzyılın sonlarında Batı sanayi ürünlerinin Anadolu pazarlarını kaplaması sonucu Türk esnafı bir yandan hammadde sıkıntısı çekerken, bir yandan da ürettiği eşyaya alıcı bulamamaktaydı. Bu ekonomik krizde iki ayrı grubun esnaf arasına karıştığı görülmektedir: Bu gruplardan birincisi sermaye sahipleridir. Bunlar mamül eşyadan çok hammadde ticareti yapıyor, esnaf ve sanatkarları bu yolla kendilerine bağımlı hale getirmeye çalışıyorlardı. Sermaye sahiplerinin sanayi alanına yönelmeleri

²¹¹ Sargın, a.g.m., <https://fatihsgargin.wordpress.com/2010/10/11/ahilik-uretim-anlayisi/>, (16.02.2016).

²¹² Sosyal-Tan, a.g.e., s.191.

²¹³ Sargın, a.g.m., <https://fatihsgargin.wordpress.com/2010/10/11/ahilik-uretim-anlayisi/>, (16.02.2016).

²¹⁴ Sargın, a.g.m., <https://fatihsgargin.wordpress.com/2010/10/11/ahilik-uretim-anlayisi/>, (16.02.2016)

sonucu, Ahi birliklerinde sermaye-emek bütünlüğü parçalanmaya başlamış, bu durum teşkilat organizasyonunun temelini sarsmıştır.²¹⁵ Esnaf arasına katılmak suretiyle Ahi birliklerinin çözülmesini hazırlayan ikinci grup ise kendilerine esnaflık hakkı verilen askerler ile çift bozarak şehre inen köylülerdir. Başlangıçta loncalaşmış olan Ahi birlikleri köyden şehre yapılan bu göçlere karşı çıkmıştır. Ancak hükümetin de bunlardan “çift bozan akçesi” adında bir ceza almasına rağmen, bu göçlere engel olunamamıştır. Osmanlı ekonomisinin zayıflamasının bir sonucu olarak yeniçeri ve sipahi gibi askeri zümreler zanaat hayatına el atmışlar, bunlara 1587 yılında çıkartılan bir fermanla esnaflık hakkı tanınmıştır. Esnaf arasına katılan bu gruplar Ahi birliklerinin çözülmesinde bazı etkiler yapmışlardır. Bu etkilerin başında; bu grupların bazı karlı alanlara bütünüyle hakim olmaları, burada da Ahilik ahlak ve kurallarına uymayan bir üretim ve ticaret hayatı geliştirmeleri gelmektedir. Bunlar el birliğiyle Ahi birliklerinin imtiyaz ve selahiyetlerini çiğneyerek en karlı iş alanlarına yönelmişler ve “yeniçeri zorbalığı” sayesinde buralara hakim olmaya başlamışlardır. Bütün bu nedenler Ahi birliklerinin fonksiyonlarını kaybederek çözülmelerine sebep olmuştur. Ayrıca yabancılara verilmiş ticari faaliyet izni ve imtiyazları da (Kapitülasyon) çözülmeyi hızlandırmıştır.²¹⁶

3. LONCA TEŞKİLATI

a. Lonca Kelimesinin Sözlük ve Terim Olarak Anlamı:

Osmanlı devletinde yaşayan gayrimüslim nüfusun artışına bağlı olarak tekke ve zaviye merkezli Ahilik yerine, dini söylemi daha az olan loncalar gelişmeye başlamıştır. Lonca, esnafın birliğiyle ilgili çeşitli fonksiyonların icra edildiği özel yerin adı olup teşkilâtlanmış esnaf gruplarını ifade eden bir anlam da kazanmıştır. Kelime İtalyanca loggiadan gelmektedir. Fransızca şekli olan loge Türkçe’de loca olarak geçer ve “hücre yahut oda, özel tahsis edilmiş mekân” anlamına gelir.

Arşiv belgelerinde iki ayrı anlamda kullanılan loca kelimesi, ilk olarak teşkilâtlanmış esnafın çeşitli faaliyetlerinin icra edildiği yerin adı olup, ikinci olarak da “teşkilâtlanmış esnaf” mânasına gelmektedir. Birinci kullanıma göre teşkilâtlanmış

²¹⁵ Muhittin Şimşek, *TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması: Ahilik*, İstanbul, Hayat Yayınları, 2002, ss. 47-48; Öztürk, a.g.m., s. 9.

²¹⁶ Öztürk, a.g.m., ss. 9-11. (11.05.2016); Ayr.bkz.: Cemal Anadol, *Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler*, Ankara, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, 1991, ss. 116-117.

esnaf âmirlerinin (kethüdâ, yiğitbaşı, nizam ustaları vb.) gerekli ham maddeyi temin edip esnafa dağıttığı, gerektiğinde ham maddeyi depoladığı, mâmul hale gelen malın kalite kontrolünü yaptığı yeri ifade eder. Ayrıca esnaf âmirlerinin ileri gelenlerinin ve kalfalarının, kendi teşkilât nizamını uygulamak, yeniden düzenlemek, değiştirmek, diğer esnafa ait nizamnâmelere ve devletin koyduğu kanunlara uymak için disiplini sağlamak, kendi esnaf teşkilâtlarıyla ilgili her hususu görüşmek, karara bağlamak ve uygulamak maksadıyla toplandıkları özel bir yeri de niteler. Kısacası teşkilâatlanmış esnafın ortak odasının veya meclisinin adıdır. İkinci kullanımda ise lonca kelimesi teşkilâatlanmış esnaf için kullanımdan farklı olarak fertler için kullanılır olmuştur. Loncalar, meslek gruplarından meydana gelerek hiyerarşik bir yapıya göre örgütlenen esnaf birlikleri olup günümüzün sivil toplum örgütlerine oldukça yakındır.²¹⁷ Buna göre “bir pirin yönetimi altında çalışan mesleklerin meydana getirdiği bir dernek olarak” da tarif edilmektedir.²¹⁸ Netice itibariyle Lonca; aynı mesleği icra eden esnaf ve sanatkarların, mesleki dayanışma amacıyla oluşturdukları, devlet kontrolündeki organizasyon ve bu organizasyonun bulunduğu yere verilen isim olmuştur.²¹⁹

b. Lonca Teşkilatının Ortaya Çıkışı:

Loncaların kökeni, m. 7 ve 8. yüzyıldan itibaren faaliyet gösteren fütüvvet ve ahilik teşkilatlarına dayanır. Ahilik kuruluşuna ait töreler, kurallar birçok özellikleriyle loncalarda varlığını sürdürmüştür.²²⁰ Bu sebeple loncaların felsefe ve dünya görüşü olarak, fütüvvet ve ahiliğin gelişmiş hali olduğunu söylemek de mümkündür. Lonca kelimesinin İtalyan ticaret merkezleriyle ilişkilerde bulunulması durumunda ortaya çıktığı zannedilmektedir. Diğer bir deyişle loncalar, genelde tüccar ve sanatkâr üyelerinin özlük haklarının korunması amacıyla kurulmuş birliklerdi. Loncaları ahilikten ayıran en temel fark ise, bu teşkilata gayrimüslim tebaanın da üye olabilmesidir.²²¹

²¹⁷ Ahmet Kal'a, “Lonca”, *DİA*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi, 2003, C.27, ss. 211-212.

²¹⁸ Merih Baran, “Kuruluş İlkeleri İle Türk Esnaf Teşekkülleri'nin Yapılanmasında Etkili Olan Lonca Sistemi Ve Ahilik Nedir?”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 1998, S. 8, s.y.

²¹⁹ Nesimi Yazıcı, “Lonca Sisteminin İşsizlik Sigortasıyla İlgisi Üzerine Bazı Düşünceler”, Ankara, *A.Ü.İ.F.D.*, 1996, C. 35, S. 1, s. 156.

²²⁰ Elif Tuba Doğan, “Zanaatkarlığı Günümüzde Yeniden Yorumlanması: Yeni Zanaatkarlık mı?”, Ankara, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 2012, C. 3, S. 1, s. 73.

²²¹ Yazıcı, a.g.m., s. 155, 157.

Ahilikten Loncalığa geçişin birçok nedeninden bahsetmek mümkün olsa de iki temel nedene irca etmek mümkündür: 1- Törenlerin zor ve geniş bir kültüre bağlı olması 2- Esnaf arasında Müslümanlar kadar gayrimüslimlerin bulunmaya başlamasıdır. Lonca teşkilatı, dini törenlerden uzak olduğundan, toplantılarda tüm din mensubu gözde ustalar bir araya gelebiliyordu.²²²

Siyasi ve ekonomik değişim açısından bakılacak olursa Lonca Teşkilatı, Moğol istilasının ardından eski özelliklerini ve güçlerini kaybeden Ahiliğin yerine geçmeye başlamıştır Osmanlı Devleti'ndeki kent esnafının ve küçük çaplı üretim yapan zanaatkârların örgütlenme biçimi olarak karşımıza çıkan Loncalar 15. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmış, 18. Yüzyılın ortalarına doğru da "Gedik" biçimini alarak 20. Yüzyılın başlarına kadar varlığını sürdürmüştür.²²³

Ahilikten loncalığa tam olarak ne zaman geçildiği bilinmese de, bu dönüşümün İstanbul'un fethinden itibaren hızlandığı genel olarak kabul edilmektedir. Fetihden sonra dağılan Bizans esnaf loncaları yerine, zaten mevcut olan ahilik sistemi, onun yerine ikame edilmeye başlamıştır. Fatih, geleneksel Bizans loncalarından geriye kalanları da sisteme entegre ederek kendilerinden önce var olanı da tamamen ortadan kaldırmamıştır.²²⁴

c. Lonca Teşkilatının Kurulmasının Gayesi:

Loncaların iki ana gayesi vardır: 1- Lonca mensubu sanatkar, esnaf arasında sosyal eşitliği ve dayanışmayı sağlamak. 2- Mesleki faaliyetlerin uygulanışını düzenlemek ve denetlemek. Loncalar, bugünün Esnaf ve Sanatkârlar Derneğine benzetilebilir. Loncaların ekonomik ve mesleki, kültürel ve sosyal faaliyet ve vazifeleri vardı.²²⁵ Yönetim bakımından bu teşkilata üye olmak mecburiydi. Üretim sürekliliği

²²² Mustafa Kılınç, "Türkiye'de Mesleki Teknik Eğitimi Şekillendiren Eğitim Kurumlarından Ahilik, Gedik , Lonca, Enderun Mektebi'nin Tarihi Gelişmeleri", *e-Journal of New World Sciences Academy NWSA-Vocational Education*, 2012, Volume: 7, Number: 4, Article Number: 2C0045, http://www.newwsa.com/download/gecici_makale_dosyaları/NWSA-6705-2972-10.pdf, (03.03.2016), s. 70.

²²³ Mehmet Arı, "Ahiliğin Siyasal Boyutları Ve Günümüzde Yeniden Yorumlanması", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2008, C. 1, Y. 9, S. 16, s. 48.

²²⁴ Selahattin Bayram, a.g.m., ss. 96-97.

²²⁵ Yazıcı, a.g.m., s. 158.

yanında piyasaya da hâkim olma durumu vardı. Bu nedenle teşkilatlarda değişmez bir toplum düzeni ile mesleki beceri, maddiyattan daha fazla rol oynadığı söylenebilir.²²⁶

d. Lonca Teşkilatının Eğitim Fonksiyonları:

Loncalar küçük sanatların mesleki, idari ve iktisadi bütün meseleleriyle meşgul olmakta, ayrıca mesleki-teknik öğretimi de tertiplemekteydiler. Bunun yanı sıra loncalarda da iş ahlakı eğitimi verilir, ahilik kültürü öğretilir ve çıraklık, kalfalık, ustalık şeklindeki eğitim yapılanması sürdürülmüştür.²²⁷

Lonca sisteminde mesleki yetişme ve yetiştirme usulleri kısaca şöyleydi: Bir esnafa yamak olarak kaydolmak için 10 yaşına basmamış olmak ve çocuğun baba veya velisi tarafından eğitime devam edileceğinin temin edilmesi şarttı. İki yıl fahri olarak (kayıt yapılmadan) yamaklık eden çocuk, çıraklığa terfi ederdi. Bu terfi hadisesinin hususi merasimleri vardı. Çırak çıkacak çocuk, atölyenin ustası, kalfaları ve çocuğun velisi esnaf reisinin dükkânında sabah namazını müteakip toplanır, üstad, çırağın devam ve istidadına dair bilgi verirdi. Reis çocuğun arkasını sıvazlar namaza ve dükkâna devamı, üstada, kalfalara, ebeveyne itaatı ve yalan söylememeyi nasihat eder ve kendisine üstadı tarafından verilmek üzere münasip bir haftalık ücret tayin ederdi. Üç sene çıraklık eden bir çocuğun kalfalığa terfi etmesinde daha esaslı merasimler yapılırdı. Kalfalık merasimi lonca odasında icra edilir ve bunda lonca heyeti tamamen hazır bulunurdu. Esnafın diğer üstadları da davet olunurdu. Kalfaların en kıdemlisi hizmet ve rehberlik vazifesini ifa ederdi. Kalfalığa terfi edecek kimse, o esnafa mahsus elbiseyi o gün ilk defa orada giyerdi. Kendi ustasıyla diğer üç usta hüsnühal ve bilhassa namaza devamlılığına şahadet ederdi. Hazır bulunan büyüklere kendisinden memnun ve hoşnut olduklarını söylerler ve yine hazır bulunan hoca tarafından aşır okunur, ayrıca eskiler (geçmişler) için Fatihalar okunur, sonra hepsi ayağa kalkarak reis tarafından önlük (peştamal) kuşatma resmi, ifa edilir ve yeni kalfa ustaların elini öperek merasime son verirdi. Lonca önünde toplanan esnaf, kalfa ve çıraklar ustasıyla birlikte toplantı yerinden çıkan kalfayı selamlardı.

²²⁶ Kılınç, a.g.m., http://www.newwsa.com/download/gecici_makale_dosyolari/NWSA-6705-2972-10.pdf, (03.03.2016), ss. 70-71.

²²⁷ Kılınç, a.g.m., ss. 70-71.

Osmanlı esnaf teşkilatında genellikle 10 yaşından küçükler çırak olamazdı. Bu yaştan itibaren çıraklık başlar ortalama 3 yıl sonra kalfa, kalfa olunduyse 3 yıl sonrada usta olunurdu. Tabi bunun çeşitli usûlleri bulunmaktaydı. İyi bir kişiliğe sahip olmanın yanı sıra ustaya saygı en önemli plandaydı. Çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan ustalığa yükselmek isteyenler lonca ihtiyarlarının ve ustalarının önünde imtihan olurlardı. İmtihanın ardından başarılı olan çıraklar kalfa, kalfalar usta olurlardı.²²⁸

e. Lonca Teşkilatının Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Fonksiyonları:

Loncalar, bir taraftan iş ve ticaret ahlakını korurken diğer taraftan köklü çırak-kalfa-usta sistemiyle bireyler meslek ve iş sahibi oluyorlardı. Ayrıca loncalar, işçiyi himaye ediyor, ürün standardını takip edip malın niteliğini yüksek tutuyor, karaborsacılığı önliyordu. Bunun için her yerde geniş bir teşkilat kurulmuş ve esnaf üzerinde sıkı bir kontrol mekanizması sağlanmıştı.²²⁹

Modern ekonomilerde görüldüğü gibi, her ustanın yanında çalıştıracağı çırak sayısı ve bunların iş müddetleri lonca nizamlarıyla belirlenmiş, çırakların mesleki eğitim ve öğretimlerinin seyri kolaylıkla takip ve kontrol edilebilmekteydi. Çırak-kalfa ve ustaların sıkı bir dayanışma içinde mesleki bakımından yetişmelerini temin eden lonca yapılanması, günümüze ışık tutacak çok başarılı bir uygulamalar sunmaktadır.²³⁰

Osmanlı Devletinde Loncalar, yöneticilerini kendi belirler ve işleyiş şartları da onların isteğine göre şekillenirdi. Fakat aynı zamanda devletin koyduğu birtakım belirli kurallara da uymak zorundaydılar. Loncalar üye sayısını belirler üretim mallarının kalite ve güvenliğinden sorumludur, esnaf arasındaki haksız rekabetleri önler ve üyelerine çok geniş imkânlar sağlardı.²³¹

Lonca mensupları arasında rekabet yasak olup, yeni bir iş yeri açmanın da belli kuralları vardı. Dükkan açma hakkı için ustalık belgesini almak gerekmekte idi.

²²⁸ “Osmanlı Devleti’nde Lonca Teşkilatı”, <http://www.sosyalcim.org/osmanli-devletinde-lonca-teskilati/>, 28 Ocak 2013, (03.03.2016)

²²⁹ Selahattin Bayram, a.g.e., ss. 107-108.

²³⁰ Kılınç, a.g.m., ss. 71-72.

²³¹ Meryem Özçam, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Tımar, Beylik Düzeni, Lonca-Ahilik ve Medreseler”, <http://www.iktisadi.org/osmanli-imparatorlugunda-timar-beylik-duzeni-lonca-ahilik-ve-medreseler.html>, (01.03.2016).

Dükkan açma hakkı olduğu halde sermayesi olmayanlara lonca para ve sermaye verip dükkan bulurdu.²³²

Lonca teşkilatı, Osmanlı Devletinin en ücra köşelerine kadar yayılmıştı. Mesela on yedinci yüzyılda İstanbul'da 1100 esnaf birliğine bağlı 25000 işyeri vardı. Bu iş yerlerinde usta, kalfa ve çırak olarak toplam 80.000 kişi çalışmaktaydı. Loncalar, sadece bir eğitim ve denetim kurumu olmayıp aynı zamanda esnaf için sosyal güvenlik oluşturan bir fonksiyon da icra ederdi. Avârız sandıkları sistemiyle üyelerini ve ailelerini her türlü kaza ve ölüme karşı sigortalamış oluyordu.²³³

Her loncanın kendine has tüzükleri vardır. Bu tüzüklerinde malın nasıl işleneceği, kalitesi, üretilme safhası, işçilik masrafları, maliyet, her biri tek tek hesaplanır ondan sonra bunlar kadiya tasdik ettirilerek tüzük haline getirilir. Esnaf böylelikle tüzükte belirlenen durumlar dışına çıkamazdı. Diğer taraftan aynı iş koluna mensup bütün esnaflar aynı sokakta yer alırdı. Bunun sebebi, müşteri memnuniyeti yani müşterinin aradığı şeye daha rahat ulaşabilmesi, esnafın devlet tarafından daha kolay denetlenmesi ve esnafın kendi kendine otokontrol yapması. Nitekim esnaf, kendi kendini kontrol eder çünkü devletin esnafa tanıdığı kar haddi % 10'dur. Bu durum sosyal devlet anlayışının iyi bir örneğidir.²³⁴

f. Lonca Teşkilatında Denetim ve Ceza:

Her esnaf muhakkak bir loncaya kayıtlı olur, loncasının koruması ve denetimi altında bulunurdu.²³⁵ Loncalar bir yandan usta ve işçiler yetiştirirken diğer taraftan esnaf ve sanat sahiplerini sıkı bir meslek disiplini içinde tutmakta idi.²³⁶

Esnaf arasında doğal bir rekabet oluştuğundan dolayı esnaf birbirini kontrol ederdi. Bu kontrol genellikle kethüdanın önderliğinde olur ve mesleğini icra etmeyen, haksızlık yapan, yaptığı malın kalitesinden çalan ya da yaptığı malı fazla fiyattan satan

²³² “Osmanlılarda Ahilik Lonca Teşkilatı”, <http://www.gozlemci.net/4356-osmanlılarda-ahilik-lonca-teskilati.html>, (Erişim-03.03.2016)

²³³ Ahmed Akgündüz, Said Öztürk, Bilinmeye Osmanlı, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1999, s. 464.

²³⁴ “Osmanlı Devleti’nde Lonca Teşkilatı”, <http://www.sosyalcim.org/osmanli-devletinde-lonca-teskilati/>, 28 Ocak 2013, (01.03.2016)

²³⁵ “Osmanlılarda Ahilik Lonca Teşkilatı”, <http://www.gozlemci.net/4356-osmanlılarda-ahilik-lonca-teskilati.html>, (03.03.2016)

²³⁶ Kılınç, a.g.m., s. 72.

ve satmaya çalışan esnafa ceza uygulanırdı. Esnaf aynı zamanda kadı tarafından da denetlenirdi.²³⁷ Usta-çırak ilişkileri ve ürün kalitesine yönelik standartlar loncalar sayesinde düzenlenmiştir. Loncaların, ticaretin kayıt altına alınmasını sağlayarak haksız rekabetin oluşmasını engelleme işlevi de bulunmaktaydı.²³⁸

Bir esnaf loncasının bütün üyeleri aynı meslekî ve toplumsal düzeyde olmasa da üyelerin çoğunluğu için hayatî sorunlar ve bunların çözüm biçimleri benzerlik göstermekte idi. Esnaf loncası, mensuplarının maddi çıkarlarını korumak için devlet ricaliyle muhatap olan esnaf temsilcileri konumunda idi.²³⁹

Ahilikte olduğu gibi lonca yapılanmasında da esnaf, bağlı oldukları lonca heyetinin sıkı bir denetimi altındaydı. Ustaların hammaddelerini hangi özelliklerde, nereden ve nasıl alacakları loncalar tarafından düzenlenmekteydi. Bu noktada lonca, üyeleri arasındaki eşitliği bozmama ve tüketiciyi korumayı temel hedef olarak göz önünde tutardı. Ustaların kullandığı bütün alet ve edevat devamlı denetlenirdi. Üretilen malların fiyatlarının nispetini loncalar denetlerdi. Denetimden geçen mal damgalanır ve pazara sunulurdu. Bozuk mal çıkaran esnaf cezalandırılırdı. Düşük kaliteli mallar da fakirlere dağıtılırdı. Esnaf cezalandırılırken de önce yaptığının yanlışlığı anlatılır, akabinde ikaz edilir, daha sonra tehdit edilir, daha sonra falakaya yatırılır, sonra müslüman ise hapishaneye, gayrimüslim ise bir ay kürek çekme cezasına çarptırılırdı.²⁴⁰

g. Lonca Teşkilatının Görevleri:

Loncalar bir meslek örgütlenmesi olarak özellikle Ortaçağ'da üretim ve işgücünün düzenlenmesinde önemli görevler üstlenmiştir.²⁴¹ Loncalar birer idari kaza mercii durumunda olup, ihtilafları halle ve suçluları cezalandırmağa salahiyetli bulunmaktaydı. Ayrıca rekabet meselelerini tanzim ve yardım sandıkları tesisi gibi faaliyetlerde bunların yetkileri içindeydi.²⁴²

²³⁷ Bülent Çelik, "Osmanlı Lonca Sistemi İçince Yamaklık Olgusu", Ankara, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih -Coğrafya Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2004, C. 23, S. 36, s. 62.

²³⁸ "Lonca Teşkilatı ne demektir?", <http://www.sozlukanlaminedir.net/lonca-teskilati-nedir-kisaca/>, (01.03.2016)

²³⁹ Selahattin Bayram, a.g.m., ss. 96-97.

²⁴⁰ "Osmanlı Devleti'nde Lonca Teşkilatı", <http://www.sosyalcim.org/osmanli-devletinde-lonca-teskilati/>, 28 Ocak 2013, (01.03.2016)

²⁴¹ Mehmet Demiryürek, "Şeyh-i Seb'alık Kurumu Ve Osmanlı Esnaf Teşkilatı İçindeki Yeri", *Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 2013, 66, s. 35.

²⁴² Kılınç, a.g.m., ss. 70-71.

Loncaların üstlendiği görevleri şu şekilde sıralamak mümkündür.

i. Loncalar, teşkilata üye olanların mesleki faaliyetlerini denetler ve düzenler. Böylece üretim sürecini, üretim kalitesini kontrol altında tutmuşlardır.

ii. Loncalar, merkezi idare ve halk arasında ara buluculuk yapmışlardır ve böylece merkezi idarenin taşra temsilcilerine de yardımcı olabilmişlerdir. Lonca şeyhleri, hükümetin emirlerini halka iletmişlerdir ve emirlere uyulup uyulmadığını kontrol etmişlerdir.²⁴³

iii. Malın kalitesini daima yüksek tutmak,

iv. Standart üretimi sağlamak,

v. Usta işçinin yetişmesi, iş ve ticaret ahlakını korumak,

vi. Elde edilen malın müşterinin eline en kısa yoldan geçmesini sağlamak,

vii. Esnaf arasındaki anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak,

viii. Gelenek ve göreneklerin bozulmaması için önlemler almak,

ix. Avarız sandıkları yoluyla ihtiyacı olan esnafa borç vermek,

x. Kurallara aykırı hareket edenleri cezalandırmak,

xi. Gerekğinde üyelerin iş yerlerini kapatmak ve hesapları denetlemek.

Her loncada yaşlılardan meydana gelen "ustalar kurulu" vardı. Bunların en yaşlısı başkan olur ve şeyh adını alırdı. Ustalar kurulunda yer alanları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. **Şeyh:** Çıracılık ve ustalık törenlerini yönetir ve cezaların uygulanmasını sağlardı.

2. **Kethüda:** Loncayı dışarda temsil eder, hükümetle ilişkileri düzenlerdi.

3. **Nakib:** Şeyhi temsil eder, esnafla şeyh arasında aracılık yapardı.

4. **Yiğitbası:** Disiplin işleri ve esnafa hammadde dağıtımını yapardı.

5. **Ehl-i Hibre:** İki kişiydiler. Mesleğin sırlarını bilen, malların kalitesini bildiren, fiyat belirleyen uzman, bir çeşit bilirkişi.

²⁴³ Demiryürek, a.g.m., s. 35.

Bu altı kişiden oluşan Lonca kurulunun dışında Lonca teşkilatıyla ilgili devlet görevlileri de vardı; Bunlar: **Kadı:** Lonca birliklerinin en üst makamıydı. Esnaf arasındaki anlaşmazlıkları çözümler ve yukarıda belirtilen altı kişilik kurulun seçilmesini onaylar veya görevden alırdı. **Muhtesib:** Çarşı ve pazar denetlemesi yapardı. Satılan mal ve fiyatları kontrol ederlerdi.²⁴⁴

h. Lonca Teşkilatının Ortadan Kalkması:

XIX. yüzyılda Avrupa'nın makineleşmesi özellikle yüzyılın sonlarına doğru büyük fabrikalar kurulması ile artan rekabet gücü, Osmanlı Devleti'ni iktisadi bakımdan iyice etkisi altına almıştır. Batı'daki hızlı sanayileşme hareketlerinin ve fabrikalaşmanın başlaması neticesinde, tüm dünyada el sanatları giderek önemini kaybetmeye başlamıştır. Batılı ürünlerin Osmanlı toplumunu etkilemesi sonucu Osmanlı esnafı koruyucu bazı tedbirler almak istese de kapitülasyonlar, bu yıkıcı rekabete karşı konulmasını engellemiş ve böylece küçük sanayiciler giderek güç kaybetmeye başlamıştır. Bunun sonucu olarak esnaf loncaları ve bunların kurmuş oldukları yardımlaşma sandıkları kendilerini döndüremez olmuş ve XIX. yüzyılın sonlarında bütünüyle ortadan kaybolmuşlardır.²⁴⁵

Osmanlı'daki lonca yapısı başlangıçta bütünlüğünü korusa da 18. yüzyılda çok sayıda dükkân ve çarşı açılmasının ardından buralarda gerçek esnaf ve zanaatkâr olmayanların yer tutmaları lonca düzenini iyice sarstı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti her alanda iş yapacak esnaf ve zanaatkâr sayısını sınırlandıracak bir düzen kurmaya çalıştı. Gedik adı verilen bu sistemde devlet, esnaf ya da zanaatkâr belgesi olmayanların dükkân açmasını yasakladı. Ancak bu da ekonomik gelişmeyi ve rekabeti engelleyici olduğu için başarılı olamadı. 19. yüzyılda Avrupa mallarının Osmanlı pazarını istila etmesiyle sistem iyice çöktü. Devlet farklı stratejilerle sistemi ayakta tutmaya çalıştıysa da işe yaramadı. 1913'te kabul edilen bir yasayla gedik sistemine resmen son verildi ve lonca yapısı yıkıldı.²⁴⁶

²⁴⁴ Yazıcı, a.g.m., s. 156.

²⁴⁵ Murat Şen, "Osmanlı Devletinde Sosyal Güvenlik: Ahi Birlikleri, Loncalar ve Vakıflar", <http://www.ceis.org.tr/dergiDocs/makale33.pdf>, (02.03.2016), s. 31.

²⁴⁶ "Lonca teşkilatı Osmanlı Devleti'nde nasıl kurulmuştur?", <http://eodev.com/gorev/4698740>, 16.02.2015, (03.03.2016)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ İSLAMİ BANKACILIĞA ENTEGRE
EDİLMESİ

Bilim ve teknolojinin şekillendirdiği günümüz toplumları, ortaçağ toplumlarından her anlamda farklılaşmış ve daha karışık bir yapıya bürünmüştür. Ortaçağın yalın ve sade ekonomik ilişkilerini, günümüze taşımak ve aynı enstrümanlarla iktisadi gelişme sağlamak mümkün değildir. Ancak iktisad dahil, tüm ilişki düzlemleri için evrensel ve genel geçer ilkeler belirleyen İslam dini ve onun bir nevi yorum ve pratiği olan 14 asırlık tarihi tecrübeler, günümüze ışık tutmaya devam edecek canlılık ve derinliktedir. Şuan karşı karşıya olduğumuz “İslamî finans yöntemleri arayışları” bağlamında, günümüz gerçekleri ile geçmişin ilke ve prensiplerinin mezc edilmesi ve yeni arayışların yoğunlaşması gerekmektedir. Tam anlamıyla İslam’a uygun yeni bir finans anlayışının oluşması ancak maziden devraldığımız kurum ve değerleri zamanın icaplarına göre yeniden yorumlamak ve bunlara yeni anlam ve fonksiyonlar yükleyerek günümüzde karşılığı olan yeni bir iş ahlakı ve müteşebbis modeli oluşturulmakla mümkün olacaktır.²⁴⁷

İslamî olarak tanımlanabilecek bir finans anlayışında öne çıkan en temel nokta, sermaye tarafının sıfır riskle para kazanma anlayışı yerine, kar-zarar paylaşımına dayanan bir anlayışın ikame edilmesidir. Bu ise ortaklığa yani güvene dayalı bir finans sektörünün oluşması anlamına gelmektedir. Daha önce de üzerinde durduğumuz gibi, güvene dayalı finans yöntemlerinin tam anlamıyla uygulanabilmesi için, özelde bireysel davranış ve anlayışın genelde de toplumsal bünyenin tüm yönleriyle yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Muhammed Ekrem Han’ın ifadesiyle bu, “felah toplumu”nun oluşması anlamına gelmektedir.²⁴⁸ Felah toplumu ise hepsi birbirine bağlı, biri olmadığında diğerleri de eksik kalacak olan rûhî, iktisadî, kültürel ve siyasal şartların vücudu ile gerçekleşecektir. Buna göre ekonomik şartların oluşması için diğer şartların oluşmasını beklemek mümkün ve doğru değildir. Zira diğer şartların oluşması da, ekonomik şartların oluşmasına bağlıdır. Öyleyse diğer şartların gerçekleşmesini beklemek yerine tüm şartların oluşması için gayret göstermek ve lokal de olsa bazı çalışmalar yürütmek gerekmektedir. İşte tezimizin bu bölümde, bu külli bakış açısıyla İslam’ın ruhuna uygun bir finans sektörünün oluşabilmesi için bazı önerilerde bulunulacaktır.

²⁴⁷ Öztürk, a.g.m., <http://sbe.dumlupinar.edu.tr/7/43.pdf>, E.T.:10.07.2011, s. 9.

²⁴⁸ Muhammed Ekrem Han, *İslam Ekonomisinin Temel Meseleleri*, (Çev., Ömer Dinçer), İstanbul, Kayıhan Yay., 1988, s. 17.

Bu kısımda, güvene dayalı bir finans sektörünün oluşması için tarihte başarılı uygulamalarını gördüğümüz sivil toplum örgütlerinin İslamî bankacılığa entegre edilerek güven ve kontrole/takipe dayalı bir ilişki modelinin oluşturulmasının imkanları üzerinde durulacaktır. Bu amaca hizmet edebileceğini düşündüğümüz iki sivil toplum kuruluşunu öncelikle tanıtmaya, daha sonra da onların nasıl bir rol üstlenebileceği konusunu ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaya çalışacağız.

A- GÜVENE DAYALI FİNANS YÖNTEMLERİNİN OLUŞMASINA KATKI SUNABİLECEK BAZI GÜNÜMÜZ SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Günümüzde ekonomi alanında faaliyet gösteren çok sayıda resmi ve yarı resmi kuruluşun yanında tamamen sivil özellik taşıyan onlarca birlik ve kuruluş bulunmaktadır. Daha ziyade mensuplarının ekonomik çıkarlarını amaçlayan bu kuruluşlardan bazılarının on dört asırlık İslam mirasına sahip çıktıkları ve misyon-vizyonlarını dinî/ahlakî referanslara göre belirledikleri görülmektedir. Sadece üye sayısını arttırmak ve üyelerinin salt çıkarlarını gütmek yerine, daha ilkeli bir duruş sergileyerek, üye seçiminden onları takip etmeye, onları eğitmekten, danışmanlık ve maddi destek vermeye kadar çok yönlü olarak, onlar hakkında fikir verecek, marka değeri taşıyacak ve onlar için ciddi ve inandırıcı bir referans olacak sivil toplum örgütü ise yok denecek kadar azdır.²⁴⁹ Üyeleri iş ahlakına sahip, ticari ilişkilerinde İslam'ın prensiplerine harfiyen uyan kişiler olduğu yönünde tam anlamıyla güven veren STK'ların artması halinde İslamî bankacılıkta güvene dayalı finansman yöntemlerinin daha fazla uygulanması mümkün olabilecektir. Misyon ve vizyonları açısından bu bağlamda rol üstlenebileceğini düşündüğümüz iki örnek Sivil Toplum Kuruluşu daha yakından tanıyalım.

²⁴⁹ Bu konuda yapılan alan çalışmaları, dinî referansları önde olan STK mensuplarının %15'inin sadece İslamî bankalarla çalıştığını, geri kalanların ise faizli bankalarla çalışmaktan kaçınmadığını göstermektedir. Hatta yine aynı iş adamlarının %50'sine yakınının İslam'ın öngördüğü bir ekonomi modelinin olup olmadığı noktasında kesin bir kanaate sahip olmadıklarını göstermektedir. Geniş bilgi için bakınız: Savaşan, Fatih, Saraç, "Mehmet, Dindar/Muhafazakâr İşadamları Perspektifinden İslam Ekonomisi ve Katılım Bankacılığı", (PESA Kasım 2013 Raporu) http://www.tkbb.org.tr/Documents/Arastirmaveraporlar/pesa-islam_ekonomisi_rapor.pdf s. 31. (12.05.2016)

1. Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD)

a. MÜSİAD'ın Felsefesi ve Tarihçesi:

Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), kendisini şu şekilde tanımlamaktadır: hakkın ve hukukun, adaletin ve eşitliğin, barışın ve güvenin, refahın ve mutluluğun sağlandığı; tarihe ve topluma mal olmuş mahalli ve evrensel değerlerin korunduğu, gözetildiği; kendi içinde bütün, bölgesinde etkin, dünyada saygın bir Türkiye için yola çıkan hassasiyet sahibi iş adamlarının, 9 Mayıs 1990 tarihinde İstanbul'da kurdukları bir "İş Adamları Derneği"dir. Kişilerin ve kurumların, ülkemizin ve toplumumuzun, bölgemizin ve dünyanın sosyal ve kültürel, siyasal ve ekonomik, bilimsel ve teknolojik kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla oluşturulan bir "Gelişim - Diyalog - İşbirliği - Güçbirliği Platformu"dur. Türkiye genelinde 85'e ulaşan irtibat noktası, 63 farklı ülkede yaklaşık 159 irtibat noktasıyla 11.000'den fazla üyesi olan, yaklaşık 1.600.000 kişiye istihdam sağlayan ve 45.000 işletmeyi temsil eden; iş dünyası için olduğu kadar toplumun diğer kesimleri için de örnek bir eğitim, rehberlik, danışmanlık merkezi haline gelen, uygulama ve çalışmalarını profesyonel düşünce zeminine oturtan, kurumsal kimliğini tamamlayarak, bunu ISO 9001:2000 Kalite Belgesi'yle tasdik ettiren güçlü bir "Sivil Toplum Kuruluşu"dur.²⁵⁰

b. MÜSİAD'ın Amaçları:

Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği kendi amaçlarını şu şekilde açıklamaktadır:

i) *Kişisel gelişim (İnsan Unsurunun Geliştirilmesi):*

İşadamlarının ve istihdam ettikleri elemanların kişisel donanımlarını artırmak. Onların, sanayinin ve ticaretin tüm fonksiyonları bakımından, daha olumlu ve verimli insanlar haline gelmesine katkıda bulunmak. İç derinliği olan, kişisel ve mesleki açıdan yetişmiş, dayanışma nosyonuna sahip nitelikli bir insan topluluğunun ortaya çıkmasına katkıda bulunmak.

ii) *Kurumsal Gelişim (İş ve İşleyiş Sistemlerinin Geliştirilmesi):*

²⁵⁰ <http://www.musiad.org.tr/tr-tr/musiadla-tanisin/tarihce>, (11.03.2016); Ayr. bkz: Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği, https://tr.wikipedia.org/wiki/Müstakil_Sanayici_ve_İş_Adamları_Derneği, (11.03.2016)

Küçük, orta ve büyük ölçekli işletmelerin iş ve işleyiş sistemlerinin geliştirilmesine; insan-bilgi-para unsurlarının denge ve uyum içinde daha iyi sevk ve idare edilerek, toplam kalite standardının yakalanmasına katkıda bulunmak.

Grup ruhunun gelişmesini sağlayarak, kişilerin üstünde, kurumsal yapıların öne çıkmasını destekleyerek, yönlendirmek ve böylece daha köklü müesseselerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmak.

iii) Sektörel Gelişim (Piyasanın Geliştirilmesi):

Tüm sektörler için, iç ve dış pazarların-piyasaların araştırılmasına, geliştirilmesine; üreticiden tüketiciye, satıcıdan alıcıya uzanan yolların açılmasına; üyelerimiz için, uygun şartlarda iş yapabilecekleri çevrelerin, ortamların oluşturulmasına, geliştirilmesine katkıda bulunmak. Sektörler arasında iletişim kurarak ülke ekonomisinin sektörel bazdaki makro dengelerinin sıhhatli bir tarzda oluşması için çalışmalar yapmak. Dünya ölçeğinde gelişen ve gerileyen sektörler ile ilgili çalışmalar yaparak bu bilgi ve araştırma sonuçlarını üyelerine ve ülke insanına duyurmak.

iv) Kültürel Gelişim (Değer Ölçülerinin Geliştirilmesi):

İş dünyasının yatay ve dikey boyutlardaki tüm kesimlerini kuşatan geniş bir yelpaze içinde; kişisel, kurumsal, toplumsal, evrensel düzeydeki tüm kazançları ve kayıpları aynı eksen üzerinde ele alan bir anlayışla, toplumumuzun geçmişten bugüne getirdiği kültürel ve manevi değerlerle beslenmiş, ortak bir iş ahlakının ve örnek bir işadama yahut işletme modelinin oluşmasına, gelişmesine katkıda bulunmak.

v) Toplumsal Gelişim (Ülkenin ve Toplumun Kalkınması):

Kişilerin ve kurumların kazanması ve kalkınması ile birlikte; ülkemizin ve toplumumuzun da sosyal ve kültürel, siyasal ve ekonomik, bilimsel ve teknolojik yönlerden kazanması ve kalkınmasına; daha mutlu ve müreffeh, daha güçlü ve muteber bir ülke, toplum düzeyine çıkmasına katkıda bulunmak.²⁵¹

²⁵¹ <http://www.musiad.org.tr/tr-tr/musiadla-tanisin/amaclar>, (11.03.2016).

Derneğin amacı, Türkiye'yi mahalli ve evrensel değerleri koruyan, bölgesinde etkin, dünyada saygın, müreffeh bir ülkesi haline getirmek; Türkiye'nin ve dünyanın sosyal, kültürel, ekonomik ve teknolojik alanlarda kalkınmasını sağlamaktır.²⁵²

Açıktan olmasa da İslamî ilke ve prensiplere referanslarda bulunan MÜSİAD, yukarıda ifade edildiği gibi amaçlarını/hedeflerini Kişisel Gelişim, Kurumsal Gelişim, Sektörel Gelişim, Kültürel Gelişim ve Toplumsal Gelişim olmak üzere beş başlıkta toplamıştır. Bu ilke ve prensipler göz önüne alındığında MÜSİAD'ın güvenilir girişimcilerin bulunması/yetiştirilmesi noktasında aktif bir rol üstlenmesi kanaatimizce mümkün görünmektedir. Zira Kişisel Gelişim (İnsan Unsurunun Geliştirilmesi) başlığı altında şunlar zikredilmektedir: İşadamlarının ve istihdam ettikleri elemanların kişisel donanımlarını artırmak, onların, sanayinin ve ticaretin tüm fonksiyonları bakımından, daha olumlu ve verimli insanlar haline gelmesine katkıda bulunmak ve *iç derinliği olan*, kişisel ve meslekî açıdan yetişmiş, dayanışma nosyonuna sahip nitelikli bir insan topluluğunu ortaya çıkarmak. Ayrıca Kültürel Gelişim (Değer Ölçülerinin Geliştirilmesi) başlığı altında ise şunlar geçmektedir; İş dünyasının yatay ve dikey boyutlardaki tüm kesimlerini kuşatan geniş bir yelpaze içinde; kişisel, kurumsal, toplumsal, evrensel düzeydeki tüm kazançları ve kayıpları aynı eksen üzerinde ele alan bir anlayışla, *toplumumuzun geçmişten bugüne getirdiği kültürel ve manevi değerlerle beslenmiş, ortak bir iş ahlakının ve örnek bir işadamı yahut işletme modelinin oluşmasına, gelişmesine katkıda bulunmak.*²⁵³

2. Anadolu Aslanları İşadamları Derneği (ASKON):

a. ASKON Teşkilatının Kuruluşu:

Yıl 1998 yılı sonrası Türkiye'nin değişik bölgelerinde yaşayan ve iş hayatının içerisinde yoğrulan 17 kişilik bir heyet, STK kurma fikrinde birleşiyorlar. Bu ittifak ASKON (Anadolu Aslanları İşadamları Derneği)'un doğmasına sebep oluyor. Merkezi İstanbul'da konumlandırılan ASKON yine İstanbul'da yeterli üye sayısına, Türkiye'nin önemli merkezlerinde şubelere, sahip olurken, dünyada 5 önemli merkezde Brüksel, Newyork, Pekin, Cidde, Cakarta temsilcilik açma çalışmalarına başlıyor.²⁵⁴

²⁵² Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği, https://tr.wikipedia.org/wiki/Müstakil_Sanayici_ve_İş_Adamları_Derneği, (11.03.2016)

²⁵³ <http://www.musiad.org.tr/tr-tr/musiadla-tanisin>, (12.05.2016).

²⁵⁴ http://www.askon.org.tr/page/misyon_3, (11.03.2016).

b. ASKON Teşkilatının Misyonu:

1998 yılında kurulan ve “haklı zenginlik”, “marufun egemenliği” gibi sloganlarla faaliyet gösteren ASKON, 1071’den başlayıp bugünlere gelen adalet hükümlerine referans yapmaktadır. ASKON, misyonunu şu şekilde belirlemiştir: Üye işletmelerin ve ülkemizin rekabet gücünü arttırmak, haksızlıkların giderilmesi mücadelesi vermek ve *iktisadî hayatın ahlakî temelde şekillenmesine katkıda bulunmaktır.*

Buna göre ASKON kendi misyonunu maddeler halinde şöyle ifade etmektedir:

a) Rehberlik ve öncülük görevine uygun hareket ederek;

b) Türkiye’nin hedeflerinin, stratejik planlarının, politikalarının, mevzuatlarının, uygulamalarının yanısıra potansiyel pazarları, sektörleri ve konjonktürel gelişmeleri, yerel ve global ekonomik gelişmeleri analiz etmek. Böylelikle müteşebbisler, kuruluşlar ve Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerini öngörerek yetkili mercilere ve kurumlara görüş ve tavsiyelerde bulunmak,

c) Ülke kaynaklarının daha etkin ve verimli kullanımına yönelik görüş ve tavsiyeleri yetkili mercilerle paylaşmak,

d) Ticaret, sanayi, Ar-Ge, teknoloji, finansman, ihracat ve benzeri konularda müteşebbislere ve kuruluşlara gelişim ve büyüme için rehberlik yapmak,

e) Kuruluşlarımızda Ar-Ge’yi, kaliteyi, objektifliği, kuralların hakimiyetini, çevre bilincini, paydaşların memnuniyetini ve sürekli gelişimi kurum kültürlerinin bir parçası haline getirmek için rehberlik yapmak,

f) Kuruluşların kurumsal altyapısının güçlenmesi, uluslararası standartlara kavuşması, iş etik kurallarının benimsenmesi konularında destek vermek ve rehberlik yapmak,

g) Kuruluşlarımızın ve müteşebbislerimizin gelişmelerini sağlayacak ve performanslarını iyileştirecek seminer programlarını hayata geçirmek,

h) Ülkemizin ve kuruluşlarımızın yurtdışında tanıtımına katkı sağlayacak ekonomik projelere ve çalışmalara destek vermek,

i) Demokrasi, insan hakları, tüketici hakları ilkelerinin ülkemizde tam geçerlilik kazanmasına yönelik çalışmalar yapmak,

j) Ülkemizde serbest piyasa ekonomisinin hukuki ve kurumsal altyapısının geliştirilmesine katkıda bulunmak,

k) Ülkemizin ekolojik ve doğal kaynaklarının korunması ve verimli kullanımına katkıda bulunmak için çalışmalar yapmak,

l) Hür teşebbüse dayalı girişimcilik ruhunun ekonominin tüm alanlarında etkinleştirilmesine ve yayılmasına katkıda bulunmak,

m) Üyeler arası bilgi-tecrübe paylaşımına, yeni ilişkilerin-işbirliklerinin kurulmasına ve gelişmesine katkıda bulunacak ve destekleyecek bir ağ kurmak,

n) İş dünyasının bir temsilcisi olarak yapıcı bir anlayışla alternatif çözümler üretmek ve ekonomik politikaların oluşturulmasına katkıda bulunmak,

o) Ulusal ve uluslararası pazarlarda başarılı olmak için ihtiyaç duyulan bilgi, tecrübe ve ilişkileri müteşebbis ve kuruluşlarımızla paylaşmak,

p) Küçük ve orta ölçekli işletmeler ve müteşebbislerin sorunlarını yerel-genel, mikro-makro, sebep-sonuç ilişkileri içinde saptamak ve yetkili organlarla işbirliği halinde kesin ve kalıcı çözümler üretmek,

q) Kuruluşlarımızın rekabet üstünlüğüne katkı sağlayacak teknolojik gelişmelerin iş hayatına uyarlanmasına destek olmak amacıyla üniversiteler ile özel sektör arasında işbirliği ve ilişkileri güçlendirmek,

r) Teknoloji geliştiricilerle, yatırımcıyla, üreticiyle, proje sahibini biraraya getirerek yeni istihdamların, iş alanlarının ve pazarların yaratılmasına katkıda bulunmak.²⁵⁵

c. ASKON Teşkilatının Vizyonu:

ASKON, ülkemizin ve dünyamızın adalet temelinde yeniden şekillendirilmesi için haklı zenginlikler üreten bir kuruluştur. Buna göre ASKON Vizyonunu şu şekilde ifade etmektedir: i- Üyelerinin kurumsal altyapılarını güçlendirmek, ii- Üyeleri arasındaki sosyal, ticari ve milli şuuru geliştirmek, iii- Aynı misyonu paylaşan ulusal ve uluslararası kuruluş ve müteşebbislerle sağlıklı ilişkiler kurmak, iv- İş çevrelerinin yararlanmasını sağlayacak platformlar ve fırsatlar oluşturmak, v- İşbirliği alanları ve projeleri üretmek, vi- Ülkemiz ekonomisi ve müteşebbislerinin ulusal ve uluslararası

²⁵⁵ http://www.askon.org.tr/page/misyon_3, (11.03.2016)

alanda en güçlü ve ilk akla gelen temsilcilerinden olmak, vii- Ekonomide ahlak ilkelerini önelemektedir.²⁵⁶

d. ASKON Teşkilatında Önemsenen Değerler:

Milli ve manevi değerlere sık sık referansta bulunan ASKON'un değerler düzeyinde öne çıkardığı kavramları şu şekilde sıralamak mümkündür: hak, adalet, ahlak, sevgi, sorumluluk, özgürlük, erdemlilik, kalite, yenilenme, israftan kaçınma.

e- ASKON Teşkilatının Benimsediği İktisadi İlkeler:

ASKON'un ekonomi alanında benimsediği ilkeleri ise şu şekilde sıralayabiliriz: i- Baskılara ve haksızlıklara karşı direnç göstermek, ii- Çevreye ve doğal kaynaklara karşı duyarlı olmak, iii- Suiistimale ve istismara mani olmak, iv- Her değeri yerinde, zamanında ve ölçüsünce kullanmak, v- Üretkenliği teşvik etmek ve desteklemek, vi- Yenilikleri ve teknolojileri en hızlı şekilde transfer etmek, vii-Reel sektörü önelemek, viii- Sivil toplum duyarlılığını ön planda tutmak, ix-Değerlerimizi kurumsal kimliğimiz ile bütünleştirmek ve her platformda temsil edebilmek, x- Karar verirken istişareye özen göstermek, uygulamayı azim ve ısrarla takip etmek, xi- Sabırlı olmak, xii- Öğrenmek ve Eğitmek, xiii- Toplam faydayı esas almak, xiv- Eşitlik, tarafsızlık, şeffaflık ve hesap verebilirlik prensiplerine uygunluk.

f- ASKON Teşkilatının Kalite Standardı:

Nihai olarak üye memnuniyetini esas alan ASKON kalite politikası aşağıda tanımlanmıştır:

ASKON, üyelerinin kişisel ve kurumsal (kurumsal altyapının iyileştirilmesi) gelişimleri ile beraber, sektörel (katma değer artışı), toplumsal (kültürel ve ahlaki gelişim) ve ulusal gelişimin sürekliliğini öncelikleyen bir hizmet anlayışına sahiptir. Bu anlamda;

Üyelerine ve kuruluşlarına rehberlik etmeye,

Kuruluşların kurumsal altyapısının güçlenme amacıyla destek vermeye, Kuruluşlarımızın ve müteşebbislerimizin performanslarını iyileştirecek seminer programlarını hayata geçirmeye,

²⁵⁶ http://www.askon.org.tr/page/misyon_3, (Erişim-11.03.2016)

Ülkemizin ve kuruluşlarımızın yurtdışında tanıtımına katkı sağlayacak ekonomik projelere ve çalışmalara destek vermeye,

Üyelerin gelişmesine katkıda bulunacak ve destekleyecek bir ağ kurmaya,

Başarılı olmak için ihtiyaç duyulan bilgi, tecrübe ve ilişkileri müteşebbis ve kuruluşlarımızla paylaşmaya,

Küçük ve orta ölçekli işletmeler ve müteşebbislerin sorunlarına kesin ve kalıcı çözümler üretmeye,

Kuruluşlarımızın rekabet üstünlüğüne katkı sağlamak amacıyla üniversiteler ile özel sektör arasında işbirliği ve ilişkileri güçlendirmeye,

Teknoloji geliştirenle, yatırımcıyla, üreticiyle, proje sahibini bir araya getirerek yeni istihdamların, iş alanlarının ve pazarların yaratılmasına katkıda bulunmaya, yönelik hizmetlerinin performansını ve kalitesini iyileştirir.

ASKON bu amaçla üyelerine sunduğu hizmetleri iyileştirme ve geliştirmede süreklilik yaklaşımı uygular ve uluslararası kalite standartlarını hayata geçirerek kalite anlayışını kurumsal hale getirir. ASKON Yönetimi tanımlanan bu kalite politikasına uymayı ve gerekli olan kaynakları tahsis etmeyi taahhüt eder.

g- ASKON Teşkilatında Üye Seçimi:

ASKON, doğru üye seçimine özen gösterir. Bunun için öncelikle sağlıklı bir araştırma ve ciddi bir analiz yapar. ASKON, üye seçiminde; Meşru bir iş ile iştigal etmesi, iş ve özel hayatındaki ahlaki durumu, Kendi sektöründeki etkinliği ve yeri, Sosyal çevresi içerisindeki itibarı, Bilgi birikimi ve kültürü, kriterlerini dikkate alarak karar verir. ASKON Üyeliği referans niteliğindedir. ASKON Üyeliği “güven, başarı, ahlak, çalışkanlık, milli ve manevi değerlere sahip olmak” demektir. Her ASKON üyesinin değeri eşittir. Ancak üyenin performansı ve katkısı göz ardı edilmez. ASKON’u temsil eden yönetici ve kişilerde bulunması gereken nitelikler ise şunlardır: iletişim becerileri gelişkin, sabırlı, adab-ı muaşeret ve protokol kurallarına uyan, istikrarlı, istikameti doğru, giyim kuşamına özen gösteren, temsil kabiliyeti olan, özgüveni yüksek gibi niteliklerdir.

h- ASKON Teşkilatının İnsan Kaynakları/Kıymetleri:

ASKON'da İnsan Kaynağımız yönetsel ve operasyonel organlar ve süreçlerde yer alan, seçilmiş veya atanmış, tam veya yarı zamanlı veya proje bazlı çalışan zihinsel ve/veya fiziksel emek veren her düzeydeki yönetici ve çalışanlarımızdır. İnsan Kaynakları politikamızın temel ilkeleri: i- İnsan haklarına saygı, eşitlik, katılımcı yönetim ve şeffaflık, ii- Çalışma koşullarında sürekli iyileştirme, iii- Nitelikli insan, kaliteli üretim, iv- İnsan kaynağını stratejik bir değer olarak görme, v- Verimlilik bazlı görevlendirme, ücretlendirme ve terfi.

Bu anlayış çerçevesinde ASKON'da temel insan kaynakları politikaları şu şekildedir; Kurumsal hedef ve stratejileri destekleyecek; değerlerimizle uyumlu, başarıyı sürekli kılacak İnsan Kaynakları Sistemleri geliştirilir ve uygulanır, Motivasyona ve şevkle çalışmaya özel önem verilir. Pozisyonlara en uygun ve nitelikli adayların seçilmesi, görevlendirilmesi ve işe alınması için bilimsel metotlar kullanılır, Sonuç odaklı, sorumluluk alabilen, mesleki ve kişisel ahlak sahibi, idealist, her geçen gün düşünsel birikimine yeni bir şeyler katan personelle çalışılır, İnsan Kaynakları yönetiminde gelişimi teşvik esas alınır. İnsan Kaynağının öneri getirmeleri ve katılımcılığı teşvik edilir ve katkı sağlayan öneriler ödüllendirilir. İnsan Kaynaklarının değerlendirilmesi genel ahlak, kurum kültürü ve belirlenen objektif başarı kriterlerine göre yapılır. Böylelikle ASKON'dan “Biz” diyerek bahseden, birikimlerine sürekli yeni bir şeyler katan, analitik düşünebilen, iş sonuçlandıran, iş ahlakı ve kişisel ahlaka birlikte sahip yapı oluşur.

i- ASKON Teşkilatının Kurum Kültürü:

ASKON/Anadolu Aslanları İşadamları Derneği, adına çaba gösteren tüm üye, yönetici ve çalışanlarımızın ilkelerimize uygun davranmasını bekler. ASKON Anadolu Aslanları İşadamları Derneği'nde herkesin benimsemiş olduğu ve inandığı kurum kültürü öğelerimiz şunlardır: i- Anlayış ve davranışta kalite benimsenmiştir, ii- ASKON mensupları kendi aralarında etkin iletişim içindedirler, iii- İş süreçlerini yönetme ve sonuçlandırmada sürekli gelişim esastır, iv- Üretken ve değişime açık bir kurumdur, v- İş ahlakı esastır, vi- Kurumdaşlık ve arkadaşlık bağları önemlidir, vii- Yetki ve sorumluluk paylaşımı, gereğine uygun işler, viii- Milli değerler önemsenir, ix- ASKON güvenilirlik referansıdır, x- ASKON özgür ve dinamik bir ortamdır, xi- Ar-Ge ve

inovasyonu önemser ve teşvik eder, xii- Çevresiyle iyi ilişkiler kurar ve işbirliğini önceler, xiii- Birikim ve deneyimlerden yararlanmayı sağlayacak ortamlar oluşturur, xiv- Din, dil, ırk, cinsiyet ve bedensel sağlık ayırt etmeksizin adil muamelede bulunur, xv- Sosyal sorumluluk projelerinde aktif rol alır, xvi- ASKON'da hasbîlik esastır, kurumsal menfaatler kişisel menfaatlerin önündedir, xvii- ASKON, yeni fikirler ve projeler üretme zeminidir, xviii- Konumların hukukuna riayet gösterilir, xix- Sahiplenme düzeyi ve sorumluk bilinci yüksektir, xx- ASKON üyelerinden aldığı destek ve güçle çalışmalarını yürütür, xxi- ASKON sadece iktisadi değil, kişisel gelişim fırsatıdır, xxii- Duruşu ve değerlendirmeleri ilkelere dayalıdır, xxiii- Peygamberimiz (s.a.s)'in ticari hayatı ASKON üyelerine en iyi örnektir, xiv- ASKON, en iyi gönüllü hizmet alanı olmayı hedefler

h- ASKON Teşkilatında Özdenetim:

ASKON üye ve çalışanları olarak, hepimizin esas sorumluluklarından biri, öncelikle kendimizi bu prensipler doğrultusunda özdenetime tabi tutarak düzeltmek ve geliştirmek olduğu kadar; bir diğeri de yine dostluk, sevgi ve saygı ortamını muhafaza etmek kaydıyla, bu prensiplerin yaşamasını sağlamak ve uygulanmasını engelleyecek hareketlerin düzeltilmesi için gerekli desteği vermektir. Her bir ASKON mensubu, genel prensiplerimize uyulmadığında yetkilileri uyarmakla yükümlüdür. Bu herkesin hakça memnun olduğu çalışma düzenimiz için gereklidir.²⁵⁷

ASKON Teşkilatıyla ilgili sunduğumuz bütün bu bilgi, ilke ve kurallar İslamî bankacılığın temelini oluşturan ve güvene dayalı finansman yöntemleri sayılan mudâra ve müşârake yöntemlerinin daha etkin bir şekilde uygulanmasına katkı sunabileceği kanaatindeyiz.

B. GÜVENİLİR GİRİŞİMCİLERİN FİNANSE EDİLMESİ SÜRECİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ÜSTLENEBİLECEKLERİ ROLLER

Her geçen gün büyümesine rağmen meşruiyeti etrafındaki şüphelerden tam anlamıyla kurtulamayan İslamî bankacılığın, hem bu şaibeden kurtulması hem de faizci bankacılığa gerçek bir alternatif olması, İslam toplumlarının iktisadi hayatı İslamî

²⁵⁷ http://www.askon.org.tr/page/misyon_3, 11.03.2016.

referanslara göre düzenlemesi ile ancak mümkün olacaktır. Birçok kurum ve müessese gibi İslamî bankaların buldukları toplumun bir aynası olduğu unutulmamalıdır. Toplum ne kadar İslamî prensiplere göre hayatını tanzim ediyorsa, o toplumdaki kurum ve kuruluşlar da ona paralel olarak yapılanacaklardır. İslamî bankaların niçin mudâربه finans yöntemi yerine murâbaha, icâre ve son zamanlarda gelişen sukûk yöntemlerine sıkışıp kaldığını anlamak için, toplumdaki hâkim ekonomik anlayış ve tutumlara bakmak yeterlidir. Gerçek bir İslamî bankacılık, ancak İslamî ilke ve prensipleri tam anlamıyla benimsemiş yatırımcı ve girişimcilerin olduğu toplumlarda var olacaktır. Buna göre İslamî bankacılığın önündeki en büyük engel, insan unsurunda yatmaktadır.²⁵⁸ Yüzyıllar boyunca başarılı bir şekilde uygulanan başta mudâربه olmak üzere güvene dayalı diğer finans yöntemlerinin günümüzde işlevsiz kalmasının en önemli sebebi de, Müslüman toplumların sekülerleşme yönünde yaşadığı değişimdir. Sosyolog Tönnies'in cemaat-cemiyet ayrımı bu değişimi özetler mahiyettedir. Ona göre, endüstrileşme ve kentleşme ile birlikte büyük bir toplumsal değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. Tarım toplumlarındaki geleneksel yaşam tarzı ile kentsel modern yaşam tarzını zıt toplumsal ilişkiler olarak kavramsallaştıran Tönnies, cemaat/cemiyet kavramlarıyla endüstrileşme, kentleşme ve ticaretin artması sonucunda insanların ihtiyaç ve taleplerinin değişerek cemaatlerin zayıflamaya başladığını ve giderek bireysel çıkarların ön planda olduğu toplumlara dönüştüğünü ifade etmektedir. Cemiyetleşmiş toplumlarda, yüz yüze ve gayri resmi ilişkiler yerine, yasama tarafından hazırlanan yazılı normların belirlediği sözleşmelere dayalı resmi ilişki modelleri hakimdir. Bu değişim Tönnies'e göre bireylerin iradelerinin doğal/fitri iradeden rasyonel iradeye doğru dönüşmesini beraberinde getirmiştir.²⁵⁹

Günümüz toplumlarını oldukça güzel ortaya koyan Tönnies'in belirttiği bu değişimi ve dönüşümü geriye döndürmek ne mümkün ne de gerekli olduğuna göre; yapılacak şey, cemiyet toplumlarında yaşayan bireylerin cemaat toplumlarında yaşıyormuş gibi doğal/fitri davranışlar ortaya koymasını sağlamaktır. Yani sadece bireysel kârlılığını ve çıkarlarını düşünen bireyler yerine tüm toplumun menfaatini düşünen, fitrat dini olan İslam'ın belirlediği, dürüstlük, diğergamlık, tokgözlülük, cömertlik gibi ilkeleri benimsemiş şahısların ekonomiye yeniden hakim olması için

²⁵⁸ Ahmet Tabakoğlu, *İslam İktisadı*, (Toplu Makaleler 1-2), İstanbul, Kitabevi Yay., 2005, ss. 265, 371.

²⁵⁹ Zygmunt Bauman, *Küreselleşme*, çev: Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınevi, 1999, s. 21.

gayret gösterilmesi gerekmektedir. Nihayetinde toplumdaki tüm fertlerin bu özelliklere sahip olması amaçlansa da, en azından ekonomide varlığını hissettirecek sayıda İslamî ilkelere bağlı işadami, girişimci, esnaf ve çalışanın oluşturulması gerekmektedir. Bu çerçevede İslamî referanslara bağlı girişimcilerin bulunup/yetiştirilip İslamî bankacılığın önünün açılması noktasında STK'ların önemli bir rol üstlenebilmesi kanaatimizce mümkün hatta zorunludur.

Ortaçağ'ın iktisadî yapılanmasında önümüze çıkan, bireyden çok toplumun menfaatine odaklanan cemaat tipi ilişki modellerinin, günümüzün birey odaklı liberal/kapitalist ekonomik anlayışlarına uygunluk arzetmediği bir gerçektir. Tarihte devletten bağımsız olarak iş dünyasının ve özellikle de aynı meslek gruplarının kendi aralarında oluşturdukları otokontrol mekanizmasının, çağdaş toplumların sosyo-ekonomik bünyesinde karşılığının da olmadığı inkar edilemez. Ancak buna rağmen, mevcut ekonomik anlayış ve süreçten memnun olmayan, İslam'ın ruh ve dünya görüşüne aykırı olduğunu gören kişi ve kurumların akıntıya karşı kürek çekmek pahasına da olsa güven/felah toplumlarının oluşması için gayret göstermesi ve lokal yapılanmalara girişmeleri gerekmektedir.

İslamî bankacılık adı altında yürütülen faaliyetlerin sivil toplum kuruluşlarından tamamen bağımsız olduğu bir gerçektir. Hem hedef hem de yapılanmaları açısından hiçbir organik bağı olmayan iki kurumun birbirine entegre edilmesi veya en azından eşgüdümlü çalışmaları çok kolay olmayacaktır. Hatta her iki kurumu, hedef ve mevcut yapılarında radikal değişikliğe zorlayabileceği de büyük ihtimaldir. Ancak güvene dayalı finans yöntemlerinin geliştirilememesi halinde, İslamî bankacılığın konvansiyonel bankacılığa gerçek anlamda alternatif olamayacağı, sivil toplum örgütlerinin de İslamî bir finans sektörünün oluşmasına katkı sunmak yerine kapitalist/liberal ekonomilerdeki gibi mensuplarının sadece maksimum karlılığı için çalışan teşekküller olarak var olmaya devam etmeleri anlamına gelmektedir.²⁶⁰

Biz tezimizle bu hedefin gerçekleşebilmesi için daha çok kişinin îmal-i fikirde bulunmasına ve tarafların bu konuyu ciddi bir şekilde masaya yatırmalarına vesile olmayı amaçlamaktayız. Bu rolün mahiyeti ve boyutu üzerinde farklı alternatifler ileri sürülebilir. Bizler reelden ideale doğru, sivil toplum kuruluşlarının İslamî bankacılıkla

²⁶⁰ Bkz. Şencan, Hüner (Edit.), İş Hayatında İslâm İnsanı (Homo Islamicus), İslâmî Duyarlılıkla Yönetilen Firmalarda Örgütsel Davranış Biçimleri, Müsiad Araştırma Raporları: 9 Aralık 1994.

eşgüdümlü çalışmalarının ve nihayetinde entegrasyon sürecinin şu adımlarda yürütülebileceği düşüncesindeyiz:

1- Birinci Aşama: Sivil Toplum Kuruluşların Güvenilir Girişimcilerin Bulunması/ Yetiştirilmesi Sürecine Dahil Olması:

Fütüvvet ile başlayıp Ahilik ve Lonca ile devam eden, toplumun menfaatini merkeze koyarak, nitelikli ve yeterli iş gücünün oluşturulmasından ihtiyaca uygun yeterli ve kaliteli mal üretmeye, haksız rekabetten sunî fiyat oluşumlarına engel olmaya kadar, tüm iktisadi hayatı kontrol altına alan sivil toplum kuruluşlarının benzer bir fonksiyon icra etmesi İslamî bir finans sektörünün oluşması açısından da önem arz etmektedir. İktisadi hayata yön veren ve onu kontrol altında tutan bu yapılanma, sağlam bir teşkilatlanma modeli yanında, köklü bir eğitim sistemine de sahiptir. Esnaf ve sanatkârlara iş yerlerinde yamak, çırak, kalfa ve usta hiyerarşisine göre mesleğin incelikleri öğretilirken bir taraftan çocuğun kabiliyetleri bulunmaya çalışılıyor, diğer yandan da ona ahlak eğitimi veriliyordu. Mesleğe karşı çok yetenekli olduğu halde maddi durumu iyi olmayan çırak, kalfa ve ustaların elinden tutularak medreselerde eğitim görmeleri sağlanıyor ve kendi ayakları üzerine durabilecekleri sermaye de temin ediliyordu. Verilen bu sermayenin çoğu kez geri ödemesi yoktu. Zira bu para, aslında bireye değil tüm topluma verilmiş oluyordu.

Tarihtekine benzer olarak günümüz sivil toplum örgütlerinin de bünyesine aldığı fertlerin, mesleğinin inceliklerini bilen ve kalifiye (kaliteli) eleman olduğunu, moral karakteri açısından da güvenilir biri olduğunu deklare edebilecek kadar yakından tanımalıdır. En azından varlık gerekçesini İslamî bir iktisadi hayatın oluşması için çalışmalar yürütmek olduğunu belirten STK'ların bu şekilde ciddi anlamda referans olabilecek bir yapılanmaya sahip olması gerekmektedir. Eski ifadeyle iş hayatına atılacak olan kişiye “destur”u öncelikle mensubu olduğu STK vermeli ve bu “destur” muhatapları açısından da ciddi bir referans değeri taşımalıdır.

Bilindiği gibi İslamî bankaların topladıkları mevduatlar, fikhî açıdan emanet hükmündedir. Bu emanetleri ehil olan kişilere ulaştırmak ise İslamî bankaların en önemli görevleridir. Güvenilir girişimcilerin bulunması/yetiştirilmesi ise şu anki yapıları itibarıyla İslamî bankacılığın üstesinden gelebilecekleri bir iş değildir. Zira güvене dayalı bankacılıkta, risk sermayesi yönteminde olduğu gibi finanse edilen girişimcinin

seçiminde, konvansiyonel bankaların kredi değerlendirme ölçütleri önem taşımamaktadır. Bu noktada asıl önemli olan; gelir, bilanço ve teminatlar gibi geleneksel kriterler değil, bizzat girişimcinin kendisi ve projenin kar etme potansiyelidir. Güvene dayalı finansman yöntemlerinin daha yaygın hale getirilmesi için STK'ların gıda sektöründe olduğu gibi sertifikasyon anlamına gelecek şekilde kişileri **“finanse edilmesi helal olan girişimci”** veya **“güvenilir girişimci”** şeklinde vasıflandırmalar yapması gerekecektir. Ayrıca bu süreçte suiistimallerin önüne geçilmesi için İslamî bankalar, muhatap olarak kabul edeceği STK'yı ön değerlendirmeden geçirmesi ve zamanla yozlaşmaların olmaması için bir takım tedbirler de alması gerekecektir.

Tarihte ahilik geleneğinin, günümüzde de Risk Sermayesi şirketlerinin yaptığı gibi, bunun için girişimcinin çok sıkı bir değerlendirme sürecinden geçirilmesi gerekmektedir. Müslüman ülkelerdeki bazı kötü tecrübeler, bu sıkı güvenilirlik testinden geçirilmeyen kişilerin güvene dayalı yollarla finanse edilmesi halinde yatırımların çoğunlukla zararlı sonuçlandığını göstermektedir. Zira bu finansman yönteminde asıl risk, insan unsurunda yatmaktadır.

Mudârabe esas itibarıyla karşılıklı güvene dayalı bir finans yöntemi olduğu için, işletmecinin kazanç elde edemediği yönündeki beyanına karşılık, sermayedarın (İslamî bankanın), uğradığı zararı karşılayacak herhangi bir tazmin/telafi yolu yoktur. Bundan dolayı, girişimcinin çok sıkı şekilde güvenilirlik testinden geçirilmesi ve referanslarının ciddi ve inandırıcı olması gerekmektedir.²⁶¹ Buna göre Sivil Toplum Kuruluşları, kendisiyle eş güdümlü çalıştığı İslamî bankaya yönlendireceği girişimcileri uzun süreli ve çok boyutlu olarak değerlendirmeli ve belki (de güvenirliliği ve iş yeterliliği açısından) bir puanlama yoluna gitmelidir. Ancak bu aşamanın bankaları açısından çok fazla bir değer taşımaması söz konusu olabilecektir. Bundan dolayı STK'ların çok daha fazla sürece dâhil olmaları gerekmektedir.

Daha öncede ifade edildiği gibi güvene dayalı finans yöntemlerinin önündeki bir başka engel de, rasyonel ve karlılığı yüksek projelerin yeterince geliştirilememesidir. Günümüz İslam dünyasında bilime, yeni keşif ve icatlara çok değer verilmediği açıktır. Her yıl on binleri bulan beyin göçünün yaşanıyor olması da bunun açık göstergesidir. Bu durumun ortadan kaldırılması için girişimcilik ruhunun geliştirilmesi ve Ar-Ge

²⁶¹ Gül, a.g.m., s. 83.

çalışmalarının hem devlet hem de STK'lar tarafından desteklenmesi, girişimcilerin sermaye ve alt yapı ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Bu noktada STK, yenilik peşinde koşan, çevresel değişimlere tepki vermede başarılı, bugünden ziyade gelecekle ilgilenen ve teknoloji geliştirebilecek girişimcileri bulmak ve yetiştirmek olmalıdır. Bu tür girişimcilerin artması mudârahe yönteminin yaygınlaşmasını destekleyeceği gibi, mudârahe finansman yönteminin yaygınlık kazanması da, bu tür girişimcilerin sayısını zamanla artıracaktır.²⁶²

2- İkinci Aşama: Sivil Toplum Kuruluşların Finanse Edilen Girişimin Faaliyetlerini Takip Etmesi, Gerektiğinde Danışmanlık Yapması ve Elde Ettiği Bilgileri Banka ile Paylaşması:

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi güvene dayalı bankacılık bir nevi ortaklığa dayanmaktadır. Ortaklık ise tarafların dengeli bir rol üstlenmeleri ve interaktif bir ilişki modeli geliştirmeleri ile mümkün olabilecektir. Ancak yatırımcı durumunda olan bankanın bir ortak gibi hareket etmesi mevcut yapısı içinde mümkün değildir. Bu noktada yatırımcı (banka) ile girişimci arasındaki ilişkiyi kuracak yeni bir birim olarak STK'ların devreye girmesi mümkün olabilir.²⁶³ Zira şuan ki yapıları itibariyle İslamî bankaların işletmeleri tam anlamıyla denetim altında tutması mümkün görünmemektedir. Banka sadece girişimciye fon aktarmak ve ödemelerini takip etmekle yetinmektedir. Bu asimetrik bilgi durumu, daha önce de ifade ettiğimiz gibi kredi verilen kişinin izlenmesi (kredi izleme), sözleşmedeki yükümlülüklerle uyup uymadığının denetlenmesi bankalara oldukça maliyet getiren bir süreç olduğu için mudârahe modelinin uygulanabilirliğini zorlaştırmaktadır.

Murâbaha gibi diğer finansman yöntemlerinde kişi/firma zarar etse bile kredinin geri ödemelerini yapmakla yükümlüken, mudârahe yönteminde ticari riskin sorumluluğu firmaya yüklenememektedir. Bu ise yatırımcının ciddi bir riski göze alması anlamına gelmektedir.²⁶⁴ Bu riskin minimize edilmesi veya ciddi zararların öngörülerek engellenmesi için bankacılığa entegre olmuş STK'ların, yatırımın her aşamasına müdahil olması, hatta sermayenin kontrollü olarak aktarılmasını da sağlaması

²⁶² Bayındır, a.g.m., ss. 140-156.

²⁶³ Bu konuyla ilgili olarak çok boyutlu yeni yeni çalışmaların yapılması şarttır. Örnek bir çalışma olarak bkz. "Mudaraba ve Etkin Kredi İzleme: Ayrılmaması Gereken İkili (Birinci Bölüm) <https://thefutureofbanking.wordpress.com/2015/05/25/mudaraba-ve-etkin-kredi-izleme-ayrilmamasi-gereken-ikili-birinci-bolum/> (12.05.2016)

²⁶⁴ Gül, a.g.m., s. 64.

mümkündür. Bu süreçte rol alacak STK'ların bunun gibi zor bir görevi yerine getirebilmesi için yeniden yapılanmaları ve belki de sektörel bazda denetleme birimlerini oluşturmaları gerekmektedir. Bu rolü üstlenen STK'ların kazancının ne olacağı sorusu akla gelebilir. Birinci ve ikinci aşamalarda rol alan STK'ların en büyük kazancı mensuplarının finanse edilerek desteklenmesini sağlamış olmalarıdır. Ayrıca bankalar nezdindeki itibarına göre üye sayılarının artması ve onlardan aldıkları aidatlarla daha güçlü bir hizmet alanı oluşturarak İslamî bir ekonomik düzenin oluşmasına katkı sunmuş olmalarıdır. Bu ise temel hedefini bu şekilde belirleyen STK için çok büyük bir kazanım anlamına gelmektedir.

Bir başka nokta da, İslamî bankalarda çalışan yönetici ve diğer görevlilerin İslam'ın finans mantığını bilmemeleri veya zaman zaman göz ardı etmeleri de bir başka handikap olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada STK, yatırımların İslamî kurallara aykırı olacak alan ve yöntemlerle yapılmaması için bankaya danışmanlık ve data hizmeti sunabilecektir.

Günümüzde art niyetli, hilekâr, ihmalkâr ve özensiz iş yapan girişimcilerin sebep olduğu çok sayıda başarısız girişim örneğini görmek mümkündür. Tabiri caizse *günümüzde asıl sorun güvenilir ve yetkin girişimci sorunudur*. Bir emanetçi durumunda olan İslamî bankaların, topladıkları mevduatları ehil insanları bulup onlar eliyle işletmesi günümüz için oldukça zordur. Zira güvene dayalı bir finans yöntemi olan mudâra ile sermaye sağlanan girişimcinin art niyeti veya ihmalkârlığı kanıtlanamadığı müddetçe, tüm zararların yatırımcı tarafından karşılanması gerekmektedir. İş ahlakının çok zayıf olduğu ve İslam bankasının pasif bir rol üstlendiği bu finansman modelinde, suiistimallerin olacağı inkar edilemez. Buna göre güvene dayalı finans yöntemlerinin yaygınlık kazanması için bu suiistimallerin önüne geçecek şekilde düzenlemeler yapmak gerekmekte ve böylece sermaye sahiplerinin ikna edilmesi ve yatırımlarının bu yöntemlerle plase edilmesine sıcak bakmalarının sağlanması gerekmektedir. Bu nokta kanaatimizce çok uzun soluklu toplumsal bir değişim ve dönüşümün sağlanmasını gerektirse de İslamî bankalar STK'lar vasıtası ile aynı risk sermayesi şirketi gibi, doğru girişimcilerin bulunması, kurulacak ortaklığın yapılandırılması, uygun miktar ve şekilde sermaye aktarılması, ilgili sektörde bir know-how zinciri kurulması ve girişimcinin faaliyetlerinin takibini sağlayabilir. Bu sayılanlar bankaların çoğunlukla yapamayacağı faaliyetlerdir. Bankaların bu tür faaliyetleri, STK'lar üzerinden yürütmesi ve STK'ların

da bu alana odaklanarak yeniden yapılanmaları anlamına gelmektedir. Bu ikinci adımla birlikte mudâra ve müşâra yöntemlerinin risk yönü azalacaktır. Bu konu, üzerinde durulması gereken bir konudur. Zira banka ile girişimci arasında inter-aktif bir ilişki kurularak, yatırımın tüm süreçlerinin banka tarafından takibi sağlanabilir. Taraflar arasında pasif ortaklık ilişkisinin bulunması ve ortaklara sınırlı kontrol hakkının tanınması yönetim yapısında dengesizlik oluşturmaktadır.²⁶⁵ Bu durum faizsiz bankacılığın kolay ve risksiz bir yol olan murâbahayı tercih etmelerine ve riskli olan mudâra/müşâra finans yöntemlerinden kaçınmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda yatırımcıların daha aktif bir rol alarak yatırım sürecini yakından takip etmeleri ve böylece risk oranını azaltmaları mümkün olabilecektir.²⁶⁶

3- Üçüncü Aşama: Sivil Toplum Kuruluşlarının Kâr ve Zarar Sürecine Dâhil Olarak Girişimin Gerçek Tarafları Olmaları:

STK'ların bu süreçte oynayacakları en etkin rol, kanaatimizce onların kâr ve zarar sürecine dahil olmalarıdır. Bu durum hem onların bankalar nezdindeki inandırıcılığını arttıracak hem de üstlendikleri rolün gereğini daha ciddi ve profesyonel şekilde yapmalarını sağlayacaktır. STK'ların kâr ve zarar sürecine dahil olması, İslamî bankacılığın yeniden yapılanması anlamına gelmektedir. Birçok araştırmacının da ifade ettiği gibi bu durum, mudâra modelinin tarihteki basitliğinden uzaklaştırılarak daha kapsamlı ve koordineli bir finans modeli haline getirilmesi de demektir.²⁶⁷ STK'ların kâr/zarar sürecine katılması, banka ile girişimci arasında yeni bir unsurun devreye girmesi demektir. Bu durumda STK, her iki tarafa karşı bazı hak ve sorumluluklara sahip olacaktır. STK, girişimci açısından yatırımcı (rabbu'l-mal) gibi bir rol üstlenirken, banka ve mevduat sahipleri açısından girişimci (mudârib) gibi hareket eder. Klasik İslamî bankacılıkta yatırımcı (mûdi/banka) tamamen pasif bir role sahipken bu yeni yapılanmada STK aracılığıyla yatırımcı daha aktif olacaktır. Bu şekilde mudâra ortaklığında iki tarafın, kar-zarar paylaşım odaklı yönetim içinde olduğu bir yapı ortaya çıkacaktır.

Güvene dayalı yeni İslamî bankacılığın oluşması sürecinde STK'ların en etkili olacakları rol ise kanaatimizce kar-zarara ortak oldukları aşamada ortaya çıkacaktır.

²⁶⁵ Bulut- Er , *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı*, a.g.e., s. 22.

²⁶⁶ Bulut-Er, *Katılım Finansmanı/Katılım Bankacılığı ve Girişim Sermayesi*, a.g.e., s. 162.

²⁶⁷ Bulut- Er, *Finansal Yenilik*, s. 23.

STK'ların dâhil olduğu bu yeni İslamî bankacılık modelinde yatırımcı sadece finansman sağlamakla sınırlı kalmayıp, fon sağladığı girişimciyi yakından izleyen ve gerektiğinde ona teknik yardım sunabilen, sermaye akışını kontrol eden taraf olmaktadır. Bundan dolayı STK, finanse edilen girişimlerin başarısı için işletme fonksiyonları ve ilgili sektör üzerine bir “know-how zinciri” oluşturacak şekilde işten anlayan uzman bir ekip oluşturması gerekecektir.

Günümüz bankacılığında yatırımcının bankaya yatırdığı parayı ne kendisi ne banka takip edebilmektedir. Çünkü günümüz bankacılığının yapısı buna uygun değildir. Ancak bizim öngördüğümüz bankacılık anlayışında ise aktif ve gerçek bir ortak olan STK, Risk Sermayesi Şirketi gibi bu süreci yürütebilme imkânına sahip olacaktır. Bu süreçte STK, Risk sermayesi şirketinden farklı olarak, girişimciyi tüm ekonomik ilişkilerini içine alacak şekilde bünyesine alan, onu kendi manevi şahsiyetinde biçimlendiren, hatta Orta Sandığı örneğinde olduğu gibi kendi imkanları veya bankalar üzerinden ona sermaye temin eden bir manevi şahsiyettir. Bu durumda STK, İslamî bankanın finanse edeceği girişimciye kefil olmakta ve onun sebep olabileceği zararlara da ortak olmaktadır. Böylece STK, girişimin dışında duran harici bir unsur olmaktan çıkıp, onun aktif ve gerçek bir ortağı durumuna gelmektedir. MÜSİAD ve ASKON üzerinden değerlendirmeye yaptığımız günümüz STK'ları şuan ki yapılarından farklı olarak Risk Sermayesi Şirketi gibi bir fonksiyon icra eden ve özel bir amaç için tesis edilmiş uzman bir yatırım finansman kuruluşu gibi çalışmalıdır. Bu noktada öne çıkan en önemli fark ise STK'nın sermayeyi kendi bütçesinden değil, İslamî bankacılık aracılığıyla temin etmesidir.

Klasik mudârabeye ortaklığında olduğu gibi, mudârib (işletmeci/girişimci) elde ettiği sermayeyi daha kârlı olacağını düşündüğü bir başkasına (alt-mudârib) da kullanabilir ve kendisi üst-mudârib durumuna geçer. Bu durumda üst-mudârib olan kişi yatırımcıya (rabhu'l-mal) karşı sorumlu olur ve ortaya çıkan kâr-zarara ortak olur. STK'ların dahil olduğu *güvene dayalı yeni İslamî bankacılık modelinde*, kâr-zarar sürecine dahil olan STK, üst-mudârib olan İslamî bankanın altında, asıl mudâribin (girişimcinin) de üstünde bir konumda olacaktır. Burada STK, bankadan çok girişimci gibi hareket etmektedir. Bundan dolayı STK'nın, eş-mudârib şeklinde isimlendirilmesi de mümkündür. Bu yeni yapılanmaya göre roller şöyle olmaktadır:

Mevduat sahipleri/yatırımcılar	Rabbu'l-mâl
İslamî Banka	Üst-mudârib (aracı)
STK	Alt-mudârib (eş-mudârib)
Girişimci/işletmeci	Alt Mudârib (asıl-mudârib)

Bu yeni modelde STK'ların ahilik ve lonca uygulamalarında olduğu gibi üye sayısına ve ihtiyaçlara göre büyüklükleri değişebilen bir bütçeye sahip olmaları da gerekmektedir. Referans oldukları yatırımlardan elde edecekleri gelirlerle de daha sağlam bir ekonomik yapıya kavuşacak olan STK'ların referans oldukları girişimcilerin suiistimal, ihmal ve hatalarından kaynaklanan zararları, girişimci ile birlikte kendi bütçesinden karşılama imkanına sahip olacaktır. İslamî Bankacılık ve STK'lar açısından öngördüğümüz bu yapısal değişim ve dönüşümün ise zaman içinde şekilleneceği de kuşkusuzdur.

SONUÇ

Murâbaha, icâre ve sukûk gibi, eşyaya dayalı finans yöntemlerine sıkışıp kalmış İslamî Bankacılığın, parayı eşya gibi satan konvansiyonel/faizli bankacılığa gerçek bir alternatif olabilmesi, onun güvene dayalı finansman yöntemlerini güncelleyerek yeniden aktif hale getirmesine bağlıdır. Mudârabe gibi güvene dayalı finansman yöntemlerinin İslam dünyasında olması gerekenin çok altında olması Müslüman ülkelerde ciddi bir güven sorunu olduğunu göstermektedir. Müslüman toplumların yaşadığı şehirleşme/sekülerleşme sürecinde ortaya çıkan bu güven krizinin en azından kısa vadede tamamen ortadan kaldırılması mümkün olmasa da, güvenilir ve yetkin girişimcilerin bulunması/yetiştirilmesi ile bu güven krizinin finans sektöründeki etkileri kısmen ortadan kaldırılabilir. Tarihteki başarılı sivil toplum kuruluşlarından hareketle İslamî referanslara sahip ekonomi alanında faaliyet gösteren bazı günümüz Sivil Toplum Kuruluşlarının İslamî bankacılığa entegre edilmesi veya en azından onlarla eşgüdümlü çalışmalarının sağlanması, bir güven adasının oluşturularak İslamî bir finans sektörünün oluşmasına katkı sunması mümkün olabilecektir.

STK'ların bu sürece dâhil olmasının çok kolay olmadığı ve iki bağımsız kurumun entegrasyonunun bazı zorlukları beraberinde getireceği açıktır. Ancak birbirini tamamlayan üç ayrı adımda bu entegrasyonun sağlanması bu zorlukların aşılmasında yardımcı olabilecektir.

Başta mudârabe olmak üzere güvene dayalı finansman yöntemlerinin daha yaygın hale getirilmesi için STK'ların gıda sektöründe olduğu gibi finans sektöründe de sertifikasyon anlamına gelecek şekilde kişileri “**finanse edilmesi helal olan girişimci**” veya “**güvenilir girişimci**” şeklinde vasıflandırmalar yapması gerekecektir. Bu süreçte suiistimallerin önüne geçilmesi için İslamî bankalar, muhatap olarak kabul edeceği STK'yı ön değerlendirmeden geçirmesi ve zamanla yozlaşmanın olmaması için tedbirler alması da gerekmektedir.

STK'ların bu süreçte üstlenebilecekleri roller, kolaydan zora, reelden ideale doğru şu aşamalarda gerçekleştirilebilir:

- a) Güvenilir Girişimcilerin Bulunması/Yetiştirilmesi Sürecine Dâhil Olmak.
- b) Finanse Edilen Girişimin Faaliyetlerini Takip Etmek, Danışmanlık Yapmak ve Elde Ettiği Bilgileri Banka ile Paylaşmak.
- c) Kâr ve Zarar Sürecine Dâhil Olmak.

STK'ların en etkili olacakları rol ise kanaatimizce sonuncusudur. Bu durum hem onların bankalar nezdindeki inandırıcılığını arttıracak hem de üstlendikleri rolün gereğini daha ciddi ve profesyonel şekilde yapmalarını sağlayacaktır. STK'ların kâr ve zarar sürecine dâhil olması, İslamî bankacılığın yeniden yapılanması anlamına gelmektedir. STK'ların dahil olduğu bu yeni İslamî bankacılık modelinde yatırımcı sadece finansman sağlamakla sınırlı kalmayıp, fon sağladığı girişimciyi yakından izleyen ve gerektiğinde ona teknik yardım sunabilen, sermaye akışını kontrol eden taraf olmaktadır. Budan dolayı STK, finanse edilen girişimlerin başarısı için işletme fonksiyonları ve ilgili sektör üzerine bir “know-how zinciri” oluşturacak şekilde işten anlayan uzman bir ekip oluşturması gerekecektir.

STK'ların bu sürece dahil olmasının çok kolay olmadığı ve iki bağımsız kurumun entegrasyonu ve işleyişinin bazı zorlukları beraberinde getirebileceği açıktır. Ancak *güvenilir girişimcilerin bulunup/yetiştirilmesi* halinde, İslamî bankacılık, risk sermayesi finans modelinde olduğu gibi konvansiyonel bankacılığa gerçek anlamda alternatif olacaktır. Biz bu çalışmamızla bu entegrasyonun veya en azından eşgüdümlü çalışmanın nihaî düzeyde olabilmesi için daha çok kişinin îmal-i fikirde bulunması ve hem de Banka-STK ve konunun uzmanlarının bu konuyu ciddi bir şekilde masaya yatırmaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AAOIFI (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions), *Faizsiz Bankacılık Standartları*, çev. Mehmet Odabaşı- İshak Emin Aktepe, Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayın No: 2, İstanbul, 2012.
- ACAR Hidayet, *Dericilik Sektörüne Risk Sermayesi Modelinin Uygulanabilirliği*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İsparta, 2001, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 24.
- Ahi Evran”, https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahi_Evran, (12.05.2016).
- Ahilik nedir?”
http://www.ahilik.net/index.php?option=com_content&view=article&id=45&Itemid=27, (11.05.2016).
- Ahilik ve Tasavvuf İlişkileri/Fütüvvetin Ortaya Çıkışı ve Yayılışı, Fütüvvet Nedir?”
<http://www.tasavvufkitapligi.com/i/uploads/203934ahilik-ve-tasavvuf-iliskileri.pdf>, (26.02.2016)
- AKGÜNDÜZ Ahmed, ÖZTÜRK Said, *Bilinmeye Osmanlı*, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1999.
- ALTAN Mikail, “Faizsiz Bankacılığın Temelleri”, Konya, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S.16, 2010, ss.125-140.
- ANADOL Cemal, *Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler*, Ankara, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları No:150, 1991.
- ANSAY Sabri Şakir, *Hukuk Tarihinde İslâm Hukuku*, b. 3, Ankara, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1958.
- ARI Mehmet, “Ahiliğin Siyasal Boyutları Ve Günümüzde Yeniden Yorumlanması”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2008, C. 1, Y. 9, S. 16, ss. 38-55.
- ARSLANOĞLU İbrahim, “Fütüvvetnameler ve bir fütüvvetname”, *I. Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, 12-13 Ekim 2004,
<http://w3.gazi.edu.tr/~iarслан/futuvet.pdf>, ss. 101-118, s. 102, (26.02.2016)

- BANKALAR YEMİNLİ MURAKIBI, “Mudaraba ve Etkin Kredi İzleme: Ayrılmaması Gereken İkili”, *The Future of Banking*,
<https://thefutureofbanking.wordpress.com/25/05/2005/mudaraba-ve-etkin-kredi-izleme-ayrilmamasi-gereken-ikili-birinci-bolum/>, (11.05.2016).
- BARAN Merih, "Kuruluş İlkeleri İle Türk Esnaf Teşekkülleri'nin Yapılanmasında Etkili Olan Lonca Sistemi Ve Ahilik Nedir?", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 1998, S. 8, ss. yok.
- BAUMAN Zygmunt, *Küreselleşme*, çev: Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınevi, 1999
- BAYINDIR Servet, “Bir Finansman Yöntemi Olarak Kullanılan Sermaye Ortaklığının İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, *Usul Dergisi*, S. 3, Sakarya, 2005/1, ss. 139-157.
- BAYINDIR Servet, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2005.
- BAYRAM Mikâil, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtı'nın Kuruluşu*, Konya, Damla Matbaacılık ve Ticaret, 1991.
- BAYRAM Selahattin, “Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilâtı ve Esnaf Loncaları”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2012, 21, ss. 81-115.
- BEŞKARDEŞLER Halil, *Türkiye'de ve Dünyada Risk Sermayesi*, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010.
- BULUT H. İbrahim, ER Bünyamin, *Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı*, İstanbul, Erkam Matbaası, 2009.
- BULUT H. İbrahim, ER Bünyamin, *Katılım Finansmanı Katılım Bankacılığı ve Girişim Sermayesi*, İstanbul, İkramat Ofset, 2012.
- ÇAĞATAY Neşet, *Ahilik Nedir*, Ankara, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları No.137, 1990.
- ÇAĞATAY Neşet, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.
- ÇAĞLAR Esen, “Türkler neden birbirine güvenmez?”,
http://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/5273/Turkler+neden+birbirine+guyenmez_,
10 Temmuz 2015, (15.11.2015)

- ÇELİK Bülent, “Osmanlı Lonca Sistemi İçinde Yamaklık Olgusu”, Ankara, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih -Coğrafya Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2004, C. 23, S. 36, ss. 61-78.
- ÇİLLER Tansu, ÇİZAKÇA Murat, *Türk Finans Kesiminde Sorunlar ve Reform Önerileri*, İstanbul, Yenilik Basımevi, 1989.
- ÇİZAKÇA Murat, *İslam Dünyasında ve Batıda İş Ortaklıkları Tarihi*, çev. Şehnaz Layıkel; yay. haz. Hamdi Can Tuncer, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- ÇÜRÜK Suna Akten, *İslâmi Finansın Türkiye’deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (basılmamış doktora tezi) Konya, 2013.
- DARÇIN Ahmet Cüneyt, *Özel Finans Kurumlarının Katılım Bankalarına Dönüşümünün Sebepleri ve Sonuçları*, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.
- DOĞAN Elif Tuba, “Zanaatkarlığı Günümüzde Yeniden Yorumlanması: Yeni Zanaatkarlık mı?”, Ankara, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 2012, C. 3, S. 1, ss. 67-85.
- DOĞAN Hulusi, *Ahilik ve Örtülü Bilgi Günümüz İşletmecilerine Dersler*, Bursa, Ekin Kitabevi, 2002.
- DÖNDÜREN Hamdi , “İslam Ekonomisinde Sermaye Birikimi ve Kullanılma Yöntemleri”, *İLAM Araştırma Dergisi* C. 1, S. 2 (Temmuz-Aralık), İstanbul, 1996, ss. 53-80.
- DÖNDÜREN Hamdi, “İslâm Ekonomisinde Faiz ve Finans Kaynakları”, *İslâm Ekonomisinde Finansman Meseleleri*, İlmî Tartışmalar Dizisi: 3, İstanbul, Ensar Neşriyat, 1992, ss. 153-235.
- DÖNDÜREN Hamdi, *Çağdaş Ekonomik Problemlere İslamî Yaklaşımlar*, İstanbul, İklim Yayınları, 1988.
- DURAK İbrahim, YÜCEL Atilla, “Ahîliğin Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Günümüze Yansımaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, İsparta, Y. 2010, C.15, S.2 ss.151-168.
- EKİNCİ Yusuf, *Ahilik*, b. 10, Ankara, Özgün Matbaacılık, 2008.
- EKİNCİ Yusuf, *Ahilik*, b. 4, Ankara, Sistem Ofset, 1993.

- Ekonomik Teşkilatları-Esnaf Loncaları, <http://www.envanter.gov.tr/halk-kulturu/index/detay/29621>, (03.03.2016)
- EKREM HAN Muhammed, *İslam Ekonomisinin Temel Meseleleri*, (Çev., Ömer Dinçer), İstanbul, Kayıhan Yay., 1988.
- ELLEK Hasan, *İslam Hukukunda Emek-Sermaye Ortaklığı*, İstanbul, Yeni Akademi Yayınları, 2006.
- ER Bünyamin, ŞAHİN Yunus Emre, MUTLU Mesut, “Girişimciler İçin Alternatif Finansman Kaynakları: Mevcut Durum ve Öneriler”, *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, C. 1, S. 1, Trabzon, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2015, ss.31-54.
- ERKEN Veysi, *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik*, Ankara, Seba yayınları, 1998.
- ES-SADR Muhammed Bakir, *İslâm Ekonomi Sistemi*, çev. Beşir Eryarsoy, C.3, Ankara, Rehber Yayınları, 1993.
- Fütüvvet ve Ahi Teşkilatı ne demektir?”, <http://www.islamiyasam.com/forum/topic803.html>, 10 May 2007, (27.02.2016)
- GÜL Ali Rıza, “Faizsiz Bankacılığın Dini Temeli Açısından Mudâra ile Selef Yöntemlerinin Mukayesesi”, *AÜİFD*, XLVI, 1, s. 43-83.
- GÜLERMAN Adnan, TAŞTEKİL Sevda, *Ahi Teşkilatının Türk Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Yapısı Üzerindeki Etkileri*, Feryal Matbaası, Ankara, 1993.
- GÜLLÜLÜ Sabahattin, *Ahî Birlikleri*, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1992.
- HAMDİ YAZIR Elmalı, *Hak Dîni Kur'an Dili Kurani Kerim ve Meali*, Gerçek Hayat, haz. Düccane Cündioğlu, İstanbul, 1993.
- HÜLAGÜ M. Metin, “Ahi Evran ve Ahilik”, http://www.metinhulagu.com/images/dosyalar/20120302110400_0.pdf, (22.02.2016)
- İBN MANZUR Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanu'l-Arab*, I-XVIII, 3. B., Beyrut, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabiyy, 1999-1419.
- İLHAN Şahin, “Ahî Evran”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Güzel Sanatlar Matbaası, 1988, C.1, ss. 529-530.

- İSTANBULLU Aziz, *Türk Esnaf Teşkilatı; Ahilik*, b.1, İstanbul, İstanbul Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Kağıthane Birleşik Esnaf ve Sanatkarlar Odası, 2013.
- KAL'A Ahmet, "Lonca", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, C.27, ss. 211-212.
- KALLEK Cengiz, "Mudârabe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005, c.30, ss. 359-363.
- KAZICI Ziya, "Ahilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Ali Rıza Başkan Güzel Sanatlar Matbaası, C.1, 1988.
- KEMALOĞLU Muhammet, "Anadolu'da İlk Esnaf Teşkilatı", *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, C. 6, S. 12, y.y., Temmuz – Aralık 2013/2, ss. 253 – 266.
- KILINÇ Mustafa, "Türkiye'de Mesleki Teknik Eğitimi Şekillendiren Eğitim Kurumlarından Ahilik, Gedik, Lonca, Enderun Mektebi'nin Tarihi Gelişmeleri", *e-Journal of New World Sciences Academy NWSA-Vocational Education*, 2012, Volume: 7, Number: 4, Article Number: 2C0045, http://www.newwsa.com/download/gecici_makale_dosyaları/NWSA-6705-2972-10.pdf, ss. 63-73. (03.03.2016)
- KÖSE Murtaza, "Ticaret Hukuku Tarihi Açısından Mudârabe ve Commenda Ortaklıklarının Etkileşimi Hakkında Bir Deneme," *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Hakemli Dergi, Erzurum, 2012, S. 17, ss.151-177.
- KUMAŞ Mehmet Salih, "Faizsiz Bir Finans Yöntemi Olarak Venture Capital Sistemi ve İslam Bankacılığı İle Mukayesesi", *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, UÜİFD*, Bursa, 2007, C.16, S.1, ss. 279-298.
- KUMAŞ, Mehmet Salih, "Bir Finansman Yöntemi Olarak İş Ortaklığı Uygulaması Mudârabe-Commenda Karşılaştırması", *UÜİFD*, C.15, S. 1, Bursa, 2006, ss. 369-383.
- Lonca Teşkilatı ne demektir?", <http://www.sozlukanlaminedir.net/lonca-teskilati-nedir-kisaca/>, (01.03.2016)
- NİRAY Nasır, "Anadolu Ahiliğın Sosyo-Ekonomik Yönleri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Ankara, 2002, S. 24, ss.1-11, (Erişim-22.02.2016).
- Osmanlı Devletinde Lonca Teşkilatı", <http://www.sosyalcim.org/osmanli-devletinde-lonca-teskilati/>, 28 Ocak 2013, (03.03.2016)

- Osmanlıda Eğitim-Öğretim Sistemi”, <http://www.guncelakademi.com/osmanli-devleti-egitim-ogretim-sistemi-n34.html>, 7 Eylül 2014, (04.03.2016)
- ÖZÇAM Meryem, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Timar, Beylik Düzeni, Lonca-Ahilik ve Medreseler”, <http://www.iktisadi.org/osmanli-imparatorlugunda-timar-beylik-duzeni-lonca-ahilik-ve-medreseler.html>, (01.03.2016)
- ÖZERKMEN Necmettin, “Ahiliğin Tarihsel-Toplumsal Temelleri ve Temel Toplumsal Fonksiyonları-Sosyolojik Yaklaşım”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 44, S. 2, 2004, ss. 57-78.
- ÖZSOY İsmail, *Özel Finans Kurumları*, İstanbul, Asya Finans Kültür Yayınları, 1997.
- ÖZSOY M. Şerafettin, *Sağlam Bankacılık Modeli ile Katılım Bankacılığına Giriş*, İstanbul, Bilnet Matbaacılık, 2012.
- ÖZTÜRK Nurettin, “Ahilik Teşkilatı Günümüz Ekonomisi, Çalışma Hayatı ve İş Ahlakı Açısından Değerlendirilmesi”, <http://sbe.dumlupinar.edu.tr/7/43.pdf>, 10.07.2011, ss.1-12. (Erişim-11.05.2016)
- PALANDÖKEN Bendevi, “Ahilik Kültürü”, <http://www.tesk.org.tr/tr/yayin/123.pdf>, ss. 1-12, (27.02.2016)
- SALİH Cengizhan, “Örnek Kurum Ahilik’te İş ve Meslek Ahlakı”, <http://islamekonomisi.org/ornek-kurum-ahilikte-is-ve-meslek-ahlaki/>, (23.02.2016)
- SARGIN Fatih, “Osmanlı – Ahi Teşkilatı - Üretim Anlayışı – Temizlik Anlayışı”, 11.10. 2010, <https://fatihargin.wordpress.com/2010/10/11/ahilik-uretim-anlayisi/>, (17.02.2016)
- SAYAN Ali Rıza, *Tarihin Getirdikleri*, İstanbul, Gençlik Basımevi, 1978.
- SOSYAL Abdullah, TAN Mehmet, “Ahilik İlkelerinin Günümüz İşletmelerine Yansıması: Kilis Küçük Sanayi Sitesi İşletmeleri Örneği”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, Niğde, 2013, C. 6, S.1, ss. 186-202.
- SOYDEMİR Selim, “Risk Sermayesi”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, C. 4, S. 11, Ankara, Ekonomik Yaklaşım Derneği, 1994, ss.77-94.
- ŞEKERCİ Osman, *İslam Şirketler Hukuku*, İstanbul, Marifet Yayınları, 1981.
- ŞEN Murat, “Osmanlı Devletinde Sosyal Güvenlik: Ahi Birlikleri, Loncalar ve Vakıflar”, <http://www.ceis.org.tr/dergiDocs/makale33.pdf>, ss. 1-23, (02.03.2016)

- ŞİMŞEK Muhittin, *TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması: Ahilik*, İstanbul, Hayat Yayınları, 2002.
- TABAKOĞLU Ahmet, *İslam İktisadı*, (Toplu Makaleler 1-2), İstanbul, Kitabevi Yay., 2005.
- TEKBAŞ Mehmet Şükrü, “İslamî Finans”, SERPAM (Sermaye Piyasaları ve Uygulama Merkezi), Araştırma Notları-1, 2013, http://serpam.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2012/09/Islami_Finans.pdf, (11.05.2016) ss. 1-12, s.11.
- TOK Ahmet, *İslamî Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk (İslamî Tahvil) Uygulamaları, Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler*, (Yeterlik Etüdü), Ankara, Sermaye Piyasası Kurulu Hukuk İşleri Dairesi, 2009.
- ULUDAĞ Süleyman, “Fütüvvet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Ali Rıza Başkan Güzel Sanatlar Matbaası, 1996, C.13, ss. 259- 263.
- ÜLKER Abdullah, *Kültürel Değerlerin Korunmasında Sivil Toplum Örgütlerinin Rölü: (Ahilik Kültürü)*, (Uzmanlık Tezi), Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı, 2010.
- YAZICI Nesimi, “Lonca Sisteminin İşsizlik Sigortasıyla İlgisi Üzerine Bazı Düşünceler”, Ankara, *A.Ü.İ.F.D.*, 1996, C. 35, ss. 155-165.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Elman Abdullayev
Tez Adı	Faizsiz Bankacılıkta Güvene Dayalı Finans Yöntemlerinin Sivil Toplum Kuruluşları Aracılığıyla Etkin Şekilde Kullanımı
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Yrd. Doç. Dr. M. Salih KUMAŞ
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Vermiyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 18/07/2016

İmza :